

Hvitvaskingsloven: Oppfølging og revisjonshandlinger i revisjonen

HANNE SEVHEIM ENES

VILDE EVJU HAGEN

VEILEDER

Geir Haaland

Universitetet i Agder, 2022

Handelshøyskolen ved UiA

Institutt for økonomi

Forord

Dette er en avsluttende oppgave for vår mastergrad i regnskap og revisjon - siviløkonom ved Universitetet i Agder. Etter fem år på skolebenken i Kristiansand føler vi oss klare til å ta fatt på arbeidslivet, hvor nye og spennende utfordringer venter.

Arbeidet med masteravhandlingen har vært en krevende, men lærerik prosess. Vi har tatt i bruk kunnskap og ferdigheter som vi har tilegnet oss i løpet av tiden som studenter. Den nye kunnskapen vi har tilegnet oss, vil vi ta med oss videre inn arbeidslivet. Vi valgte å skrive om hvitvasking med fokus på oppfølging og revisjonshandlinger i revisjonen, ettersom dette er et svært dagsaktuelt tema som vi selv synes er interessant. Vi håper masteravhandlingen kan bidra til økt oppmerksomhet til det overnevnte tema, hvitvasking.

Vi ønsker å benytte anledningen til å takke familie og venner som har gitt oss støtte og motivasjon til å skrive masteravhandlingen. Vi ønsker også å takke alle respondentene som tok seg tid til å stille til intervju, selv om alle er inne i en svært hektisk periode grunnet årsregnskapet. Det ga oss god innsikt og mye nyttig informasjon som gjorde at vi kunne besvare problemstillingen på en god måte.

Vi vil også rette en stor takk til vår veileder Geir Haaland, veiledning og gode innspill i prosessen. Han er en engasjert og kunnskapsrik mann som har vært til god hjelp underveis i arbeidet vårt.

Kristiansand, 1. juni 2022

Hanne Enes

Hanne Sevheim Enes

Vilde Hagen

Vilde Evju Hagen

Sammendrag

Hvitvasking er et globalt samfunnsproblem som myndighetene ved hjelp av rapporteringspliktige prøver å avdekke og bekjempe. I de senere årene har fokuset rundt hvitvasking økt, og arbeidet revisorene gjør er viktig i forhold til tilliten samfunnet har til næringen. Selv med økt fokus på tema, viser tall fra Økokrim at rapporteringen av mistenkelige transaksjoner er lav sammenlignet med andre land. Vi ønsket derfor å se på hvilke revisjonshandlinger revisorer foretar i deres virksomhetsutøvelse for å avdekke hvitvasking. Formålet med avhandlingen er å undersøke hvordan hvitvaskingsloven er integrert, hvordan risikoklassifiseringen er vurdert, og hvilke revisjonshandlinger som utføres, og hvilken risikobasert tilnærming som foretas i henhold til hvitvaskingsloven.

Utvalget i avhandlingen består av 14 respondenter som har kunnskap om temaet, både fra myndighetenes side og de rapporteringspliktige. Informasjonen fra respondentene er samlet inn via dybdeintervju, både fysiske og digitale. Intervjuene er gjennomført med revisorer, hvitvaskingsansvarlige og Enheten for Finansiell Etterretning (EFE) i Økokrim. I utvalget er revisjonsforetak fra små, mellomstore og store foretak representert. Formålet med intervjuene var å skaffe en innsikt fra ulike perspektiv og for å se om det forelå avvik i virksomhetsutøvelsen i relasjon til foretakenes størrelse. Funnene ble deretter drøftet mot tidligere forskning og relevant teori.

Våre funn tilsier at hvitvaskingsloven integreres i revisors virksomhetsutøvelse i stor grad. Imidlertid er en felles bemerkelse at det trengs ytterligere veiledning fra myndighetenes side. Uklare momenter knyttet til hvitvaskingsloven og veiledningen fra Finanstilsynet kan anses som noen av årsakene til lave rapporteringstall av mistenkelige transaksjoner. Likevel viste alle respondentene god kunnskap om risikovurderinger som gjøres i de ulike revisjonsforetakene. Finanstilsynet mener imidlertid at ledelsen ikke tilbyr god nok opplæring til de ansatte, og at revisorene generelt ikke forstår alvoret i rollen de innehar. Vår oppfatning er derimot at både revisorer og hvitvaskingsansvarlige gjør sitt ytterste i deres virksomhetsutøvelse, og løser utfordringer etter beste evne. Bedre veiledning fra myndighetene og tettere samarbeid mellom aktører vil forenkle arbeidet med å avdekke mistenkelige transaksjoner, herunder hvitvasking.

Abstract

Money laundering is a global social issue which authorities are trying to uncover and combat with help from reporting entities. In recent years, an increased focus on money laundering have arisen. The auditor's role is important related to preserving society's trust in the industry. Although there is an increased focus on this topic, statistics from the National Authority for Investigation and Prosecution of Economic and Environmental Crime (Økokrim), show that reporting is low in Norway, compared to other countries. Based on this, we wanted to study what auditing actions the auditor performs in their business practices to uncover money laundering. The purpose of the master thesis is to investigate how the Anti-Money Laundering Act (AML) is integrated, how the risk classification is assessed, which audit procedures are performed, and which risk-based approach is taken in accordance with regulations.

The sample in the study consists of 14 respondents who have knowledge on the topic, both from the authorities and reporting entities. The information from the respondents were collected through physical and digital interviews. We have conducted interviews with auditors, quality risk managers, and the Unit for Financial Intelligence (EFE) in Økokrim. Audit firms from small, medium, and large firms are represented in the sample. The findings collected from the analysis were discussed against relevant theory and previous research in the master thesis.

Our findings indicate that the AML act is largely integrated into the auditor's business activities. A common remark is that increased guidance is required from the authorities on some topics. Weaknesses and unclarities in relation to the AML act and the guidance from the Financial Supervisory Authority of Norway may be some of the explanations of low reporting statistics related to suspicious transactions. Furthermore, all respondents indicated acceptable knowledge of risk assessments made in the various audit firms. Nevertheless, the Financial Supervisory Authority of Norway believes the management do not have satisfactory education for the employees, and that the auditors in general may not understand the *seriousness* of the role they play. On the other hand, our study indicates, both auditors and quality risk managers are at their best in their business actions with what is given in the regulations, and try to solve issues to the best of their ability. Better guidance from the authorities and improved cooperation between functionaries will simplify the work of uncovering suspicious transactions, including money laundering.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Problemstilling.....	2
1.3 Oppgavens struktur	4
1.4 Avgrensning	4
2. HVITVASKING.....	5
2.1 Økonomisk kriminalitet	5
2.2 Hvitvasking.....	5
2.2.1 Hvitvaskingsprosessen	6
2.3 Mistenkelige transaksjoner	7
2.4 Misligheter – ISA 240	8
2.4.1 Mislighetstriangelet.....	9
2.5 Ny og oppdatert versjon av ISA 315.....	10
2.6 Internkontroll.....	11
3. REVISORS ROLLE I AVDEKKING AV HVITVASKING	14
3.1 Revisors rolle.....	14
3.2 Krav til revisor	14
3.3 Svakheter iht. tilsyn	15
3.4 Virksomhetsinnrettet risikovurdering.....	16
3.5 Implementeringsguide	17
3.5.1 Risikoklassifisering.....	17
3.5.1.1 Revisjonsrisikomodell	19
3.5.2 Vurderingskriterier	20
3.6 Tidligere forskning.....	22
4. METODE.....	24

4.1 Forskningstilnærming og forskningsdesign	24
4.2 Utvalg.....	25
4.3 Datainnsamling.....	27
4.4 Innhenting av respondenter	27
4.5 Systematisering av funn og analyse	28
4.6 Validitet og reliabilitet	28
4.6.1 Intern og ekstern gyldighet.....	29
4.6.2 Reliabilitet	30
4.7 Forskningsetiske vurderinger	30
5. FUNN, ANALYSE OG DISKUSJON	31
5.1 Forskningsspørsmål 1 – Integrering av hvitvaskingsloven.....	32
5.1.1 Revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven.....	32
5.1.2 Oppsummering.....	33
5.2 Forskningsspørsmål 2 - Vurdering av risikoklassifisering.....	34
5.2.1 Oversikt over kundeportefølje.....	34
5.2.2 Avdekking av hvitvasking og utførelse av revisjonshandlinger	37
5.2.3 Mistenkelige transaksjoner	41
5.2.4 Oppsummering.....	44
5.3 Forskningsspørsmål 3 - Risikobasert tilnærming	45
5.3.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering	46
5.3.2 Oppsummering.....	48
5.4 Forskningsspørsmål 1 – Integrering av hvitvaskingsloven.....	49
5.4.1 Etterlevelse av hvitvaskingsloven	49
5.4.2 Oppsummering.....	51
5.5 Forskningsspørsmål 2 – Vurdering av risikoklassifisering	51
5.5.1 Oversikt over kundeportefølje.....	52
5.5.2 Avdekking av hvitvasking og rapportering av MT	52
5.5.3 Andre momenter	54
5.5.4 Oppsummering.....	56

5.6 Forskningsspørsmål 3 – Risikobasert tilnærming	57
5.6.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering	57
5.6.2 Oppsummering.....	60
5.7 Krigen i Ukraina.....	60
6. AVSLUTNING.....	62
6.1 Konklusjon.....	62
6.2 Forslag til videre forskning.....	65
6.3 Begrensninger og kritikk til egen oppgave.....	66
REFERANSER.....	68
VEDLEGG	74
Vedlegg 1 - Intervjuguide Hvitvaskingsansvarlig	74
Vedlegg 2 - Intervjuguide Revisor	76
Vedlegg 3 - Intervjuguide Økokrim (EFE)	78
Vedlegg 4 – Samtykkeskjema og informasjonsskriv	80
Vedlegg 5 – Diskusjonsnotat Hanne Sevheim Enes.....	83
Vedlegg 6 – Diskusjonsnotat Vilde Evju Hagen	90

Figurliste

Figur 1: Hvitvaskingsprosessen.....	6
Figur 2: Mislighetstriangelet	9
Figur 3: COSO 1 Internkontroll - et integrert rammeverk	12
Figur 4: Fordeling av tilnærming til vurdering av bransjeklassifisering.....	37
Figur 5: Fordeling av usikkerhetsmomenter tilknyttet hvitvaskingsloven.....	40
Figur 6: Gangen for en MT-rapport	42
Figur 7: Fordeling over de vanligste tilfellene av hvitvasking.....	56

Tabelliste

Tabell 1: MT-rapportering 2017-2021	43
---	----

1. INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Begrepet «hvitvasking» ble først brukt i 1973 under den såkalte «Watergate-skandalen» (Schneider & Windischbauer, 2008, s. 392). Hvitvasking er et globalt samfunnsproblem med formål om å skjule opprinnelsen til utbytte som stammer fra straffbare handlinger (Colladon & Remondi, 2017, s. 49). Utbytte fra slike straffbare handlinger infiltreres deretter inn i legale økonomiske virksomheter, slik at de fremstår ervervet på lovlig måte. Terrorfinansiering er medvirkning til terrorhandlinger i form av økonomisk støtte eller opprettholdelse av en terrororganisasjon (Finanstilsynet, 2022b). Etterlevelse av hvitvaskingsloven er essensiell for å opprettholde tilliten allmennheten har til finansnæringen (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 313). Hvitvaskingsloven har som formål å forebygge og avdekke mistenkelige transaksjoner som har tilknytning til utbytte av kriminelle handlinger og terrorfinansiering.

I Norge fører Finanstilsynet tilsyn med at rapporteringspliktige virksomheter etterlever hvitvaskingslovens regler og plikter. Dersom en virksomhet mislykkes med å oppfylle sine plikter etter hvitvaskingsloven, kan de straffes med bøter fra Finanstilsynet. I 2021 ble BDO og PwC bøtelagt for til sammen 5,4 millioner norske kroner som følge av brudd på hvitvaskingsloven, og året før ble DNB ilagt gebyr på hele 400 millioner norske kroner (Nilssen, 2021; Saanum, 2021). Selv om det er Finanstilsynet som fører tilsyn, er ansvaret for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering delt mellom flere departementer og andre underliggende etater. Disse består av Finanstilsynet, Økokrim, Finansdepartementet, Justisdepartementet, Politidirektoratet, Utenriksdepartementet og Politiets sikkerhetstjeneste (Finanstilsynet, 2022b).

Det mellomstatlige samarbeidsorganet Financial Action Task Force (FATF) har som formål å forhindre hvitvasking og terrorfinansiering gjennom etablering av en enhetlig internasjonal tilnærming. Over 200 land, inkludert Norge, er med på å etterleve de 40 anbefalinger som FATF har fastsatt. I en oppfølgingsrapport gjennomført i 2019 konkluderte FATF med at Norge har gjort fremskritt i relasjon med å forbedre effektiviteten av antihvitvaskings-systemer. Som et resultat av dette har Norge gått fra styrket oppfølging til vanlig oppfølging, og vil fortsette å rapportere til FATF om forbedring av systemene for antihvitvasking (FATF, 2019, s. 5).

Den nasjonale risikovurderingen (NRA) tar for seg vurderingen av hvilke trusler, risikoer og sårbarheter som kan utspille seg i hvitvasking og terrorfinansiering her i Norge. NRA 2020 viser at næringsvirksomhet, samt bruken av nye betalingstjenester og kryptovaluta, utgjør den største risikoen for hvitvasking. Ved terrorfinansiering er det bruken av uregistrerte betalingsforetak, virtuell valuta, og foretak som mislykkes i å etterleve reglene og pliktene etter hvitvaskingsloven som utgjør den største risikoen. Terrorfinansiering utspiller seg ofte gjennom skjulte transaksjoner som ikke viser identiteten til avsender eller mottaker. Det er i tillegg minimal sjanse for å kunne spore transaksjonene (Regjeringen, 2020).

Økokrim ble etablert i 1989 etter ønske fra myndighetene om en styrket innsats i kampen mot økonomisk kriminalitet. Underlagt Økokrim befinner enheten for finansiell etterretning (EFE) seg, som er Norges Financial Intelligence Unit (FIU). EFE har en sentral rolle i forebyggingen og bekjempelsen av hvitvasking og terrorfinansiering (Hvitvasking.no, u.å.). Hvitvasking kan forebygges gjennom ulike risikovurderinger av momenter som røde flagg, kundekontroll, og løpende kundeoppfølging. Dette for å kunne avdekke eventuell mistenkelig adferd. En internasjonal rapport slo fast at metoder som anvendes for å avdekke hvitvasking i Norge ikke er tilstrekkelige. Blant annet kan Norges Bank kun redegjøre for 40 prosent av bruken av kontanter i Norge, selv om verdien ligger på cirka 50 milliarder kroner (Nilsen, 2021).

1.2 Problemstilling

I foregående avsnitt er det som nevnt flere etater i Norge som har ansvar for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. Revisors rolle er å være allmennhetens tillitsperson, og med dette følger et klart ansvar for å avdekke hvorvidt virksomheter etterlever regelverket, herunder lov om hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven). Likevel virker det å være ulike tilnærminger til revisors virksomhetsutøvelse, oppfølging av risiko, og etterlevelse av hvitvaskingsloven i henhold til kravene i regelverket. For å få klarhet i dette må en få et praktisk innblikk i hvordan revisorer operer i henhold til hvitvaskingsloven.

På bakgrunn av overnevnt teori skal denne avhandlingen besvare følgende problemstilling:

Hvilke revisjonshandlinger utfører revisor for å avdekke hvitvasking?

Problemstillingen vil besvares ved å se på gjeldende lovverk, med hovedfokus på hvitvaskingsloven. Ved å skaffe innsikt i hvilke revisjonshandlinger som utføres for å avdekke hvitvasking, er det enklere å forstå omfanget av lovverket og dets utforming. Det vil også være nødvendig å gjøre rede for revisors rolle og de prinsippene som ligger til grunn for revisors plikter relatert til dette samfunnsproblemet.

For å besvare problemstillingen, er det utformet følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan *integreres* hvitvaskingsloven i revisors virksomhetsutøvelse?

Formålet med dette forskningsspørsmålet er å få innsyn i hvordan revisor danner et grunnlag for å kunne avdekke hvitvasking. Dette innebærer å klargjøre hvordan hvitvaskingsloven er innarbeidet i revisors rutiner og hvilke verktøy revisor har i sin virksomhetsutøvelse for å være tilstrekkelig rustet. Forskningsspørsmålet besvares fra to ulike perspektiver gjennom intervju. Det ene perspektivet er hvitvaskingsansvarlig, mens det andre perspektivet er utøvende revisorer i store og små revisjonsselskap. Vi vil da få innblikk i hvordan foretakene legger lovens rammeverk til rette for revisorer, og hvordan revisorer faktisk integrerer dette videre i sin virksomhetsutøvelse.

2. Hvordan vurdere om man har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder og om det er gjennomgått *tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger* for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking?

Dette forskningsspørsmålet er todelt. Formålet er å undersøke hvorvidt revisor har fått tilegnet seg nok kunnskap om kunden til å forstå risikoen forbundet med kunden, ettersom dette er et av de større risikomomentene. Videre undersøkes det hvordan revisor skal vurdere i hvilken grad de har gjennomgått tilstrekkelige revisjonshandlinger for å kunne avdekke enhver form for hvitvasking. Dette spørsmålet vil besvares gjennom intervjuer med revisorer fra små og store revisjonsselskap.

3. Hvilken *risikobasert tilnærming* må revisor ta, både på foretaksnivå og oppdragsnivå, i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven?

Det foreligger krav i henhold til god revisjonsskikk for revisor om å ha løpende kunnskap om regelverket og løpende kjennskap til sine kunder. Forskningsspørsmål tre fokuserer spesifikt på revisors vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking. Formålet med dette forskningsspørsmålet er å finne ut hvordan revisor følger opp etterlevelsen av hvitvaskingsloven, både på foretaksnivå og oppdragsnivå.

1.3 Oppgavens struktur

Innledningsvis er det viktig at leseren får innblikk i temaets bakgrunn og dets teoretiske fundament for å kunne legge et nødvendig grunnlag til å gi en konklusjon. Kapittel to vil omhandle relevant teori, herunder hvitvasking, og danner grunnlaget for å få innsikt i problematikken rundt temaet og viktigheten av revisors rolle som allmennhetens tillitsperson. Dette omfatter materiale fra vitenskapelige artikler, bøker, internettsøk, bibliotek og tidligere masteroppgaver. Det tredje kapitlet vil omhandle revisors rolle i samfunnet og de tilnærminger revisor må ta i oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven. Dette er viktig for å forstå sammenhengen mellom regelverket og revisors praktisering.

I det fjerde kapitlet presenteres valg av metode, og det forklares bakgrunnen for valg av intervju, i tillegg til styrker og svakheter ved studien. Kapittel fem vil omhandle analyse og drøftelse av innsamlet primærdata. I dette kapitlet vil svarene som intervjuobjektene formidlet tolkes med hensyn på forskningsspørsmålene, og de kvalitative funnene vil bli brukt til å besvare problemstillingen. Det sjette og siste kapitlet omhandler avhandlingens konklusjoner. Resultater fra analysen settes sammen i dette kapitlet og det kommenteres forslag til videre forskning tilknyttet temaet.

1.4 Avgrensning

Hovedformålet med denne avhandlingen er å undersøke hvilke revisjonshandlinger revisor utfører for å avdekke hvitvasking. Avhandlingen er spisset mot hvitvasking som følger av hvitvaskingsloven, og det sees i hovedsak vekk fra terrorfinansiering som også omfattes av hvitvaskingsloven. De plikter som følger av hvitvaskingsloven som ikke er relevant for revisor, er det ikke satt fokus på.

2. HVITVASKING

2.1 Økonomisk kriminalitet

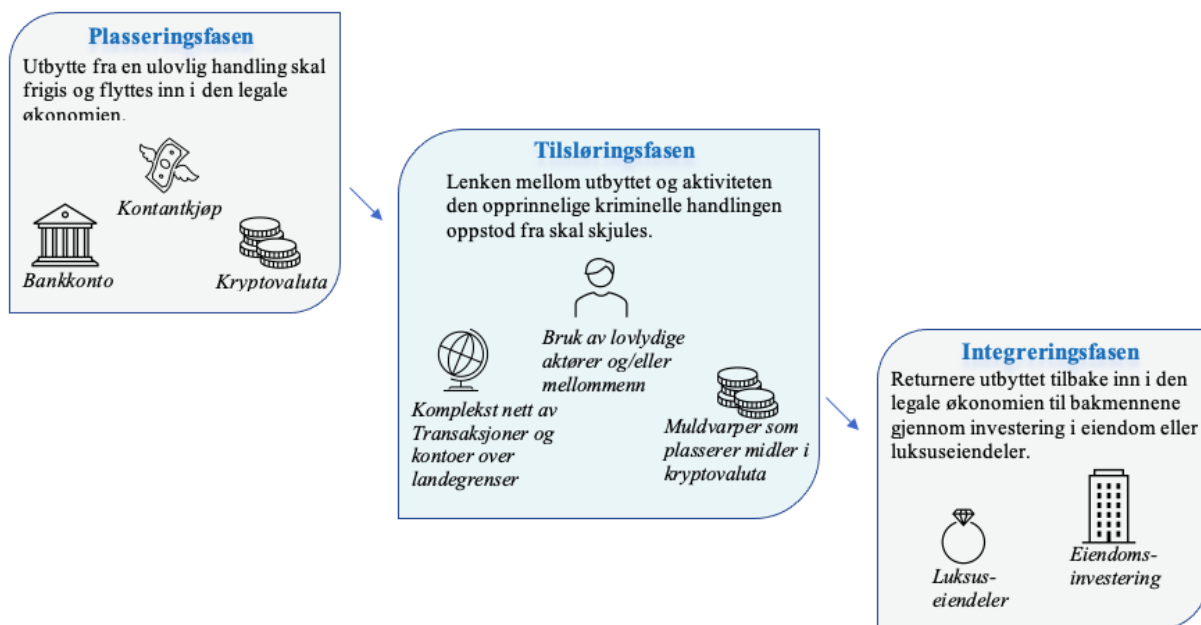
Økonomisk kriminalitet defineres av Økokrim som lovstridige handlinger som er profittmotiverte. De begås som oftest innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er lovlig eller gir seg ut for å være det (Widlic, 2017). Slik kriminalitet retter seg i hovedsak mot samfunnet, store organisasjoner og virksomheter. De utføres av interne og eksterne aktører, enten mot virksomheten eller på vegne av virksomheten (Kristoffersen, 2017, s. 422). Økonomisk kriminalitet medfører samfunnet vesentlige kostnader, og det er vanskelig å kvantifisere hvor høy den tilknyttede kostnaden er ettersom ofrene ofte ikke vet at de har blitt utsatt for en straffbar handling (Van Slyke et al., 2016, s. 87). Profittmotiverte handlinger kan i tillegg ha store konsekvenser for troverdigheten til kapitalmarkedet og de involverte. Eksempler på slike lovstridige handlinger er korrupsjon, hvitvasking, regnskapskriminalitet, konkurskriminalitet, skatte- og avgiftsunndragelser mm. (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 333).

2.2 Hvitvasking

Hvitvasking betegnes som omgjøringen av utbytte fra kriminelle handlinger som ikke kan spores tilbake til den opprinnelige ulovlige handlingen. Antallet og omfanget av lover og forskrifter som er rettet mot bekjempelse av hvitvasking av penger, har i de siste årene økt betraktelig (Truman & Reuter, 2004, s. 1). Hvitvasking av penger er et internasjonalt fenomen og myndighetene samarbeider over landegrensene for å bekjempe det (Kristoffersen, 2017, s. 443). Slike transaksjoner er straffbare og reguleres av straffeloven og hvitvaskingsloven. Hvitvasking omfattes av straffeloven §337. Bestemmelsen retter seg mot de som hjelper andre med hvitvasking av penger (money-laundering), og mot de som hvitvasker for seg selv (self-laundering). For at de som driver med hvitvasking av penger skal få goder av det, er de nødt til å integrere de ulovlig ervervede midlene inn i den legale økonomien. De mest vanlige måtene å hvitvaske på er å investere i lovlig investeringsobjekter, for eksempel aksjer eller fast eiendom, eller å kanalisere utbytte fra den kriminelle handlingen gjennom et lån eller egenkapital i en lovlig virksomhet (Kristoffersen, 2017, s. 444).

2.2.1 Hvitvaskingsprosessen

Hvitvasking utføres i all hovedsak gjennom en dynamisk prosess som utspiller seg i ulike faser. Den mest vanlige modellen som brukes er trefasemodellen. Fasene deles inn i plassering-, tilsløring- og integreringsfasen, og skjer uavhengig av hvilken metode som brukes for å integrere «svarte» penger inn i den legale økonomien (Schneider & Windischbauer, 2008, s. 394). De tre fasene har ulike trekk som skiller de fra hverandre, men de kan være like komplekse uavhengig av hvilke kriminelle handlinger som utføres. Omfanget av hvitvaskingshandlingen vil avhenge av midlenes størrelse og opprinnelse (St. Pauls Chambers, 2021).

Figur 1: Hvitvaskingsprosessen
(FATF, 2018, *Three stages of professional money laundering*, s. 17)

Den første fasen er plasseringsfasen. Formålet er å flytte og frigi utbyttet fra den ulovlige kilden inn i den legale økonomien. Dette gjøres slik at utbyttet ikke skal ha en direkte assosiasjon med den kriminelle aktiviteten. Historisk sett har utbyttet hovedsakelig vært kontanter. I nyere tid har digital valuta, kryptovaluta, blitt mer vanlig og følgelig blitt en attraktiv metode for å skjule utbyttet fra kriminelle handlinger (Iversen, 2021). Plasseringsfasen innebærer størst risiko. Plassering av større midler inn på en bankkonto i form av kontanter eller utbetaling av omgjort kryptovaluta vil trolig vekke spørsmål hos myndighetene. Flere banker har i dag systemer som automatisk skal fange opp slik aktivitet. For å omgå denne problematikken, kan de kriminelle dele opp større utbytter i mindre

iøynefallende beløp over en lengre periode, slik at det ikke vekkes mistanke (FATF, u.å.). En annen metode kan være å bruke kontanter ved kjøp av dyre gjenstander, som smykker eller kunst. De kriminelle kan også velge land der banksystemene har mindre grad av sikkerhet der utbyttet settes inn på offshore-kontoer (St. Pauls Chambers, 2021).

Når utbyttet er plassert inn i den legale økonomien, starter tilsløringsfasen. Formålet er å skjule forbindelsen mellom utbyttet og den opprinnelige kriminelle aktiviteten det oppstod fra. I denne fasen oppstår ofte et komplekst nettverk av transaksjoner, og den gjennomføres ved å konvertere summen gjennom flere økonomiske transaksjoner. Et eksempel er å overføre midlene via en rekke kontoer på tvers av landegrensler, for så og samle de igjen (FATF, u.å.). Dette blir vanskelig for norske myndigheter å oppdage dersom midlene sendes til lav-skatteland eller land som ikke samarbeider med Norge. Kriminelle som hvitvasker i stort omfang har i dag tilgang til profesjonelle aktører med kompetanse som revisorer, regnskapsførere, advokater og meglere. Ved å anvende profesjonelle medhjelpere kan de begå lovbrudd med mindre sjanse for å bli oppdaget (Energi Norge, 2017, s. 10).

I den siste fasen er målet å returnere utbyttet tilbake til bakmennene gjennom en integreringsfase. Pengene går inn igjen i den legale økonomien, ved for eksempel investering i eiendom eller i luksuseiendeler, og anses nå som lovlig betalingsmiddel. Integreringen utføres svært nøye fra legitime kilder for å skape en plausibel bakgrunn til pengenes opprinnelse (St. Pauls Chambers, 2021). Når pengene har gått gjennom alle faser, er de i så stor grad filtrert at det blir tilnærmet umulig å finne midlenes opprinnelige opphav. Pengene har da blitt skattet av og betalt avgift på, og eieren kan anvende pengene fritt med liten sannsynlighet for å bli oppdaget.

2.3 Mistenkelige transaksjoner

Det følger av hvitvaskingsloven (hvvl.) §25 (1) at rapporteringspliktige skal foreta nærmere undersøkelser dersom det avdekkes forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering. Videre følger det at nærmere undersøkelser «skal alltid gjennomføres dersom det avdekkes forhold som avviker fra den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden, kundeforholdets formål og tilsiktede art, eller en transaksjon synes å mangle et legitimt formål, er usedvanlig stor eller kompleks, er uvanlig ut fra kundens kjente forretningsmessige eller personlig mønster av transaksjoner, foretas til eller fra person i et

land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering eller på annen måte har uvanlig karakter», jf. annet ledd.

Det er EFE ved Økokrim som mottar, bearbeider og analyserer rapporter om mistenkelige transaksjoner (MT-rapport) fra rapporteringspliktige. Formålet med rapporteringsplikt og MT-rapport er at det skal bli enklere å avdekke profittmotivert kriminalitet, samt at det skal forebygges og forhindres at finansinstitusjoner og andre rapporteringspliktige misbrukes som et ledd i hvitvaskingshandlinger. Når EFE har bearbeidet opplysningene, blir de viderefremmet i form av etterretningsrapporter, analyser og anmeldelser slik at de blir lettere tilgjengelig for politiorganer, kontrollmyndigheter, tilsynsmyndigheter og andre hvitvaskingsenheter i landet (Økokrim, u.å.a). En MT-rapport skiller seg fra en anmeldelse ved at den kun behandles som etterretningsinformasjon der opplysningene sammenstilles med annen innhentet informasjon, og danner et mulig grunnlag for en ny eller eksisterende straffesak (Finans Norge, 2017).

2.4 Misligheter – ISA 240

Hvitvasking er en form for mislighet. Misligheter er problematisk for mange virksomheter og det er estimert at ca. 5% av omsetningen til en virksomhet i gjennomsnitt går tapt som følge av det hvert år (Association of Certified Fraud Examiners, 2020, s. 4) Videre har revisorer som rapporteringspliktige et ansvar for å vurdere og håndtere misligheter ved revidering av kundens regnskap. ISA 240 pkt. 12a definerer misligheter som:

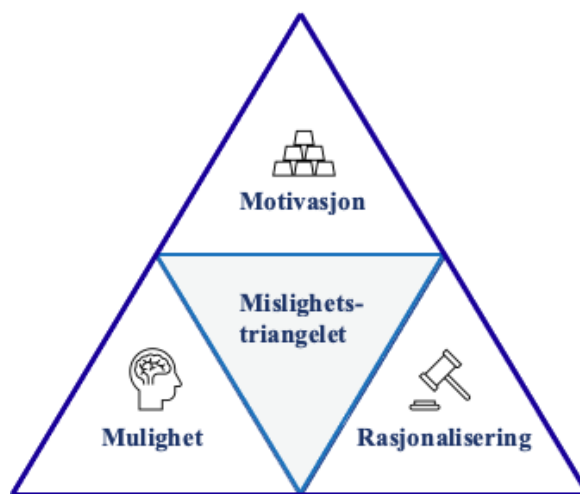
«En bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel».

ISA 240 går detaljert inn på revisors oppgaver med, og plikter til, å vurdere misligheter ved revisjon av et regnskap. Standardens formål er spisset til revisors oppmerksomhet mot misligheter som forårsaker vesentlig feilinformasjon i regnskapet, jf. 1. pkt. og 3. pkt. Det som skiller misligheter fra feil er hvorvidt den underliggende handlingen som leder til feilinformasjon er tilsiktet eller utilsiktet, jf. 2. pkt. Typer av tilsiktet feilinformasjon som er relevant for revisor er den feilinformasjon som er resultat av uredelig regnskapsrapportering og den feilinformasjon som er resultat av underslag av eiendeler, jf. 3. pkt. Ifølge Tvedt & Thayson (2015) er det noen punkter i standarden som har vist seg å «svikte» mer enn andre.

De trekker frem flere av punktene, herunder profesjonell skepsis, diskusjon i revisjonsteamet, misligheter knyttet til inntektsføring, diskusjon med ledelsen, test av hovedbokposter og rapporter av svakheter i internkontrollen. De mange overnevnte punktene beror på mislighetstriangelet som utgangspunkt ved vurderinger av hvorvidt internkontrollen er akseptabel (Tvedt & Thayson, 2015, s. 47-50). Mislighetstriangelet gjøres rede for i det neste underkapittelet.

2.4.1 Mislighetstriangelet

Mislighetstriangelet er et begrep som ofte brukes til å forklare hvorfor det begås økonomisk kriminalitet. Det består av de tre hovedelementene motivasjon, mulighet og rasjonalisering, som til sammen danner forklaring på årsaken til at noen begår økonomisk kriminalitet (Albrecht et al., 2019, s. 32). Dersom et av hovedelementene elimineres, vil risikoen for at det begås økonomisk kriminalitet minimeres (Energi Norge, 2017, s. 10).

Figur 2: Mislighetstriangelet
(The Fraud Triangle. Albrecht et al., 2019, s. 32)

Motivasjon innebærer at et individ har incentiv til å begå kriminelle handlinger, og det er mange ulike grunner til at dette kan oppstå (Energi Norge, 2017, s. 10). Albrecht et al. (2019) nevner noen hovedårsaker som påvirker individer til å begå slike lovbrudd. Det kan være av finansielle årsaker, personlige problemer med narkotika, alkohol, spillavhengighet mm., jobberelaterte årsaker eller annen type årsaker. Det kan være noe enkelt og personlig som en manglende evne til å betale regninger på bakgrunn av dårlige økonomiske beslutninger. I relasjon til revisors rolle kan motivasjonselementet drives av bestikkelse. Et eksempel er

Enron skandalen der revisor var med på å dekke til mangler ved regnskapsføring (Grey, 2003, s. 573). Generelt er motivasjonen ofte bunnet i at et individ er utsatt for en form for profesjonelt eller personlig press som det ser på som et problem (Energi Norge, 2017, s. 10).

Mulighet innebærer at det foreligger et handlingsrom for individet til å begå kriminalitet. Virksomheter bør ha interne kontroller som forhindrer dette da svak eller ikke tilstedeværende interne kontroller vil tillate individet å begå kriminelle handlinger. Individet prøver her å identifisere en måte å løse problemet med lav risiko for å bli tatt (Energi Norge, 2017, s. 10). Manglende evne til å bedømme kvalitet på et individs ytelse, manglende eller svak organisasjonskultur i forhold til disiplinering av ansatte eller manglende bevis, er faktorer som kan ha mye å si for hvorvidt mulighetselementet foreligger for et individ (Albrecht et al., 2019, s. 37).

Mange som begår økonomisk kriminalitet tenker at de er ordinære, ærlige mennesker som har havnet i en vanskelig situasjon. Resultatet av dette er at den eller de som begår den kriminelle handlingen vil rasjonalisere handlingen overfor seg selv og andre slik at handlingen anses som akseptabel og berettiget (Energi Norge, 2017, s. 10). Rasjonaliseringsselementet handler dermed om at individet vil rettferdiggjøre dets handlinger.

2.5 Ny og oppdatert versjon av ISA 315

Høsten 2019 godkjente International Audit and Assurance Standards Board (IAASB) en ny og oppdatert versjon av ISA 315 som skulle gjelde fra og med regnskapsår som begynte 15.12.21 eller senere. Det grunnleggende i standarden er det samme, likevel trengtes det en oppdatert versjon ettersom digitaliseringen har ført til etterspørsel etter mer klarhet med hensyn på å sikre at bruk av innovative dataverktøy og hyppigere bruk av analytiske metoder skal anses for å være i samsvar med revisjonsstandarder. Det var også etterspørsel etter en bedre anvendelse av kravene i relasjon til opparbeidelse av forståelse av intern kontroll (Olsen, 2020).

Den nye og oppdaterte versjonen har som formål å gi mer konsistente risikovurderinger og bedre revisjonskvalitet, samt å påvirke til sterkere og konsistent utøvelse av profesjonell skepsis. Den inneholder også tydeligere krav til at det må fremlegges dokumentasjon fra revisor på at det foreligger en forståelse av enheten, regnskapsreglene og den interne

kontrollen. Det må foreligge dokumentasjon på forståelse av hver komponent av enhetens interne kontroll. Omfanget av virksomhetens størrelse og kompleksitet, samt hvorvidt revisor mener det er behov for å teste interne kontroller, vil fortsatt bestemme hvor omfattende og detaljert forståelse revisor må dokumentere. Dokumentert forståelse skal være grunnlaget for revisors vurdering av iboende risiko og kontrollrisiko separat på både regnskapsnivå og påstandsnivå (Olsen, 2020).

2.6 Internkontroll

Det følger av revisorloven (revl). §5-2 at det er revisors ansvar å tilegne seg kunnskap om virksomheten og dens marked, samt teste de interne kontrollene. Kristoffersen (2017) definerer internkontroll som et ledelsesverktøy som skal bidra til at virksomheten når sine mål på en forsvarlig måte. Den skal fremme produktivitet, minske risiko for tap, samt bidra til å sikre pålitelige regnskaper og overholdelse av regelverket. Systematiske og effektive internkontroller er essensielt for å kunne oppnå et godt resultat og for å bedre virksomhetens risikostyring (Kristoffersen, 2017, s. 32).

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) har utarbeidet et COSO-rammeverk som systematiserer hvordan organisasjoner implementerer effektive styrings- og kontrollstrukturer. COSO er et anerkjent internasjonalt rammeverk i relasjon til risikostyring og internkontroll, og skal bidra til økt pålitelighet i finansiell rapportering. Modellen er hensiktsmessig å anvende ved revisjon og kvalitetssikring av prosesser, samt utvikling av organisatoriske og mellommenneskelige prosesser (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 152). COSO 1 gir oversikt over elementer i internkontroll, mens COSO 2 i større grad fokuserer på helhetlig risikostyring (Kristoffersen, 2017, s. 254).

COSO 1 består av målsettinger, komponenter i intern kontroll, og enheter i organisasjonen der hver enhet i organisasjonen har tre kategorier av målsettinger. Målsettingene nås ved hjelp av fem hovedkomponenter som er kontrollmiljøet, risikovurdering, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon, og oppfølging og overvåking (Kristoffersen, 2017, s. 38-39). Disse komponentene er mer detaljert beskrevet i ISA 315, jf. ISA 315 vedlegg 3.

Figur 3: COSO 1 Internkontroll - et integrert rammeverk
(COSO Internal Control — Integrated Framework Principles, 2013.)

Kontrollmiljøet er fundamentet som de andre komponentene bygger på, og består av menneskene som arbeider i organisasjonen, deres personlige egenskaper, integritet og etiske verdier, kunnskap, samt hvordan arbeidet er organisert i virksomheten (Kristoffersen, 2017, s. 39). ISA 315 vedlegg 3 pkt. 4 beskriver kontrollmiljøet som komponenten som setter standarden i en organisasjon og påvirker de ansattes holdninger til kontroll og styring. Kontrollmiljøet skal også gi et overordnet grunnlag for driften av de andre komponentene i enhetens internkontrollsystem.

Neste komponent er risikovurdering. ISA 315 vedlegg 3 pkt. 7 beskriver enhetens risikovurderingsprosess som en «gjentakende prosess for å identifisere og analysere risikoer knyttet til oppnåelsen av enhetens mål». Det er essensielt at virksomheten er bevisst på og kan håndtere den risikoen som foreligger, og derfor må de faktorer som kan hindre måloppnåelse, kartlegges og vurderes. Risikovurderingsprosessen danner fundamentet for hva virksomheten velger å gjøre for å kontrollere risikoene (Kristoffersen, 2017, s. 39).

Informasjon og kommunikasjon omhandler organisasjonens aktiviteter og retningslinjer. Aktivitetene og retningslinjene må være effektive og virke både horisontalt og vertikalt i organisasjonen. ISA 315 vedlegg 3 pkt. 17 fremhever at kvaliteten på informasjonen påvirker ledelsens evne til å ta hensiktsmessige beslutninger i forbindelse med styring og kontroll av enhetens aktiviteter. Dermed er det essensielt at ledelsen opparbeider seg en forståelse av individuelle roller og ansvar knyttet til enhetens internkontrollsystem som er relevant for finansiell rapportering. Videre er det viktig at det foreligger tilstrekkelig og relevant

informasjon på rett tidspunkt slik at det også er mulig for de ansatte å utføre, styre og kontrollere aktivitetene i organisasjonen (Kristoffersen, 2017, s. 40).

Kontrollaktiviteter beskrives i ISA 315 vedlegg 3 pkt. 20-21 og innebærer at virksomheten må iverksette tiltak for å håndtere risikoene som hindrer at den når sine mål. Kontrollaktivitetene skal bidra til at rutiner og systemer fungerer som planlagt (Kristoffersen, 2017, s. 40). Den siste komponenten er oppfølging og overvåking. Det er denne komponenten som skal sikre at satte rutiner og prosesser fungerer som planlagt. Her bør endringer gjøres dersom det anses nødvendig, og eventuelle feil bør rapporteres til ledelsen. Hvorvidt det er kontinuerlig overvåking eller frittstående vurderinger bestemmes av virksomheten, men kontrollhandlingene bør være en integrert del av andre arbeidsoppgaver som de ansatte gjør (Kristoffersen, 2017, s. 40).

COSO 2 har større fokus på risikostyring på alle nivåer i en virksomhet, og skiller seg fra COSO 1 ved at målsetningene er utvidet med strategiske mål. Etablering av målsetninger er skilt ut som en egen kontrollkomponent og risikovurderingen er utvidet i større grad. En helhetlig risikostyring handler om at det kontinuerlig er løpende samspill mellom ledelsen og ansatte på alle nivåer i virksomheten. Alle virksomheter er utsatt for en form for risiko, og helhetlig risikovurdering fokuserer derav på fastsettelse av strategi og hvordan ledelsen vurderer risiko i sammenheng med ulike strategier (Kristoffersen, 2017, s. 254-256). COSO 2 fokuserer mer på risikoidentifisering og risikohåndtering, og kan sies å være mer relevant på noen områder i henhold til revisjonsprosessen. Imidlertid anvender de fleste virksomheter COSO 1 modellen, samt revisjonsstandardene, ved utformingen av internkontroll. Følgelig vektlegger avhandlingen COSO 1 rammeverket og ISA 315.

3. REVISORS ROLLE I AVDEKKING AV HVITVASKING

3.1 Revisors rolle

En revisor blir definert i ISA 200 pkt. 13 (d) som «den eller de personene som gjennomfører revisjonen, vanligvis oppdragsansvarlig revisor eller medlemmer av revisjonsteamet, eller, der det er relevant, revisjonsfirmaet». Den viktigste faktoren i revisjon er tillit. Uten tillit vil ikke regnskapsinformasjonen ha noen verdi, og med det vil heller ikke revisjonsbransjen ha noen verdi. Revisor opptrer som allmennhetens tillitsperson, og skal bekrefte om regnskapet er uten vesentlig feilinformasjon (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 24-26).

Revisorlovens kapittel 8 tar for seg revisors uavhengighet og objektivitet. Det følger av revl. §8-1 at «revisor ikke skal utføre lovfestet revisjon hvis det foreligger en tilknytning mellom revisor og den reviderte som utgjør en risiko for egenkontroll, egeninteresse, partiskhet, fortrolighet eller press som er egnet til å svekke tilliten til revisors uavhengighet». Videre i revl. §9-1 annet ledd skal revisor «utøve virksomheten med integritet, objektivitet og aktsomhet», og i §9-4 fjerde ledd skal revisor «utføre revisjonen med profesjonell skepsis, herunder være oppmerksom på muligheten for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet som skyldes misligheter eller utilsiktede feil».

3.2 Krav til revisor

Ny revisorlov trådte i kraft 01.01.2021. Det foreligger nå krav om fullført master i regnskap og revisjon for å søke om revisorgodkjenning. Likevel kan de som hadde påbegynt eller fullført en bachelorgrad innen regnskap og revisjon 01.01.2021 søke om en slik godkjenning innen utgangen av 2025. Det tidligere kravet om karakter C eller bedre i alle eksamener med karaktertrykk på de to siste årene av masterstudiet er fortsatt gjeldende (Revisorforeningen, 2021a). Det er Finanstilsynet som utsteder godkjenning om å bli statsautorisert revisor til de individer som oppfyller gitte krav, jf. revl. §3-1. Begrunnelsen for hvorfor det skjer en endring i revisorloven er gitt av Finansdepartementet. De sier at det må et solid teoretisk grunnlag til for å kunne ivareta revisors funksjon når de møter på de ulike delene av et næringsliv hvor virksomhetene drives etter ulike forretningsmodeller, som hele tiden er i endring (Revisorforeningen, 2021a).

I den nye revisorloven er kravene til etterutdanning blitt mer fleksible. Det er ikke lenger krav til et visst antall timer innenfor enkeltemner. Krav om antall timer til etterutdanning har økt fra 105 til 120 over tre år. Finansdepartementet begrunner denne endringen i at kravene til etterutdanning skal legge til rette for et etterutdanningsløp som er mer differensiert, slik at den tilpasses de faglige behovene den enkelte revisor har (Revisorforeningen, 2020). Dette gir mulighet for økt fokus på etterutdanning innen det komplekse hvitvaskingsregelverket.

Den nyeste hvitvaskingsloven trådte i kraft 15. oktober 2018 og bygger på FATF sine anbefalinger, samt EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Formålet med loven er å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, jf. hvvl. §1 (1). Hvitvaskingsloven gjelder for revisorer og revisjonsforetak i utøvelse av revisjon, og de plikter som følger av regelverket er gjeldene på foretaksnivå og oppdragsnivå. Kravet om virksomhetsinnrettet risikovurdering, valg av hvitvaskingsansvarlig, etablering av de interne rutinene, og selve opplæringen, er plikter som gjelder for revisjonsforetaket (foretaksnivå). De andre pliktene må utføres av den som er oppdragsansvarlig for revisjonsforetaket (oppdragsnivå). Det kan være plikter som risikoklassifisering av kunder, kundetiltak, og løpende oppfølging. Den oppdragsansvarlige for revisjonsforetaket har ansvar å undersøke nærmere dersom det er forhold som indikerer at kunden er involvert i enten hvitvasking eller terrorfinansiering. Dette kan oppdages via mistenkelige transaksjoner. Det er revisjonsforetaket selv som skal rapportere forholdet videre til Økokrim (Finanstilsynet, 2020, s. 4).

3.3 Svakheter iht. tilsyn

Finanstilsynet gjennomførte i 2021 et tematisyn som var rettet mot regnskapsfører- og revisjonsforetak. De innhentet informasjon fra 30 regnskapsførerforetak og 30 revisjonsforetak. Resultatet fra tematisynet var i hovedsak likt for regnskapsfører- og revisjonsforetakene, og det ble derfor ikke skilt mellom disse i omtalen av funnene.

Finanstilsynet innhentet liste over alle kundene, virksomhetsinnrettet risikovurdering for foretakene, deres rutiner og sjekklister for etterlevelse av hvitvaskingsloven, og en skriftlig redegjørelse for hvilke opplæringstiltak som ble gjennomført i 2019. Det ble utført nærmere kontroll i form av stedlig tilsyn for 11 revisjonsforetak og 11 regnskapsførerforetak. 121 oppdrag ble til sammen kontrollert for etterlevelsen av hvitvaskingsloven, og det ble avdekket betydelige mangler i etterlevelsen av regelverket (Finanstilsynet, 2021b, s. 3-4).

Av hvvl. §7 følger krav til virksomhetsinnrettet risikovurdering. Risikoen må konkretiseres slik at den baserer seg på foretakets egen virksomhet. En slik konkretisering vil være vanskeligere å integrere for større foretak som tilbyr mer enn bare revisjons- og regnskapsførertjenester. Internasjonale tilknytninger vil også ha en påvirkning på risikovurderingen. Resultatet av tematilsynet viste at ingen av de 22 foretakene hadde oppfylt kravet om en akseptabel virksomhetsinnrettet risikovurdering. Ved vurdering av kundegrupper var det 18 foretak som hadde en mangelfull beskrivelse og vurdering av hvitvaskingsrisikoen knyttet til deres kunder, mens 4 foretak manglet en slik beskrivelse i det hele tatt. Det var 7 foretak som manglet en beskrivelse av hvilke tiltak som skulle iverksettes for å redusere risikoen for å bli brukt som et ledd i enten hvitvasking eller terrorfinansiering, og 11 foretak manglet dokumentasjon av fastsettelse av risikovurderingen (Finanstilsynet, 2021b, s. 4-5).

Finanstilsynets kontroll av oppdragene viste at det var manglende etterlevelse av hvitvaskingsloven i oppdragsutførelsen. Ved risikoklassifiseringen var blant annet 50 oppdrag ikke risikoklassifisert i henhold til hvitvaskingsloven. Videre manglet det en forklaring på hvorfor risikoen var satt som «lav» og ikke «høy» i hele 65 oppdrag. Etter tematilsynet ble 19 foretak ilagt gebyr (Finanstilsynet, 2021b, s. 7-8).

Det overordnede inntrykket Finanstilsynet har som følge av tematilsynet er at foretakene nødvendigvis ikke har forstått alvoret og viktigheten de har i rollen med å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Videre mener Finanstilsynet at svak ledelsesoppmerksomhet har ført til ikke tilfredsstillende integrering av hvitvaskingsloven, både for risikostyring og kontrollstruktur (Finanstilsynet, 2021b, s. 8-9).

3.4 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Det følger av hvvl. §7 at «rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til sin virksomhet». Det er altså foretakets egen risiko som skal kartlegges, og den skal tilpasses foretaket ved bruk av mal for virksomhetsinnrettet risikovurdering (Finanstilsynet, 2020, s. 8). Dette fremgår også av hvvl. §7 fjerde ledd. I tematilsynet Finanstilsynet utførte i 2021 viste det seg at flere av foretakene hadde tatt i bruk standardmaler for deres risikovurdering, men den var ikke tilpasset foretakenes egen virksomhet. Slik kartlegging av egen risiko for å bli brukt som et ledd i

hvitvasking anses ikke tilfredsstillende i henhold til pliktene i hvitvaskingsloven (Finanstilsynet, 2021b, s. 9).

Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen et foretak utarbeider, skal bidra til identifisering av sårbarheter og trusler som eksisterer både eksternt og internt. For mindre foretak som utfører færre tjenester, skal slik risikovurderingen fortsatt utarbeides (Finanstilsynet, 2020, s. 8). Hvert foretak har kundeporteføljer der det kan foreligge kunder som utgjør større risiko enn andre. Risikoen som omtales er hvorvidt foretaket blir brukt som et mellomledd i relasjon til hvitvasking eller terrorfinansiering. For at dette ikke skal skje, er foretakene nødt til å ha god oversikt over kundeporteføljen og risikoklassifisering av kundene. Det er nettopp det som er formålet med virksomhetsinnrettet risikovurdering. Ved å ha strengere kontrolltiltak på kunder med høyere risiko, vil dette være med på å senke den totale risikoen for å bli brukt som ledd i økonomisk kriminalitet (Finanstilsynet, 2020, s. 8).

3.5 Implementeringsguide

Nygård (2022) laget et eksempel på hvordan virksomhetsinnrettet risikovurdering kan utformes. Nygård tok utgangspunkt i to av punktene fra Revisorforeningens mal; «virksomhetens art og omfang – tjenesteområder», og «kunder med høy risiko». De neste underkapitlene vil ta utgangspunkt i artikkelen til Nygård.

3.5.1 Risikoklassifisering

Risikoen for hvitvasking eller terrorfinansiering ligger i utgangspunktet på normal for alle kundeforhold. For at et kundeforhold skal få tilegnet lav risiko, må det foreligge særskilte forhold (Finanstilsynet, 2020, s. 22). Dette på bakgrunn av kunden ilegges færre kundetiltak dersom det er lav risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvvl. § 16 (1). Videre følger det i annet ledd at kravene om innhenting av bekreftelse av reelle rettighetshavers identitet, retten til å handle på vegne av kunden, samt opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art, kan lempes ved forenklete kundetiltak. De overnevnte særskilte forholdene som må foreligge for at omfanget av kundetiltak kan reduseres, blir listet opp i hvitvaskingsforskriften (hvvf.) §4-6 (2). Der følger risikomomenter knyttet til typen kunde, risikomomenter knyttet til typen produkt, transaksjon, tjenestekanal eller leveringskanal, og

geografiske risikomomenter. Dersom kunden tilhører for eksempel et offentlig forvaltningsorgan, vil risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering være lavere, jf. hvvf. §4-6 (2) a. tredje pkt. En revisjonsklient som er vurdert til lav risiko, trenger ikke løpende oppfølging i samme grad som revisjonsklienter med høyere risiko (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 92).

Dersom revisjonsklienter er vurdert til høy risiko, er revisor nødt til å gjennomføre forsterket kundetiltak. Revisor må da «iverksette ytterligere nødvendige tiltak for å sikre kjennskap om kunden, reelle rettighetshavere og kundeforholdets formål og tilsiktede art», jf. hvvl. §17. Indikasjoner som kan tyde på at det foreligger høy risiko på revisjonsoppdrag kan være uvanlige omstendigheter knyttet til kundeforholdet, en transaksjon som fremmer anonymitet, eller at oppdraget knytter seg til et land som ikke har gjennomført tilfredsstillende eller effektive tiltak i bekjempelsen av hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvvf. §4-9. Det ble i 2017 også utarbeidet en liste over indikatorer på mistenkelige transaksjoner for rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven ved Nasjonal tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) (NTAES, 2017, s. 2)

Det må iverksettes forsterkede kundetiltak for personer som er politisk eksponerte personer (PEP) og nære familiemedlemmer og kjente medarbeidere til PEP, jf. hvvl. §18. En PEP er en fysisk person som innehar eller har innehatt en stilling eller et verv som kan medføre at de representerer en særlig hvitvaskingsrisiko. Hvem som defineres som PEP er definert i hvvl. §2 1. ledd bokstav f. Ved et revisjonsoppdrag hvor det er tilknytning til PEP, skal revisor tillegge forsterkede kundetiltak ved å angi PEP (eller nærstående familie eller medarbeider av PEP), oppgi posisjon, stilling eller verv til PEP, oppgi fødselsnummer eller D-nummer, oppgi opplysninger for å identifisere midlenes opprinnelse, og eventuell skattemelding dersom det er norsk PEP (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 92-93).

I relasjon til gjennomføring av kundetiltak og bekreftelse av reelle rettighetshavere, jf. hvvl. §11, måtte alle norske selskaper fra 1. november 2021 forholde seg til loven om reelle rettighetshavere. En reell rettighetshaver defineres i hvvl. §2 bokstav e. som en «fysisk person som i siste instans eier eller kontrollerer kunden, eller som en transaksjon eller aktivitet gjennomføres på vegne av». Regnskap Norge ved Høylye (2021a) trekker frem at reelle rettighetshavere, både begrepet og definisjonen, er for komplisert å forstå. Hovedformålet med loven er å sikre at de som er rapporteringspliktige etter hvitvaskingslovgivningen i de

respektive land, skal få hjelp med å finne de reelle rettighetshaverne. Det skal være mulig for spesielt rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven å enkelt søke i slike registre, men et slikt register kan anses å være utfordrende, samt gi lite akseptabel kvalitet i praksis (Høylye, 2021a).

3.5.1.1 Revisjonsrisikomodell

Hovedmålet i revisjon er å oppnå en revisjonsrisiko som befinner seg på et akseptabelt nivå.

For å oppnå en akseptabel revisjonsrisiko utføres forskjellige revisjonshandlinger.

Revisjonsrisikomodellen er en modell som tas i bruk under planleggingen av revisjonsoppdraget for å identifisere risikoen for å gi en uren beretning. Derav planlegges hvilke revisjonshandlinger som må utføres. Modellen kan settes opp på følgende måte:

Revisjonsrisiko (RR) = iboende risiko (IB) x kontrollrisiko (KR) x oppdagelsesrisiko (OR)

Revisjonsrisikomodellen brukes slik at revisor skal få en bedre forståelse av hvordan de ulike komponentene kan ha innflytelse på et revisjonsoppdrag. Det vil være til hjelp under planleggingsfasen, under selve revisjonen, og ved slutten av revisjonen når kontroll skal utføres (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 117). Basert på revisors profesjonelle skjønn vurderes de ulike risikoelementene, jf. ISA 200 A34.

Iboende risiko blir definert i ISA 200 pkt. 13 (n) (i) som «muligheten for at en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning kan inneholde feilinformasjon som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, før eventuelle tilhørende kontroller tas i betraktning». Ved fastsettelse av iboende risiko tas det ikke hensyn til internkontrollen. Dette begrunnes med at internkontrollen hensyntas under kontrollrisiko.

ISA 200 pkt. 13 (n) (ii) definerer kontrollrisiko som «risikoen for at feilinformasjon som kan forekomme i en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning, og som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, ikke forhindres eller avdekkes og korrigeres i rett tid av enhetens interne kontroll». Det er dermed risikoen knyttet til at vesentlig feilinformasjon vedrørende påstander ikke vil bli oppdaget eller forhindret gjennom klientenes interne kontroller. Klientenes interne kontroller kan bestå av kontrollsystemer, regnskapssystemer, og interne kontrollfunksjoner. Disse skal sikre klientenes måloppnåelse på en forsvarlig måte på områder som regnskapsrapportering,

overholdelse av lover og regler, og drift. Revisors oppgave blir å kartlegge og vurdere om de interne kontrollene er etablert på en slik måte at de kan redusere risikoen for at det foreligger vesentlige feil i regnskapet. Videre må revisor finne ut om de interne kontrollene fungerer innad i selskapet, noe som gjerne utføres ved observasjon av kontrolltiltakene til klienten. Etter observasjon kan revisor konkludere om tiltakene er tilstrekkelige eller ikke. Vurderingene som gjøres av revisjonsklientenes interne kontroller brukes for å bedre forståelsen av hvor stor kontrollrisikoen kan være (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 122-123).

Oppdagelsesrisiko blir definert som «risikoen for at revisjonshandlingene som utføres av revisor for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå, ikke vil avdekke eksisterende feilinformasjon som kan være vesentlig, enten alene eller sammen med annen feilinformasjon», jf. ISA 200 pkt. 13 (e). Det er risikoen for at feilinformasjon som er vesentlig ikke blir avdekket eller oppdaget av revisor. Nivået på oppdagelsesrisikoen tilpasses av revisor slik at den kommer ned på et akseptabelt nivå. Hvor stor risikoen er, avhenger av arbeidet til revisor, samt de andre elementene i revisjonsrisikomodellen (Stenvold & Degerstrøm, 2020, s. 123). Det er oppdagelsesrisikoen som har innvirkning på mengden revisjonsbevis revisor må innhente. Hvis oppdagelsesrisikoen er lav, må revisor innhente mer revisjonsbevis. Motsatt, hvis oppdagelsesrisikoen er høy trenger ikke revisor innhente like mye revisjonsbevis (Arens et al., 2017, s. 311).

3.5.2 Vurderingskriterier

Nygård (2022) listet opp ulike vurderingskriterier som viser hvordan en kan identifisere og vurdere sårbarhetene som er knyttet til virksomhetens art og omfang, tjenesteområder og deres kunder. Det første vurderingskriteriet handler om størrelsen til revisjonsforetaket. Risikoen vil være hvorvidt nyansatte eller ansatte har for lavt kompetansenivå, da det krever nærmere oppfølging og opplæring. Sårbarheten vil også øke desto større revisjonsforetaket er. Det kan foreligge sårbarheter for revisjonforetak dersom avdelingskontorer er spredt over landegrensene, da det kan gjøre det vanskeligere med tett oppfølging, opplæring og koordinering. Neste vurderingskriterium handler om nærhet til kunden. Sårbarheten for at revisorer svikter i deres utførelse av pliktige kundetiltak kan øke i takt med nærheten eller avhengigheten av deres kunder. Dersom kunden er bekjente, enten fra jobbsammenheng eller fra privatlivet, vil dette være en nærhet som utgjør en sårbarhet for revisjonsforetaket. Det kan

også være en sårbarhet dersom et revisjonsforetak har liten kundeportefølje. Det kan føre til at pliktige kundetiltak ikke blir utført i frykt for å miste kunder (Nygård, 2022, s. 21-22).

En annen risiko er hvorvidt revisjonsforetak påtar seg oppdrag hvor personer med kriminell bakgrunn eller kriminelle forbindelser har sentral rolle hos kunden, eller opptrer som reelle rettighetshavere. Risikoen vil også være til stede ved overtakelse av ny kundeportefølje eller oppkjøp av andre revisjonsforetak. Dersom revisjonsforetaket har tilknytning til et internasjonalt revisjonsnettverk, øker det muligheten for å bli brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering. Et av vurderingskriteriene som Nygård nevner er nettopp risikoklassifisering av eksisterende og nye kunder. Han trekker frem risikoen for feilklassifisering av kunder som driver med hvitvasking, der den settes til lavere enn hva den faktisk er. Dette kan skje dersom en har for lite kunnskap eller forståelse av hvitvaskingsregelverket (Nygård, 2022, s. 22).

Det følger av revl. §9-6 at revisor har rett og plikt til å trekke seg fra et revisjonsoppdrag. Denne retten og plikten inntreffer dersom det oppdages vesentlige brudd på gjeldende lovkrav, og kunden ikke iverksetter tiltak for å rette på forholdene, jf. revl. §9-6 første punktum. Den kan også inntreffe dersom revisor ikke får mulighet til å utføre pliktene som følger av loven eller det foreligger andre særlige grunner, jf. andre punktum.

Revisjon av kunder fører til økt tillit fra det offentlige når det kommer til årsregnskap. Det er ikke alle som har revisjonsplikt, men det er likevel noen som ønsker å bli revidert frivillig. Nygård sier at revisor må forespørre hvorfor kunden ønsker dette, før de velger å påta seg oppdraget. Tillit er også sentralt når det gjelder attestasjonstjenester og beslektede tjenester. Revisor må vurdere hva formålet og kundens tilsiktede art er dersom de ikke er underlagt lovpliktige attestasjonstjenester. Hvis revisor ikke vurderer dette, kan de være med på å kamuflere hvitvasking eller terrorfinansiering ved at kundens forhold legitimeres (Nygård, 2022, s. 22).

De siste punktene Nygård nevner er rådgivning og utkontraktering. Risikoen ved rådgivning oppstår blant annet hvis det gjelder investerings- eller skatterådgivning som tilhører kundestrukturer som er kompliserte, og produkter som produseres og selges over landegrensler. Risikoen med dette er at det kan bidra til at hvitvaskingsmidler tilsløres og

integreres. Ved utkontraktering vil risikoen være at kontraktsparten har manglende forståelse for hvitvaskingsloven (Nygård, 2022, s. 22-23).

3.6 Tidligere forskning

Det er begrenset med tidligere forskning knyttet til revisor og revisjonshandlinger i henhold til hvitvaskingsloven. Larsen & Staven (2013) undersøkte imidlertid revisors rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven og fant at det foreligger forvirring og uklarheter tilknyttet regelverket. Andre internasjonale studier ser på årsaker til hva som påvirker revisor ved avdekking av misligheter (Mitchell et al., 1998; Bedard et al., 2008; Bell et al., 2002; Tepalagul & Lin, 2015; Mahsun et al., 2021) og forventningen til revisor i samfunnet og utfordringer tilknyttet nye rammeverk (Beck, 1973; Mednick, 1986; Porter, 1993; Boyle & Canning, 2005; Filipova-Slancheva, 2019)

Økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking, handler om å skjule utbytte fra straffbare handlinger, noe som utgjør en trussel mot det velferdsstaten er bygget på (Hvitvasking.no, u.å.). Mitchell et. al. (1998) undersøkte årsaker til hvorfor hvitvasking er vanskelig å avdekke og fant at en anslått grunn er at profesjonsutøvere er involvert. Dette er sammenfallende med det Energi Norge (2017) nevner i deres veileder. Bruken av profesjonsutøvere i prosessen er med på å redusere sannsynligheten for å bli tatt for økonomisk kriminalitet.

Et annet moment er kravet om etterutdanning, jf. revl. §5-1. Regelverket tilsier at revisor må ha relevant etterutdanning som faller innenfor fagkretsen for en mastergrad. En studie gjort av Mahsun (2021) argumenterer for at så lenge revisorene har den nødvendige kompetansen, antas de å kunne oppfylle sine plikter som rapporteringspliktige, uavhengig av faktorer som tidspress eller budsjett. Det trekkes frem at det viktigste elementet for å forebygge misligheter, er kontinuerlig utvikling av kompetanse.

Som nevnt i delkapittel 3.1 blir revisor ansett som allmennhetens tillitperson, og med det følger en stor forventning til at revisor utøver sine plikter på en akseptabel måte. Det er flere studier som har undersøkt forventningen som foreligger i samfunnet til revisor som allmenhetens tillitsperson. Beck (1973), Mednick (1986) og Porter (1993) viser til funn som tilsier at økt kunnskap om revisors virksomhetsutøvelse vil minske forventningsgapet, mens Boyle & Canning (2005) fant en motsatt effekt ved at forventningsgapet øker.

En annen studie har sett på hvorvidt nye tiltak rundt tilpassing av et lands juridiske rammeverk etter EUs fjerde direktiv om bekjempelse av hvitvasking, i for stor grad er komplekst og lite anvendelig (Filipova-Slancheva, 2019). Dette sammenfaller med Larsen & Staven (2013) sine funn som tilsier at regelverket i Norge er i stor grad uklart. Imidlertid nevner en annen studie det motsatte, der funnene viser at respondentene mente at gjeldene regelverk var tilfredsstillende (Mahsun et al., 2021). Med bakgrunn i dette og førnevnte studier, vil vi undersøke hvorvidt dette er sammenfallende med det våre respondenter uttaler.

4. METODE

I dette kapitlet belyses metode og design som er anvendt for å innhente data til avhandlingen. Hovedformålet med forskning er at en har et ønske om å bidra med ny innsikt eller kunnskap til en problemstilling. En problemstilling kan besvares ulikt, og metoden beskriver hvilken måte problemstillingen besvares best mulig på. En beskrivelse av tilnærming, forskningsdesign og det benyttede utvalget, vil kunne bidra til at leseren kan se om vurderinger er logiske, og om de samsvarer med konklusjon og resultat. Styrker og svakheter rundt forskningen, samt validitet og reliabilitet, blir også diskutert i dette kapitlet.

4.1 Forskningstilnærming og forskningsdesign

For å kunne svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene på en god måte, bør det anvendes en bevisst forskningstilnærming og et fornuftig forskningsdesign. I denne avhandlingen er det anvendt elementer fra både deduktiv og induktiv tilnærming, da den veksler mellom teori og empiri (Larsen, 2017, s. 24-25). Deduktiv tilnærming tar utgangspunkt i eksisterende teorier og utvikler hypoteser, mens induktiv tilnærming er særpreget av at den som forsker går mot empiri uten å ha noen forventninger. Her tar ikke forskeren med seg noen hypoteser eller teorier, men samler empiri som videre analyseres grundig for å kunne utvikle generelle teorier (Busch, 2021, s. 51). Det er vanskelig å anvende kun én tilnærming i praksis, da en undersøkelse uten noe form for preg av teoretiske antakelser eller personlige forventninger er nærmest umulig. Dette på bakgrunn av at teori en velger å ta utgangspunkt i, er mest sannsynlig et resultat av tidligere observasjon (Larsen, 2017, s. 24-25).

Det anvendes en veksling mellom teori og empiri med en åpen datainnsamling i avhandlingen, ved at det samles inn mer informasjon dersom funn eller andre momenter reiser nye spørsmål underveis. Imidlertid, på bakgrunn av at den deduktive tilnærmingen har hovedfokus på å utvikle hypoteser, vil denne avhandlingen helle mer mot en induktiv tilnærming. Det er brukt et intensivt design i avhandlingen ved at vi har gått i dybden og samlet data gjennom dybdeintervju (Busch, 2021, s. 53). Et intensivt design har som fordel at det får frem relevant data og gir god forståelse (Jacobsen, 2021, s. 72).

Ved valg av metode kan det velges en kvantitativ tilnærming eller en kvalitativ tilnærming. Kvantitativ metode har som fordel at det gir data som kan måles i enhet, mens kvalitativ metode tar sikte på å fange opp meninger som ikke kan måles i tall, og å fremstille formidling av forståelse ved bruk av nærhet. Den bringer ut det som er spesielt eller avvikende (Dalland, 2012, s. 112-113). Denne typen åpen kvalitativ datainnsamling gjør det mulig å studere en prosess eller et fenomen i sin naturlige kontekst, noe som får frem hvordan fenomen, aktør og kontekst samhandler (Jacobsen, 2021, s. 69). Vi ville undersøke sammenhenger og gå i dybden slik at problemstillingen kunne besvares best mulig. Basert på dette valgte vi kvalitative data, ettersom de egner seg til analyse av komplekse sammenhenger.

4.2 Utvalg

Vi startet med å identifisere aktuelle kandidater som var relevante for intervju i henhold til problemstillingen. Populasjoner som ble identifisert var revisorer, hvitvaskingsansvarlige og EFE tilknyttet Økokrim. Det var ikke mulig å studere alle objekter i hver populasjon, og det ble derfor plukket ut et utvalg som skal representere populasjonen. Ved slik identifikasjon er det viktig å reflektere over hva en vil undersøke før disse velges ut, da dette er avgjørende for typen undersøkelse som anvendes og de svarene en får. Vi gjennomførte en stratifisert utvelging på grunnlag av kjennetegn ved enhetene for å sikre representasjon av grupper (Larsen, 2017, s. 39-40).

Utvalget vi tok har som hensikt å representere de objekter som best mulig kan belyse studien det skal innhentes informasjon om. Vi valgte å inkludere revisorer for å undersøke hvorvidt de føler de innehar tilstrekkelig kompetanse til å avdekke hvitvasking og for å undersøke hvilke revisjonshandlinger de utøver i relasjon til hvitvaskingsloven. Hvitvaskingsansvarlige ble identifisert for å undersøke hvordan de etterser at virksomheten etterlever hvitvaskingsloven etter de krav som foreligger i lov og forskrifter. Vi samlet respondenter fra både små, mellomstore og store revisjonsforetak for å få hele aspektet, og for å undersøke om avvik oppstod basert på dette. EFE ble identifisert ettersom de har verdifull innsikt i hva som meldes inn av rapporteringspliktige, samt at det er interessant å få innsyn fra en tredjepart.

Følgende individer ble intervjuet:

- **Revisjonsforetak større A (RSA)**: større revisjonsforetak. Intervjuet ble gjennomført digitalt.
 - Hvitvaskingsansvarlig
- **Revisjonsforetak større B (RSB)**: større revisjonsforetak. Ett intervju ble gjennomført på revisjonsforetakets kontorer. Det andre ble gjennomført digitalt.
 - Oppdragsansvarlig revisor
 - Manager
 - Hvitvaskingsansvarlig
- **Revisjonsforetak større C (RSC)**: større revisjonsforetak. Intervjuet ble gjennomført digitalt.
 - Revisormedarbeider
- **Revisjonsforetak større D (RSD)**: større revisjonsforetak. Intervjuene ble gjennomført digitalt.
 - Hvitvaskingsassistent
 - Manager
- **Revisjonsforetak mellomstort E (RME)**: mellomstort revisjonsforetak. Intervjuene ble gjennomført digitalt.
 - Hvitvaskingsansvarlig
 - Revisormedarbeider
- **Revisjonsforetak mellomstort F (RMF)**: mellomstort revisjonsforetak. Intervjuene ble gjennomført digitalt.
 - Hvitvaskingsansvarlig
 - Oppdragsansvarlig revisor
- **Revisjonsforetak lite G (RLG)**: lite revisjonsforetak. Intervjuene ble gjennomført digitalt.
 - Hvitvaskingsansvarlig
 - Oppdragsansvarlig
- **Økokrim EFE**: Intervjuet ble gjennomført over telefonen.
 - Representant fra Økokrim EFE

Vi endte opp med totalt 14 intervjuobjekter som utgjør vårt utvalg.

4.3 Datainnsamling

I denne avhandlingen er primærdata innhentet gjennom intervjuer, mens sekundærdata er innhentet gjennom ulike kilder som artikler, bøker, bibliotek og søk på internett. De fleste revisjonsforetak har mye på agendaen på denne tiden av året, og det var dermed høy sannsynlighet for at vi ikke klarte å samle nok respondenter til å kunne trekke en kvantitativ konklusjon. Datainnsamlingen er som tidligere nevnt innhentet ved kvalitativ metode gjennom fysiske dybdeintervju og digitale dybdeintervju. Fordelen med kvalitative data er at de kan registrere forhold som ellers kan være vanskelige å registrere gjennom tekst, som for eksempel bevegelser, pauser eller ansiktsuttrykk (Johannesen & Tufte, 2010, s. 100).

Dybdeintervju betegnes som en ustrukturert samtale mellom en moderator, i dette tilfellet en forsker, og en informant, der forsker styres av en intervjuguide. Intervjuformen som er anvendt, er en halvstrukturert form. Intervjuene baseres i utgangspunktet på en intervjuguide, men spørsmålene kan tilpasses etter hvordan respondenten svarer, og spørsmålene trenger ikke stilles i kronologisk rekkefølge (Askheim, 2008, s. 88). Denne typen intervju tillater respondenten å svare så fritt den ønsker, i tillegg til at det gir en mulighet til å komme med oppfølgingsspørsmål. Etter COVID-19 er digitale løsninger blitt mye mer vanlig å anvende, og vi valgte derfor å la lokale revisjonsforetak velge om de ønsket fysisk eller digitalt dybdeintervju, mens intervjuer med revisjonsforetak andre steder i landet foregikk digitalt.

4.4 Innhenting av respondenter

Innhenting av respondenter var en prosess vi raskt initierte. I første omgang ble bekjente i revisjonsforetak kontaktet i håp om å få kontaktinformasjon eller en henvisning til noen som kunne stille til intervju. Utover det ble andre objekter kontaktet via e-post som lå på deres offentlige nettsider, der vi forespurte revisorer og hvitvaskingsansvarlige. Dette var utfordrende ettersom vi fikk lite respons i forhold til antall forespørsler som ble sendt. Vi innhentet ca. 30% av respondentene via e-post. Etter hvert valgte vi å ringe til foretakene vi ønsket å intervju som ikke hadde gitt oss respons. Dette viste seg også å være noe problematisk ettersom noen av foretakene ikke visste hvem «hvitvaskingsansvarlig» var, og det var derfor vanskelig å få kontaktinformasjonen til rett person. Heldigvis var det flere som var positive til å stille når vi først fikk kontakt med rett person på telefon. Det var en felles

oppfatning om at hvitvasking er et viktig og dagsaktuelt tema, og de ville gjerne bidra til avhandlingen.

Alle respondenter ønsket å være anonyme for å bevare foretakenes integritet på best mulig måte. Dette er ikke uvanlig, og vi så det også som hensiktsmessig ettersom det forhåpentligvis kunne produsere ærligere svar fra respondentene. Gjennom skjema som ble sendt til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) fikk vi tillatelse til å gjennomføre intervju og anvende diktafon under prosessen. Dette for å verne om respondentenes anonymitet, samt at prosjektet skal samsvare med norsk personvernlovgiving. Intervjuguide ble sendt til respondentene på forhånd slik at det var mulighet for refleksjon rundt temaet. Under intervjuene fikk de snakke fritt, og det ble stilt oppfølgingsspørsmål eller spørsmål i relasjon med guiden der det ble ansett som hensiktsmessig.

4.5 Systematisering av funn og analyse

Transkribering av intervjuene ble gjort fortløpende etter hvert som de ble gjennomført. Vi transkriberte svarene ordrett, men avgrenset til det som var relevant for spørsmålet der respondentene hadde tendens til å snakke utover det. Svarene ble videre kategorisert og anonymisert, og respondentene fikk tildelt bokstaver i alfabetisk rekkefølge og etter størrelse på foretak. Slik systematisering gjør at vi kan sammenligne og analysere respondentenes svar og finne eventuelle mønster som viser sammenhenger og forskjeller.

4.6 Validitet og reliabilitet

I undersøkelser er det viktig å ha fokus på å minimere problemer knyttet til validitet og reliabilitet. Dette betyr at det er viktig å være kritisk til kvaliteten på data som er innsamlet og vurdere hvorvidt de er gyldige og til å stole på. Validitet refererer dermed til gyldigheten på informasjonen, mens reliabilitet referer til hvor pålitelig eller troverdig informasjonen kan anses å være (Jacobsen, 2005, s. 213-214; Larsen, 2017, s. 94). Validiteten kategoriseres inn i to typer, intern og ekstern gyldighet. Intern gyldighet baserer seg på om en har fått tak i det en ønsket, og ekstern gyldighet relaterer til hvorvidt en kan overføre funnene til andre sammenhenger (Sekaran & Bougie, 2016, s. 349).

4.6.1 Intern og ekstern gyldighet

I kvalitative undersøkelser handler validiteten om i hvilken grad forskerens fremgangsmåte og funn skal reflektere formålet med studien, og representere et fenomen eller en virkelighet (Johannessen & Tufte, 2010, s. 230). Validitet skal dermed si noe om hvilke konklusjoner forskeren kan trekke basert på innsamlet data. Videre handler intern gyldighet om i hvilken grad dataene samsvarer med ens intensjon og formål med undersøkelsen. Det vil si hvorvidt funnene identifiserer det fenomenet som undersøkes og hvorvidt informasjonen er relevant for undersøkelsen (Leseth & Tellmann, 2018, s. 17).

I avhandlingen er fokuset rettet mot revisors virksomhetsutøvelse i henhold til hvitvaskingsloven. Ved bruk av semistrukturerte intervju som datainnsamlingsmetode, styrkes validiteten på bakgrunn av at det anvendes en fleksibel intervju prosess. Objektene kan snakke fritt, og får på denne måten kommunisere ting de selv mener er viktige. Dette bidrar til mer informasjon, som igjen kan gi et bedre grunnlag for å kunne bekrefte funn og trekke konklusjoner (Larsen, 2017, s. 94). Videre er det anvendt flere metoder og kombinasjoner av metodene ved innsamling og analyse av data. Dette benevnes som triangulering, og er en teknikk som anvendes for å øke validiteten i avhandlingen (Sekaran & Bougie, 2016, s. 106). Datainnsamlingen er gjennomført ved bruk av flere kilder for å kunne beskrive fenomenet, herunder forarbeid, lover, artikler og andre dokumenter. Dette er i samsvar med intervjuene og er med på å bekrefte informasjonen ytterligere.

All forskning har et mål om at det skal kunne trekkes beslutninger utover de primære opplysningene som samles inn. Ved ekstern gyldighet i kvalitative undersøkelser handler det om overføring av kunnskap og det går ut på hvorvidt en klarer å etablere beskrivelser, fortolkninger, begreper og forklaringer som er nyttige på andre områder (Johannessen & Tufte, 2010, s. 231). Ekstern validitet er et nært begrep til generalisering som er knyttet til den analytiske prosessen, og baserer seg på å få mer forståelse av fenomenet som studeres. Fortolkninger og beskrivelse av mønstre innhentet fra dataene vil legge grunnlaget for generalisering (Larsen, 2017, s. 94). En trussel mot validiteten av datainnsamlingen er hvorvidt utvalget som ble gjort innehar tilstrekkelig kunnskap om fenomenet eller ikke. Et annet moment kan være hvorvidt intervjuene ble gjennomført på en måte som kunne resultere i at de riktige spørsmålene ikke ble stilt. Basert på dette ble det gjort en strategisk utvelgning

for å styrke validiteten i oppgaven. Dette vil øke sannsynligheten for at utvalget besvarer problemstillingen bedre, kontra ved et tilfeldig utvalg (Sekaran & Bougie, 2016, s. 175).

4.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet oppnås ved å anvende en troverdig fremgangsmåte ved innhenting av data (Leseth & Tellmann, 2018, s. 16). Det vil si at en beskriver innsamlingsmetoder og analysemetoder på en tydelig måte slik at utenforstående kan vurdere valgene. Høy reliabilitet kan sikres ved å ha god og systematisk orden på data som er innsamlet, samt at en har en kritisk gjennomgang av datamaterialet på ulike tidspunkt (Larsen, 2017, s. 95). For å styrke reliabiliteten ble intervjuguiden sendt til veileder på forhånd for å sikre klare og tydelige spørsmål som ikke skulle være ledende. I tillegg ble transkripsjonen gjennomført nøyaktig og ordrett, samt gjengitt ordrett videre i analysen.

4.7 Forskningsetiske vurderinger

Prosjektet ble meldt inn til NSD i samsvar med vilkårene fra Universitetet i Agder i henhold til datainnsamling ved gjennomførelse av intervju. Alle respondenter fikk på forhånd tilsendt et informasjonsskriv om forskningsprosjektet, samt hva samarbeidet innebar og et samtykkeskjema, som de signerte frivillig. Informasjonen som ble innhentet var subjektive vurderinger knyttet til revisors oppfølging og virksomhetsutøvelse i revisjonen i henhold til regelverket.

Det reises også etiske vurderinger tilknyttet transkriberingen. Vi så det hensiktsmessig å beskytte konfidensialiteten til respondentene og dets tilhørende institusjon ettersom noen emner kan oppleves følsomme, eller dersom upopulære meninger kom opp (Kvale et al., 2015, s. 215). Basert på dette ble lydopptak og transkribering nøye hensyntatt og lagret trygt, for så å bli slettet når det ikke var behov for de lenger.

5. FUNN, ANALYSE OG DISKUSJON

I dette kapittelet analyseres og drøftes funnene fra de 14 intervjuene for å svare på problemstillingen: *Hvilke revisjonshandlinger utfører revisor for å avdekke hvitvasking?* Vi fant det hensiktsmessig å ha funn, analyse og diskusjon samlet, da dette gir avhandlingen mer flyt og struktur.

For å besvare problemstillingen ble det definert tre forskningsspørsmål i kapittel én, og presentasjonen og analysen av funn vil følge disse nedenfor:

1. Hvordan *integreres* hvitvaskingsloven i revisors virksomhetsutøvelse?
2. Hvordan vurdere om en har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder og om det er gjennomgått *tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger* for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking?
3. Hvilken *risikobasert tilnærming* må revisor ta, både på foretaksnivå og oppdragsnivå, i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven?

Primærkilden som ble benyttet for å kunne besvare disse forskningsspørsmålene var intervju. Intervjuene foregikk digitalt, og etter endt intervju ble de transkribert. Respondentene mottok intervju spørsmålene på forhånd, slik at de hadde mulighet til å forberede seg. Intervjuene er også anonymisert, noe som gjorde det enklere å rekruttere respondenter. Videre er rapporter fra blant annet Finanstilsynet brukt som sekundærdata. Det ble ikke gjennomført intervju med Finanstilsynet, ettersom mye informasjon og rapporter kan hentes ut fra deres nettside.

For å kunne presentere analysen av funnene på en mest mulig oversiktlig måte, deles forskningsspørsmålene inn i hvert sitt delkapittel. Disse delkapitlene vil fungere som tre kategorier, og funnene fra intervjuene vil bli plassert under det forskningsspørsmålet som anses mest hensiktsmessig. Ettersom vi ønsker å få frem ulike synspunkter fra hvitvaskingsansvarlig og utøvende revisor, deles analysen opp deretter. Delkapitlene 5.1 til 5.3 er funn og analyse fra intervjuene med utøvende revisor. De resterende delkapitlene er funn og analyse fra intervjuene med hvitvaskingsansvarlige. EFE sin oppfatning om arbeidet som blir utført av revisjonsforetakene vil trekkes inn der det er relevant. Etter analysen er gjennomført, vil det konkluderes basert på den informasjonen som er presentert.

5.1 Forskningsspørsmål 1 – Integrering av hvitvaskingsloven

I kapittel tre ble det etablert en forståelse av hvitvaskingsloven og hvordan revisorer må etterleve kravene i deres virksomhetsutøvelse. Alle foretak som er underlagt hvitvaskingsregelverket, er i stor grad med på å forebygge og avdekke hvitvasking. I de senere årene er det likevel funnet store svakheter i relasjon til etterlevelsen av regelverket. Finanstilsynet fører tilsyn hos rapporteringspliktige og arbeider med å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet, noe som skal sikre tilliten i samfunnet (Finanstilsynet, 2020, s. 34). Det kom også en veiledning i 2019 som skulle gi revisorer en bedre forståelse av hvitvaskingsloven. Finanstilsynet er per dags dato i gang med å oppdatere veiledningen, slik at uklarheter som rapporteringspliktige står overfor blir mer synliggjort (Finanstilsynet, 2022a). Med dette som utgangspunkt ønsket vi å undersøke vårt første forskningsspørsmål som omhandler hvordan hvitvaskingsloven integreres i revisors virksomhetsutøvelse.

5.1.1 Revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven

Ved besvarelsen av forskningsspørsmål 1 om hvordan hvitvaskingsloven integreres i revisors virksomhetsutøvelse, svarte de fleste revisorene at hvitvaskingsloven stadig integreres mer i arbeidsdagen. En felles oppfatning var at den er til stede hver eneste dag. RME uttalte at hvitvaskingsloven er til stede: *«Spesielt gjennom kundekontroll når man får nye kunder, årlige risikoevalueringer, og i tillegg så har man løpende revisjon hvor man jobber med misligheter og så videre»*. RSC hevdet at: *«...vi revisorer har egentlig alltid gjort alle disse tingene som står i hvitvaskingsloven, men nå lager vi et eget dokument og kaller det hvitvasking, det er ikke noe nytt, men det er et helt annet fokus enn tidligere»*. EFE ble spurt om de mener revisjonsforetakene har integrert loven på en god nok måte. I utgangspunktet oppfatter de at foretakene har oppmerksomhet på dette, men konkretiserer at det er noe Finanstilsynet har mer kunnskap og erfaring med.

Finanstilsynet skal utføre periodisk kvalitetskontroll av revisorer som reviderer selskap av allmenn interesse minst hvert tredje år, mens det for øvrige revisorer skal utføres kontroll minst hvert sjettede år (Finanstilsynet, 2021a). RLG nevnte under sitt intervju at det er blitt mer fokus på å integrere hvitvaskingsloven, noe som mest sannsynlig er resultat av at Finanstilsynet kan utstede store bøter dersom forskrift og lov ikke følges. Følgelig har det blitt mer arbeid knyttet til hvitvasking for alle rapporteringspliktige. Videre fortalte RSC at

hvitvaskingsloven integreres i revisors virksomhetsutøvelse når de skal finne ut hvem rettighetshaverne er, hvem som er interessenter, hvilket risikonivå de skal plasseres på, hvem som er kundene, og hva slags transaksjoner de har. Dette sammenfaller med det som står i lovverket, jf. hvitvaskingsloven.

Ved intervju av EFE handlet et av spørsmålene om hvilke forventninger de har til utøvende revisor med tanke på etterlevelse av hvitvaskingsloven. EFE uttalte følgende: *«For det første er det dette med kompetanse og kunnskap om loven og dens formål og bakgrunn, hva den skal bekjempe selvfølgelig. Så er det å forstå hvilken rolle de har inn i denne bekjempelsen og opp mot dette regimet, hva som er deres oppgaver der»*. Oppsummeringen Finanstilsynet gjorde i ettertid av tematilsynet de utførte i 2021 handlet om at revisorene ikke har forstått alvoret i rollen de innehar. Dette var noe vi ønsket å undersøke nærmere.

Revisor sin rolle blir sett på som å være allmennhetens tillitsperson, og gjennom sitt arbeid er revisorer med på å bevare den høye tilliten som er i samfunnet (Revisorforeningen, 2021b). Vi ønsket derfor å undersøke om revisorene selv føler at fokuset på å være allmennhetens tillitsperson kan påvirke deres evne til å avdekke misligheter, feil eller mangler. Det var også interessant å stille dette spørsmålet med tanke på forventningene som både Finanstilsynet og Økokrim har. Flere av revisorene opplever at en slik rolle er med på å skjerpe fokuset i deres arbeid. RLG uttalte følgende: *«Vil si at det er en stor forventning om at vi avdekker det fra myndighetens og brukerne av regnskapet sin side. Føler at vi må ha høyt fokus på det, siden det er en forventning om at vi avdekker det»*. RSB fortalte at fokuset på rollen de innehar gjør at kravene skjerpes, noe som igjen krever mer kunnskap fra revisor sin side. Økt kunnskap gjør at de får en større evne til å avdekke misligheter.

5.1.2 Oppsummering

Hvitvaskingsloven er en del av hverdagen til revisor og integreres i større grad i revisjonshandlingene enn tidligere. Det skyldes at fokuset rundt hvitvasking har økt de siste årene og at det gjennomføres tilsyn for å se at hvitvaskingsloven etterleves. Allerede fra første møte med en potensiell kunde er hvitvaskingsloven aktuell. Som flere av respondentene nevnte ligger hvitvaskingsloven som et bakteppe når det kommer til revisjonen, spesielt ved kundekontroll, ved opprettelse av nye kunder og ved årlige risikoevalueringer. Imidlertid trakk Finanstilsynet frem i deres tematilsyn at arbeidet mot hvitvasking ikke er tilstrekkelig

integrert. Ut fra funnene i vår analyse sitter vi likevel igjen med et inntrykk av at hvitvaskingsloven er integrert på en god måte i revisors virksomhetsutøvelse. Respondentenes år med erfaring varierer, men uavhengig av erfaring virker det som at alle er klar over hvordan hvitvaskingsloven spiller inn i deres arbeidsdag. Spørsmålet blir heller om den kan integreres på en enda bedre måte, noe som kan samsvare med dokumentasjon som tilsier at det blir avdekket lite hvitvasking i Norge.

5.2 Forskningsspørsmål 2 - Vurdering av risikoklassifisering

I delkapittel 3.5 ble det nevnt at det følger krav til at rapporteringspliktige kartlegger kundeforholdets risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Denne vurderingen av risikoklassifisering av kunder er avgjørende i henhold til løpende oppfølging av kunden og hvilke ytterligere revisjonshandlinger revisor utøver. Basert på dette ønsket vi å undersøke vårt andre forskningsspørsmål som omhandler hvordan en vurderer om en har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder, og om det er gjennomgått tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking. Dette forskningsspørsmålet kan deles opp i to deler. Den første delen handler om risikoklassifiseringen, mens siste del handler om revisjonshandlinger som er utført.

5.2.1 Oversikt over kundeportefølje

Et spørsmål som ble stilt under intervjuene handlet om hvordan revisjonsforetakene har utarbeidet en oversikt over deres kundeportefølje, da hvordan prosessen med risikoklassifiseringen av kunder foregår. De fleste revisorene svarte at virksomheten har et system som foreligger for de ansatte og skal kartlegge hvorvidt kunden anses klassifisert til lav, middels eller høy risiko. RMF uttalte at systemet som kundene kategoriseres etter baseres på ulike momenter. Det undersøkes hvilken bransje de tilhører, om det foreligger PEP, kompleksiteten i konsernet, og om det er særeierordning. Slike systemer må anvendes ved etablering av kundeforhold, samt løpende under kundeforholdet.

Selv om alle anvender et system eller register for å få en oversikt over deres kundeportefølje, kan det merkes at systemene er tilpasset hvert enkelt revisjonsforetak. Dette samsvarer med Finanstilsynets ønsker om hvorvidt revisjonsforetakene må tilpasse risikovurderinger og

rutiner i det konkrete foretaket (Finanstilsynet, 2021b s. 5). Noen opererer over landegrensener og trenger et mer omfattende system, mens andre holder seg innenfor landegrensene og har ikke bruk for et like komplekst system.

Revisor fra RSD uttalte at: *«Det er rett og slett et selskapsregister som går. Nå opererer de fleste selskaper av litt størrelse over landegrensener også, så dette er et globalt verktøy som vi har, hvor man kartlegger alle kunder man enten leverer tilbud på (eksisterende kunder), men også eldre kunder, hvor det er søkbart for alle oss ansatte, hvor vi kan gå inn også se hva slags tjenester vi kan levere på dem og hva slags handlinger som er gjort. Så vi kan ikke ta på oss et eneste oppdrag på en kunde som ikke ligger fullstendig inne i det registeret her».*

Videre uttalte RLG at de har et integrert system som klassifiserer kundene etter risiko, men at det tidligere ble gjort i Excel.

Bruken av slike systemer sammenfaller med funnene i studien til Bedard et al. (2008) om risikoovervåking og kontroll i revisjonsforetak. Der kom det frem at større revisjonsforetak anvendte formaliserte elektroniske systemer som ble brukt som verktøy ved risikostyring. Bruken av slike systemer kan forbedre kvaliteten til risikoklassifisering og den løpende oppfølgingen (Bedard et al., 2008, s. 199). Potensialet til å forbedre kvaliteten på beslutninger og vurderinger som tas, var en av hovedårsakene til den tidlige utviklingen av beslutningshjelpemidler (Bell et al., 2002). Studien av Bedard et al. (2008) viste at det primært var større revisjonsforetak som anvendte slike systemer, men funnene i vår analyse tilsier at dette er vanlig praksis blant alle revisjonsforetak, uavhengig av størrelse. Dette skyldes nok den teknologiske utviklingen som har vært siden studien ble utført i 2008.

Systemet som revisjonsforetakene anvender ved risikoklassifisering av kunder, kan likevel vise seg å ha mangler. Et av funnene fra tematilsynet var at hele 115 oppdrag enten manglet risikoklassifisering i henhold til hvitvaskingsloven, eller så manglet de forklaring på hvorfor risikoklassifiseringen var satt til «lav» (Finanstilsynet, 2021b, s. 7-8). Det ble derfor stilt spørsmål under intervjuene hvilken tilnærming foretakene har til hvorvidt revisor skal innrette revisjonen etter den risikoklassifiseringen som er fastsatt i henhold til hvitvaskingsloven. Flertallet svarte at den følges etter det som er fastsatt, og er til stede under planleggingen. RSC mente derimot at den er vanskelig å tyde, noe som gjør arbeidet vanskeligere: *«Slik jeg har tolket hvitvaskingsloven, er det ikke noe risikoklassifisering på enkelte bransjer. Det er*

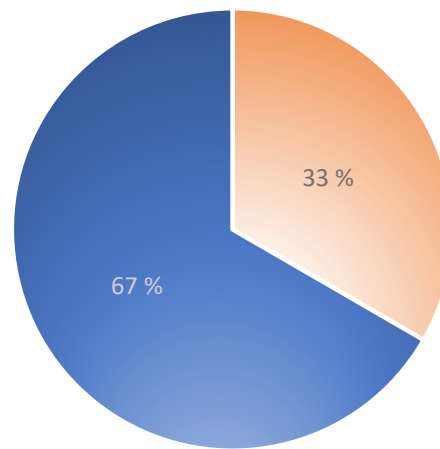
vanskelig, da man ikke helt vet hva en skal gjøre, revisor har på en måte funnet ut av det litt selv, hvilket opplegg og hvilke handlinger en vil ha, som ofte er basert på andre land».

En studie av Filipova-Slancheva (2019) viser at nye tiltak rundt tilpassing av et lands juridiske rammeverk etter EUs fjerde direktiv om bekjempelse av hvitvasking, ikke er lett anvendelig eller objektivt. Den viser også til at det kreves mer analysering og presisjon i loven, slik at den er effektiv og hensiktsmessig i relasjon til ekstern revisjon. Dette er sammenfallende med studien til Larsen & Staven (2013) og funnene i analysen, der både revisorer og hvitvaskingsansvarlige etterlyser en klargjøring av eksisterende regelverk og veiledning som nevnt i foregående avsnitt. Imidlertid kan dette anses motstridende til en annen studie som viser til at respondentene uttalte at eksisterende standarder var tilstrekkelig for revisors kunnskapsbehov (Mahsun et al., 2021).

Videre omhandlet et par av spørsmålene som ble stilt, usikkerheten som rapporteringspliktige opplever rundt hvitvaskingsloven. Ved spørsmål om hvilke skjønnsmessige vurderinger revisorene synes er mest utfordrende knyttet til loven, var det flere som nevnte temaet risiko og hvor grensen mellom normal og forhøyet risiko egentlig går. En annen fellesnevner i svarene var det å ta skjønnsmessige vurderinger ved kundekontroll. RMF uttalte at: *«Det er grensetilfellene mellom normal og forhøyet risiko, altså den skjønnsmessige vurderingen på om det faller innenfor det ene eller det andre, og hvilke tiltak vi må iverksette av forsterkede tiltak ved høy risiko».*

På spørsmål om hvordan foretakene identifiserer og vurderer årsaker til forhøyet risiko for hver enkelt bransje svarte både RMF og RLG at det tas utgangspunkt i Finanstilsynet sin vurdering. De henviser da til bransjer som bygg og anlegg, renhold, restaurant og uteliv, og utleie av arbeidskraft mm. (Finanstilsynet, 2020, s. 12). De gjenværende revisorene nevnte at det tas i bruk bransjeforståelse og egne erfaringer. RSC nevnte følgende: *«Vi har bransjestandarder, også ser vi på risiko på hva vi har gjort tidligere og erfaringer, men også hvem som er mer utsatt. Et utested er ofte mer utsatt enn en matbutikk, og det sier noe om art, og hvordan de driver det».*

Respondentenes tilnærming til vurdering av bransjeklassifisering

- Bruker Finanstilsynet sin vurdering som utgangspunkt
- Bransjeforståelse og egen erfaring

Figur 4: Fordeling av tilnærming til vurdering av bransjeklassifisering

5.2.2 Avdekking av hvitvasking og utførelse av revisjonshandlinger

For å kunne besvare siste delen av det andre forskningsspørsmålet som omhandler hvorvidt det er gjennomgått tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger for å kunne avdekke enkle former for hvitvasking, var det først og fremst sentralt å undersøke om revisorene føler de har tilegnet seg tilstrekkelig kunnskap for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking. Innledningsvis i kapittel tre ble det nevnt hvilke krav som stilles til revisor. Et av kravene er at de må tilegne seg nok kunnskap til å kunne gjenkjenne forhold som kan tyde på hvitvasking i deres arbeid (Finanstilsynet, 2021b). En studie gjort av Mahsun et al. (2021) argumenterer for at så lenge revisorer har den nødvendige kompetansen, antas hen å kunne gjennomføre sine plikter som rapporteringspliktige uavhengig av tidspress eller budsjett. Det siktes til at det essensielle element ved forebygging av misligheter er kontinuerlig utvikling av egen kompetanse. I analysen uttalte flertallet av respondentene at de føler de har tilstrekkelig kompetanse, noe som er sammenfallende med overnevnte studie og at de skal kunne oppfylle den rapporteringsplikt som foreligger. Imidlertid var det et par av revisorene som var mer nøytrale i svaret. Blant annet uttalte RMF: «Jeg tror det er et stort forventningsgap mellom det samfunnet tror vi kan gjøre, og den kompetansen og muligheten vi har til å kontrollere. Jeg tror vi kan oppdage de mest åpenbare tilfellene, men ikke de mest skjulte».

Det er gjort flere tidligere studier om forventningsgapet som foreligger revisor. Porter (1993) definerte forventningsgapet som forskjellen mellom pliktene samfunnet forventer av revisor og revisors oppfattede utførelse av disse pliktene. Det er vanskelig å vite hvordan et slikt forventningsgap kan minskes. I en studie utført av Boyle & Canning (2005) undersøkes det hvilke faktorer som har en innvirkning i forventningsgapet. Der nevnes det andre studier, utført av blant annet Beck (1973), Mednick (1986) og Porter (1993), som viste at opplæring om revisors virksomhetsutøvelse hadde en positiv innvirkning på forventningsgapet. Boyle & Canning (2005) fant derimot motsatt effekt, nemlig at forventningsgapet øker ved høyere kunnskap om revisjonsutøvelsen. Det er med andre ord motstridende funn som gjør det vanskelig å tyde hva som kan være løsningen til forventningsgapet.

Som nevnt i underkapittel 3.5.1 ble det i 2017 utarbeidet en liste over indikatorer på mistenkelige transaksjoner for rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven ved NTAES. Listen baserer seg på identifikasjon av hvem som er fysiske og juridiske personer, andre forhold knyttet til kunden som kan være av betydning, samt spesifikke indikatorer for regnskapsførere og revisorer. Finanstilsynet stiller krav til opplæring som innebærer at de ansatte og andre som utfører oppdrag på vegne av foretakene er godt kjent med denne indikatorlisten (Finanstilsynet, 2021b). Ved spørsmål om hvilke indikatorer respondentene ser etter for å avdekke hvitvasking, svarte flere at de ser etter transaksjoner som ikke stemmer med det helhetlige bildet. RSD trakk også frem et annet viktig poeng: «*Det viktigste er egentlig å identifisere eierskap på de kundene vi har, og prøve å forstå litt hva slags mennesker det egentlig er som styrer det her*».

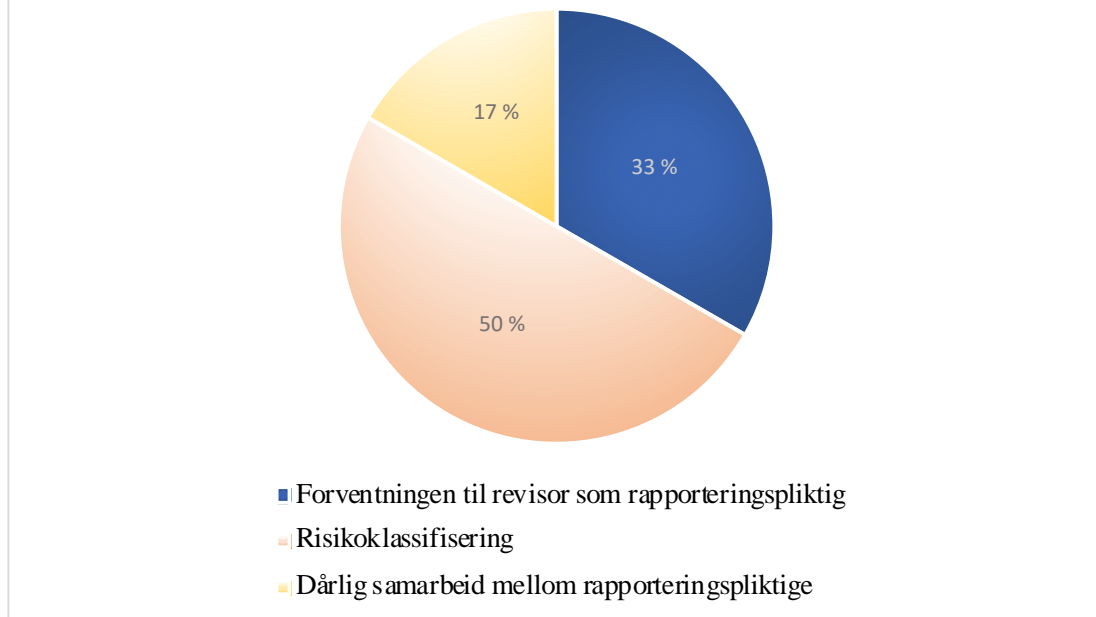
Uttalelsen fra RSD kan knyttes opp mot noe av det som NTAES nevner i overnevnte indikatorliste. Der nevnes det blant annet under 1.1 *Fysiske personer* punkt 4) «Kunden kan ikke umiddelbart fremskaffe supplerende legitimasjonspapirer eller ytterligere dokumentasjon som underbygger rett identitet» og videre i 1.2 *Juridiske personer* punkt 1) «Det legges frem uriktig dokumentasjon eller falske dokumenter». Dersom eierskapet ikke kan identifiseres tilstrekkelig skal revisor i utgangspunktet ikke ta på seg oppdraget. Hvis revisor påtar seg et slikt kundeforhold, kan det være med på å legitimere en virksomhet som kan ha tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering (Nygård, 2022, s. 22).

Hovedmomentet i hvitvasking er å skjule noe og følgelig er det vanskelig å avdekke, noe også flere av respondentene trekker frem. I en studie av Mitchell et al. (1998) anslås det at en av

årsakene til at hvitvasking er vanskelig å avdekke er fordi profesjonsutøvere er involvert. Handlingene utføres ofte av personer en minst forventer det av. For å kunne undersøke hvem som er involvert i mistenkelige transaksjoner, bør mislighetstriangelet anvendes. Da må en vurdere hvorvidt motivasjon, mulighet og rasjonalisering foreligger individer som utfører disse handlingene har. RSD fortalte om tillitsbruddet som oppstår dersom en ansatt gjennomfører misligheter på bekostning av selskapet. Veldig ofte blir situasjonen dysset ned, og i de fleste tilfeller blir det heller ingen konsekvenser. Dette er noe som bør slås hardere ned på for å understreke viktigheten av å bekjempe og avdekke økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking.

Loven bør være tydelig og klar på hvordan rapporteringspliktige skal håndtere hvitvasking. Likevel har det seg slik at regelverket mangler tydeliggjøring på flere punkter. Derav har Finanstilsynet som nevnt laget en veiledning for å klargjøre utydelige momenter (Finanstilsynet, 2022a). På bakgrunn av dette kan det stilles spørsmål til hvorvidt loven er for formalistisk orientert og om veiledningen fra Finanstilsynet har vært for vag (Høylye, 2021b). Ved spørsmål om hva det er knyttet størst usikkerhet til rundt hvitvaskingsloven, var svarene noe ulike. Noen nevnte dette med forventningen til revisorer, og at det ikke nødvendigvis er så enkelt å leve opp til denne rollen. RSC uttalte derimot følgende: *«Det er jo det med risiko, men og at det burde bli beskrevet mer for revisor hvordan en skal forholde seg til loven og hvilke typer kontroller og testing vi skulle gjort, den er veldig åpen»*. RSD tok opp et annet viktig poeng: *«Det jeg syns er vanskelig her er at vi som revisorer spiller en ganske sentral rolle oppi det her, og man har i Norge et veldig dårlig, og for så vidt EU, system for å samarbeide på tvers av banker, regnskapsførere, revisorer, advokater, og andre som utfører disse kontrollene. Og jeg tror det bidrar til litt usikkerhet, fordi vi bruker ofte veldig mye tid på å finne frem til ting, som gjør at fokuset og ressursene blir brukt på ting som nødvendigvis ikke gir noe»*.

Fordeling av usikkerhetsmomenter tilknyttet hvitvaskingsloven

Figur 5: Fordeling av usikkerhetsmomenter tilknyttet hvitvaskingsloven

Ettersom hvitvaskingsloven inneholder flere usikkerhetsmomenter for de fleste respondentene, ønsket vi å se om det utgjorde noen forskjell i hvilke revisjonshandlinger som utføres i praksis for å avdekke hvitvasking. Det var også interessant å se om det forelå forskjeller mellom små, mellomstore og store revisjonsforetak i relasjon til revisors virksomhetsutøvelse. Revisorer fra RSC og RSD nevnte blant annet at det er vanlig å begynne med risikobaserte tiltak og kundekontroll. Deretter hentes det inn gyldig legitimasjon, søk blir utført, og det tas i bruk kredittopplysninger. RMF nevnte også dette med innhenting av ID, og uttalte videre: «...vi påser at vi har oversikt over eiere og reelle rettighetshavere, at vi har vedtekter, selskapsavtaler, aksjonæravtaler, om selskapet er underlagt særrådgivning, og om det har skjedd endringer».

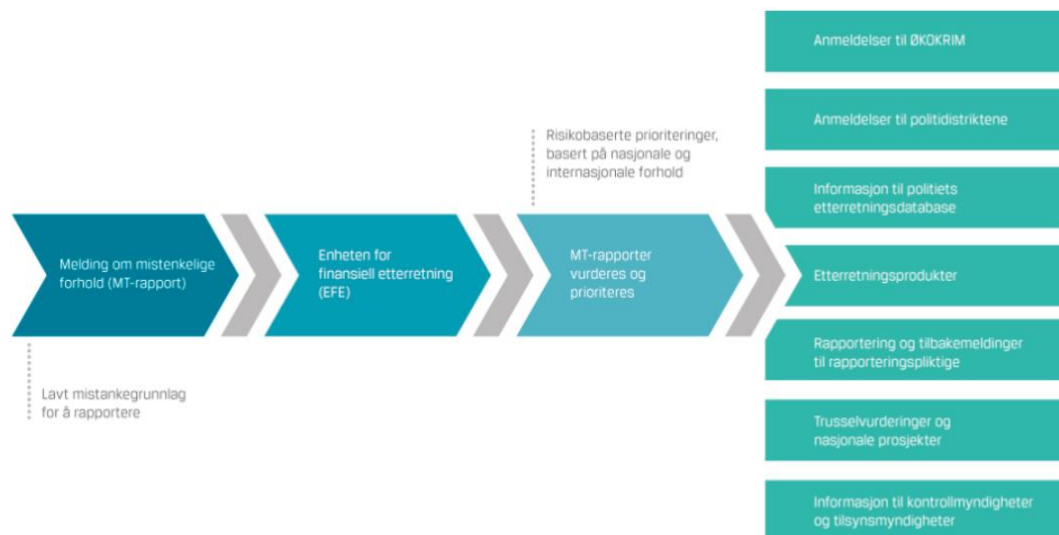
RLG hadde følgende å si om hvilke revisjonshandlinger de utfører for å etterleve hvitvaskingsloven: «Det er hvert fall å få oversikt over hvem som har tilgang til likvider i selskapet, hvem som kan foreta utbetalinger. Se det i sammenheng med kontrollsystemet de har, utbetalingsrutiner, hvem som har fullmakter». Det var altså en felles oppfatning for revisorene, uavhengig av størrelsen på revisjonsforetaket, at det å få oversikt over hvem som sitter med fullmakter, hvem det er som faktisk er eiere og kunder, er en revisjonshandling som må utføres for å kunne etterleve pliktene etter hvitvaskingsloven. Revisjonshandlingene som

utføres er derimot ikke utelukkende for å avdekke hvitvasking. RME poengterte følgende: «*Vi har ingen spesifikke revisjonshandlinger som kun utelukkende skal avdekke hvitvasking. Det inngår i de øvrige revisjonshandlingene. Vi skal se etter feil, misligheter og mangler, også kan det være at en av de mislighetene er hvitvasking, men det er ikke utelukkende egne handlinger for hvitvasking*».

RSC nevnte også at etter risikoklassifiseringen er kartlagt, vil det gjøres kundetiltak basert på denne. Hvis kartleggingen viser at risikoen er høy må det utføres flere kontrollhandlinger og tester. Dette er også en viktig revisjonshandling som gjøres for å avdekke mistenkelige transaksjoner som kan vise seg å være hvitvasking. Her vil revisjonsrisikomodellen spille en sentral rolle med tanke på hvilke handlinger som må utføres for å få revisjonsrisikoen ned på akseptabelt nivå (Arens et al., 2017). Videre ble det også uttalt at det må gjøres nærmere undersøkelser dersom det er kontantsalg, spesielt hvis det er knyttet til utlandet. RMF uttalte flere av de samme punktene som RSC: «*Vi har fokus på uvanlige transaksjoner, spesielt nærstående og kontantbeløp, samt overføring til utlandet, spesielt når det ikke er EU/USA*».

5.2.3 Mistenkelige transaksjoner

En MT-rapport er som tidligere nevnt en rapport om mistenkelige forhold som sendes inn av rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven (Widlic, 2019). Figur 6 viser hvordan prosessen foregår når det sendes inn en MT-rapport. Foreløpig i analysen har vi avdekket hva revisorer ser etter for å avdekke hvitvasking, men et annet spørsmål som også ble stilt under intervjuene var hvordan tilfeller av hvitvasking faktisk blir fulgt opp. RSC uttalte at det følges opp videre internt ved at det følger den naturlige gangen i et hierarki: «*... da vil jeg gå til team manager, en leder, å snakke med vedkommende, typisk en manager, og over der igjen en partner. Finner de ikke ut av det, går manager til partner, og de kan gå videre til sikkerhetsavdeling for å finne ut hva som gjøres videre sammen*». Revisor fra RSD uttalte derimot følgende: «*Da involverer man hvitvaskingsansvarlig hos oss. De skal med så fort som mulig i prosessen. Det håndteres ikke av teamet. Teamet vil selvfølgelig ha en sentral del med det, men her skal man trå litt varsomt både med hvitvasking og misligheter etc.*». Foretakene har med andre ord ulike måter å følge opp tilfeller av mistenkelige transaksjoner, uavhengig av størrelsen på foretakene.

Gangen for en MT-rapport

Figur 6: Gangen for en MT-rapport
(Økokrim, u.å.a)

Et annet spørsmål som ble stilt omhandlet hyppigheten av innsendte MT-rapporter. Kun tre av revisorene kunne angi et anslag for innsendte MT-rapporter de siste årene, som ble sagt lå på 1 til 5 tilfeller. Resterende av revisorene hadde ikke opplevd det selv, og kunne dermed ikke gi noe svar på dette spørsmålet. Ut fra antall innsendte MT-rapporter kan en stille spørsmål til hvorvidt revisorene har en for høy terskel for å rapportere, eller om mistenkelige transaksjoner rett og slett er for vanskelig å avdekke. Dette er også et moment som kommer opp i intervjuet med EFE. Det viser seg at både danskene og svenskene rapporterer betydelig mer enn hva som blir gjort i Norge: «Danskene er oppe i 100 000, svenskene 40-50 000 i året. Vi lå siste året på 14 500. Men om det skyldes mange flere hvitvaskingsforhold, eller at det bare avdekkes mer hvitvasking, det er vanskelig å si». Det er viktig å nevne at dette er tall som gjelder alle rapporteringspliktige.

En av årsakene til at det sendes inn flere MT-rapporter i andre land sammenlignet med Norge, kan være at revisorer og andre rapporteringspliktige har en lavere terskel for å rapportere. Det ble blant annet gjort funn i Storbritannia som viste at dårlig definisjon av «mistanke» og «mistenkelig aktivitet» i lovgivningen, førte til en lav rapporteringsterskel. Det resulterte videre i at databasen som behandler rapportene ble overbelastet og en betydelig andel av rapportene forble ubehandlet (Norton, 2018, s. 65). Dette viser at det nødvendigvis ikke er bedre med høye rapporteringstall dersom en stor andel av rapportene er basert på vage

mistanker. Det kan videre føre til at faktiske tilfeller av mistenkelige transaksjoner ikke blir registrert på bakgrunn av at de forsvinner i «overbelastningen» og følgelig ikke behandles.

Selv om det kan stilles spørsmål til hvorvidt det rapporteres for lite i Norge sammenlignet med andre land, viser statistikker at det totale antallet av innsendte MT-rapporter fra alle rapporteringspliktige har økt. Denne økningen gjenspeiles likevel ikke for innsendte MT-rapporter fra revisorer. I tabell 1 vises utviklingen av MT-rapporter de siste fem årene fra revisorene sammenlignet med det totale antallet. Tabellen viser at antall rapporter fra revisor holder seg stabilt rundt 40 til 50 tilfeller de siste fem årene. Det var en stor økning fra 2019 til 2020, før antallet sank i 2021. Det er vanskelig å vite hvorfor rapporteringstallene ikke er høyere for revisorer, noe EFE også bekreftet under intervjuet.

År	Kun revisor	Totalt for alle rapporteringspliktige	Revisors andel i %
2017	51	8 900	0,57%
2018	42	10 748	0,39%
2019	46	11 539	0,40%
2020	57	12 703	0,45%
2021	41	16 513	0,25%

*Tabell 1: MT-rapportering 2017-2021
(Økokrim, u.å.b)*

I studien til Norton (2018) ble det lagt frem og foreslått av the Institute of Chartered Accountants in England and Wales, mulige årsaker til at det er lave rapporteringstall fra revisorer sammenlignet med andre rapporteringspliktige. Årsakene inkluderer blant annet tilstrekkelig risikovurdering, løpende oppfølging og andre faste rutiner som gjøres for å unngå at MT-rapport må rapporteres inn. Det kan også skyldes mangel på ettersyn blant ledelsen og ansatte, eller mangel på opplæring innad i revisjonsforetakene rundt hvitvaskingsregelverket (Norton, 2018, s. 63).

En annen ting som ble undersøkt videre var prosessen som foregår når en mistenkelig transaksjon avdekkes. Flertallet av revisorene svarte at det ikke var grunnlag for å fratre kun basert på mistanke eller en MT-rapport. Det må først og fremst gjøres nærmere undersøkelser for å se om den mistenkelige transaksjonen kan knyttes opp mot hvitvasking og om det bør rapporteres videre til Økokrim. Dette sammenfaller med undersøkelsesplikten revisor må følge dersom slike forhold oppstår, jf. hvvl. §25. Hvis det viser seg at den mistenkelige transaksjonen leder til kriminelle handlinger, er det ikke et kundeforhold revisorene skal ha. Revisor er pliktig til å fratre kundeforholdet dersom kunden ikke iverksetter tiltak for å rette på forholdet, jf. revl. §9-6. Revisor fra RSD uttalte at de har opplevd å si opp kunder på bakgrunn av avdekkende mistenkelige forhold. Resterende av respondentene hadde ikke opplevd det, noe som indikerer hvor sjeldent en slik situasjon oppstår.

På bakgrunn av dette ønsket vi også å undersøke hva slags tilfeller av MT revisorene har opplevd selv. Noe som ble nevnt var blant annet kjøp av fiktive kunstverk eller misbruk av offentlige midler. Respondenten fra EFE uttalte også følgende om tilfeller av MT: *«Vi har kontantomsetning hos kunden i strid med kontantforbudet. Vi har rapportering som går på uklarhet med hensyn til eierskap hos kunden. Vi har mer svart omsetning, sammenblanding av virksomheter, og fakturaer osv. Vi har også dette med omgåelse av ulike typer internasjonale import/eksport restriksjoner, også korrupsjonslignende forhold eller problemstillinger som de tar opp. Revisjon er knyttet til hele samfunnet med alle typer virksomheter som dekker mange ting. Ikke noe MT-rapporter som er tydelig signifikant»*. Dette gjenspeiler igjen omfanget og kompleksiteten av hvitvasking og derav viktigheten av å forebygge og avdekke det.

5.2.4 Oppsummering

Det andre forskningsspørsmålet undersøkte om revisjonsforetakene har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder, og om det er gjennomgått tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking. Alle respondentene uttalte at de anvender et system for å plassere kunden i riktig risikoklasse. Funnene som ble gjort tydet også på at det foreligger et mer omfattende register hos større revisjonsforetak som opererer over landegrensler, noe som gjenspeiler at systemene er integrert og tilpasset det enkelte foretaket. Dette sammenfaller med funnene fra tidligere studier (Bedard et al., 2008; Filipova-Slancheva, 2019; Mahsun et al., 2021).

Når det kommer til delen som omhandlet revisjonshandlingene som blir utført, uttalte flertallet av respondentene at de føler de har tilstrekkelig kunnskap for å kunne avdekke hvitvasking. Studien utført av Mahsun et al. (2021) fant at kontinuerlig utvikling av egen kompetanse er essensielt ved forebygging av misligheter. Forventningsgapet som ble nevnt under intervju er et tema som er mye forsket på, men som er vanskelig å forstå hvorfor det oppstår (Porter, 1993; Boyle & Canning, 2005).

Ved spørsmål om hva de ser etter for å avdekke hvitvasking blir ikke indikatorlisten som er utarbeidet av NTAES direkte nevnt, men flere av punktene som nevnes kan knyttes opp mot denne listen. Usikkerheter og skjønnsmessige vurderinger som må tas rundt hvitvaskingsloven, kan føre til at revisjonshandlinger som blir utført varierer. Det kom også frem at en av de mer fremtredende revisjonshandlingene som utføres for å etterleve hvitvaskingsloven er å finne ut hvem som er reelle rettighetshavere.

Avslutningsvis ble det undersøkt nærmere om MT-rapporter og hvordan tilfeller av mistenkelige transaksjoner blir fulgt opp. Det ble også undersøkt hyppigheten av innsendte MT-rapporter. Funnene samsvarer med at det er få tilfeller av MT-rapporter fra revisorer. Norton (2018) kunne vise til en motsatt effekt sammenlignet med Norge, nemlig en lav rapporteringsterskel. Funnene tilsa at det ikke var noe bedre med høyt antall av MT-rapporter, fordi store deler baserte seg på svake mistanker. Det fremgikk også av intervjuene at flere av respondentene aldri hadde avdekket noen mistenkelige transaksjoner. De som derimot hadde avdekket det tidligere, kunne gi eksempler som kjøp av fiktive kunstverk og misbruk av offentlige midler.

5.3 Forskningsspørsmål 3 - Risikobasert tilnærming

I kapittel tre defineres virksomhetsinnrettet risikovurdering. Det handler om at «rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til sin virksomhet», jf. hvvl. §7 (1). Ved en slik risikovurdering må blant annet virksomhetens art og omfang, produkter, tjenester og kundeforhold, type kunder og kundegrupper virksomheten har, og dets geografiske forhold tas i betraktning, jf. (2). Vårt tredje og siste forskningsspørsmål var å undersøke hvilken risikobasert tilnærming revisor må ta, både på foretaksnivå og oppdragsnivå, i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven.

5.3.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Ved spørsmål om hvordan den virksomhetsinnrettede risikovurderingen gjennomgås fortalte revisorer fra RME og RMF at den utformes av ledelsen eller hvitvaskingsteamet årlig. Det var også flere av revisorene som nevnte at risikovurderingen skrives på nytt dersom endringer av vesentlig karakter oppstår. EFE uttalte at risikovurderingen er noe som må vedlikeholdes og oppdateres jevnlig. Dette samsvarer med det revisorene forteller. Risikovurderingen er noe som må følges opp løpende og oppdateres hvis endringer skjer. Videre ble det uttalt: «*Sånn sett tenker vi det er viktig at revisor og alle andre rapporteringspliktige ser på det som et levende dokument som må revideres i forhold til kunder, kundemasse og de produktene de selger*». Dette er også noen av de samme punktene som nevnes i hvvl. §7 (2).

Selv om risikovurderingen blir oppdatert årlig, som det fremkommer av intervjuene, viste tilsynene mangler ved gjennomføringen av vurderingen og etableringen av rutiner (Finanstilsynet, 2022c). Et av funnene fra tematisynet var at ingen av de 22 foretakene oppfylte lovkravet fullstendig om å ha en dokumentert virksomhetsinnrettet risikovurdering. Det var flere mangler som omhandlet vurdering av kundegrupper, risikoen knyttet til terrorfinansiering, samlet risikovurdering, risikoreducerende tiltak, samt fastsettelse av risikovurderingen (Finanstilsynet, 2021b, s. 4-5). Det å ha en virksomhetsinnrettet risikovurdering er en essensiell del av arbeidet med å forebygge og avdekke hvitvasking. Risikoen som foreligger dersom en slik vurdering er fraværende, er at foretakene enklere kan bli involvert i hvitvasking eller terrorfinansiering (Finanstilsynet, 2021b, s. 10).

Finanstilsynet skrev videre i tematisynet at «svak oppmerksomhet i ledelsen i foretakene har gjort at arbeidet mot hvitvasking og terrorfinansiering ikke er tilstrekkelig integrert i foretakenes risikostyring og kontrollstruktur». Tematisynet viser også at rutineene ikke gir god nok veiledning til de som utfører oppdrag på vegne av revisjonsforetakene, for å kunne sikre etterlevelse av de pliktene som følger av hvitvaskingsloven (Finanstilsynet, 2021b, s. 14). Vi ønsket derfor å undersøke hvordan revisjonsforetakene kartlegger sårbarheter og mangler i forhold til egen overholdelse av hvitvaskingsregelverket og i forhold til kunder som driver virksomhet i bransjer med forhøyet risiko.

RMF fortalte at hvitvaskingsansvarlig og teamet foretar minst årlige stikkprøver på hvitvaskingsvurderingene til partnere og medarbeidere, og ut fra disse prøvene kan det

kartlegges hvor en eventuelt har trådt feil. RSD uttalte følgende: «*De tar stikkprøver, i tillegg så kjører man statistikker på hvordan de forskjellige partnerne og revisjonsteamene gjør jobben sin. I tillegg så har vi ettersyn fra Finanstilsynet med jevne mellomrom*». RSB uttalte at de har en avdeling som sitter og arbeider med kvalitetssikring av revisjonen. Dersom kunden er innenfor restaurantbransjen, vil det bli satt et ekstra fokus på dette. Dette samsvarer med ISA 315 vedlegg 3 pkt. 20-21 om kontrollaktiviteter og at virksomheten skal iverksette tiltak for å håndtere risiko som kan hindre måloppnåelse. Revisjonsforetakene fremstår å ha etablert interne kontrollaktiviteter, herunder tilfeldige stikkprøver, som skal sikre at rutiner og systemene i relasjon til etterlevelse av hvitvaskingsloven fungerer.

Nygård (2022) skrev også i sin artikkel at det ved sårbarheter og mangler bør utarbeides en tiltaksplan. Flere av revisorene svarte at de ikke har innsyn i eller kunnskap om en såkalt tiltaksplan og at dette gjerne er noe en egen avdeling eller hvitvaskingsansvarlig kan svare bedre på. RLG svarte derimot at de hadde en gjennomgang på denne for et par år siden da den ble fornyet. Det er mulig det er mer vanlig for de mindre revisjonsforetakene å ha kunnskap om tiltaksplanen, ettersom de mest sannsynlig ikke har en egen avdeling som sitter og jobber med hvitvasking. Dette kan være med på å sikre bedre kunnskap om hvilke tiltak som faktisk blir utført ved sårbarheter og mangler.

Ved spørsmål om hvilke risikobaserte kundetiltak som gjennomføres løpende, varierte svarene mellom foretakene, men de fleste hadde en fellesnevner ved at det minimum gjennomføres en årlig oppfølging. RSD uttalte at: «*Det er årlig kontroll, en evaluering av kunden, der vi går gjennom en del spørsmål både relatert til hvitvasking og til å avdekke feil (fra årene før), og kundens betalingsdyktighet blant annet*». RLG hadde følgende å si om risikobaserte kundetiltak: «*De gjøres hver høst. Diverse hvitvaskingsspørsmål hver høst på hver kunde vi har. Det gjøres ikke oftere på de med høy risiko, men de som har høy risiko må daglig leder gjennomgå vår (revisors) vurdering, Så det er to som går gjennom risikovurderingen der en har høy risiko*».

Det følger av veiledningen til Finanstilsynet at revisjonsforetakene underveis selv må påse at de har den kunnskapen om kunden som trengs for å kunne vurdere og iverksette kundetiltak, samt at risikoen som hver kunde innehar er håndterbar. Videre forteller Finanstilsynet at «den løpende oppfølgingen må skje i form av forsterkede tiltak for kunder som er vurdert å ha høyere risiko» (Finanstilsynet, 2020, s. 25). Dette samsvarer med det flere av respondentene

svarte. Revisorer fra RSD, RME, RMF og RLG svarte at ved høy risikovurdering av kunden må det iverksettes flere tiltak. Det ble også nevnt at selv om det utføres en årlig kontroll, følger de med på kundene sine gjennom hele året.

Finanstilsynet (2020, s. 16) nevner også dette med kundeforholdets formål og tilsiktede art i deres veileder. Respondentene ble stilt spørsmål om hvor ofte det må iverksettes ytterligere tiltak for å sikre kjennskap til kunden, reelle rettighetshavere, samt kundeforholdets formål og tilsiktede art. Dette står også nevnt i hvvl. §12 femte ledd og §13 femte ledd: «Rapporteringspliktige skal innhente og vurdere nødvendige opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art». RSC fortalte at det må sjekkes ekstra dersom det er rettighetshavere fra utlandet: «Vi sjekker alle bakmenn, daglig ledere, styret, den type ting i virksomheten, hva de driver med». RME uttalte at kjennskap til kunden er en løpende prosess: «... men i tillegg har vi hvitvaskingsrutiner som vi skal gjennomgå minst en gang i året». Prosessen med å gjennomgå disse momentene minst én gang i året er noe flere av revisorene nevnte når det kom til hvor ofte det må iverksettes ytterligere tiltak.

Videre kan identifisering av fysiske og juridiske personer sammenstilles med identifiseringen av reelle rettighetshavere. Som nevnt i underkapittel 3.5.1 måtte alle norske selskaper måtte fra 1. november 2021 forholde seg til loven om reelle rettighetshavere. Det vil si at revisjonsforetakene må ha oversikt over hvem av kundene deres som er reelle rettighetshavere. Dette vil være med på å motvirke misbruk av foretak som kan bli brukt som ledd i hvitvasking, terrorfinansiering eller økonomisk kriminalitet (Altinn, 2021). Under intervjuet nevnte RSD følgende om vanskeligheten med å identifisere reelle rettighetshavere: «...de siste årene har vi hatt mye større fokus på «hvem er det egentlig som eier en virksomhet?». For det kan være haugervis med selskaper imellom. Det kan være eid, plutselig så er det bare 10% av eierandelen lenger oppe i konsernet, men så viser det seg at de 10% er igjen eid av noe annet – så er det å finne ut av hvem som er reelle rettighetshavere, og å forstå det».

5.3.2 Oppsummering

Det siste forskningsspørsmålet baserte seg på hvilken risikobasert tilnærming revisor må ta i vurderingen og oppfølgingen av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven. De fleste svarte at Finanstilsynet sin risikovurdering blir brukt som et

utgangspunkt i vurderingen. Mange av oppdragene under tematilsynet ble derimot ikke ansett for å ha fulgt dette, noe som resulterte i gebyr for flere av foretakene som ble kontrollert. Det tyder derfor på at veiledningen som jobbes med i disse dager må tydeliggjøre hvordan en slik vurdering skal tas i mye større grad enn den som foreligger. Selv om revisorene har en sentral rolle i å avdekke hvitvasking, er det ikke en jobb de kan gjøre alene. De er avhengige av at loven og veiledningen blir mer tydelig for å kunne gjøre en bedre jobb. Det er muligens et enda tettere samarbeid mellom myndighetene, revisorene og andre rapporteringspliktige som må til for å kunne avdekke mer hvitvasking.

5.4 Forskningsspørsmål 1 – Integrering av hvitvaskingsloven

Det følger av hvvl. §8 (5) at «det skal utpekes en person i ledelsen som skal ha et særskilt ansvar for å følge opp rutinene» i henhold til virksomhetens etterlevelse av hvitvaskingsloven. Finanstilsynets veileder til hvitvaskingsloven omtaler denne personen som «hvitvaskingsansvarlig», med et ansvar om å sikre at rutiner implementeres og etterleves i virksomheten, samt et ansvar for rapportering om mistenkelige forhold til Økokrim (Finanstilsynet, 2020, s. 14).

I delkapittel 5.1 til 5.3 så vi på forskningsspørsmålene fra revisors perspektiv. Imidlertid, for å få mer forståelse og innsikt så vi det også hensiktsmessig å undersøke fra hvitvaskingsansvarliges perspektiv. Med dette som utgangspunkt ønsket vi å finne ut i hvilken grad hvitvaskingsansvarlig legger til rette for at hvitvaskingsloven integreres i revisors virksomhetsutøvelse, samt usikkerheter knyttet til dette, og hvordan revisjonsvirksomheten stiller seg i forhold til risiko på foretaksnivå og oppdragsnivå. I de neste delkapitlene presenteres og analyseres de tre forskningsspørsmålene basert på funnene fra intervju med hvitvaskingsansvarlige.

5.4.1 Etterlevelse av hvitvaskingsloven

Innledningsvis ble hvitvaskingsansvarlige spurt om hvilken rolle de hadde når det kommer til revisjonshandlinger og etterlevelse av hvitvaskingsloven. Som nevnt i delkapittel 4.4 fremstår det som at ikke alle revisjonsforetakene hadde full kontroll på hvem som var hvitvaskingsansvarlig. Rollen som hvitvaskingsansvarlig var også gjerne en av flere roller

intervjuobjektene hadde. Ved spørsmål om hvilken rolle de hvitvaskingsansvarlige har når det kommer til revisjonshandlinger og etterlevelse av hvitvaskingsloven, svarte alle respondenter at de hadde et overordnet ansvar for virksomhetens rammeverk. Hvitvaskingsansvarlig RME uttalte følgende: *«Svaret er vel det at revisjonshandlinger og etterlevelse av hvitvaskingsloven er å påse at det blir gjort på alle kundene mine, mens de andre tingene er det som går på at jeg er hvitvaskingsansvarlig, Det går på å sikre at rutinene våre er i overensstemmelse med kravene, og sikre at de ansatte lever opp til det og følger reglene, intern opplæring».*

Videre forutsetter en stor del av integrering og etterlevelse av hvitvaskingsloven at utøvende revisor og hvitvaskingsansvarlig forstår lovverket. I underkapittel 5.3.1 ble identifikasjon av fysiske og juridiske personer, samt lov om reelle rettighetshavere diskutert. Under intervjuene med hvitvaskingsansvarlige var det flere som trakk frem at etterlevelse av regelverket var spesielt utfordrende når det kom til krav om identifisering av reelle rettighetshavere.

Hvitvaskingsansvarlig RME uttalte at det er en bestemmelse i hvitvaskingsloven som sier at en skal kunne rapportere reelle rettighetshavere inntil fem år etter at kundeforholdet er opphørt. Videre uttrykte respondenten at dette opplevdes som en «vrien sak», samt at det var utfordrende at alle selskap har fått beskjed om å lage en oversikt over egne reelle rettighetshavere. Basert på dette og intervju med revisorene, er det fremtredende at reelle rettighetshavere er et vanskelig moment for revisjonsforetakene i sin helhet.

Revisjonsforetakene skal også identifisere hvem som faktisk faller innenfor definisjonen av en reell rettighetshaver, noe som nødvendigvis ikke er en enkel sak. Følgelig uttalte hvitvaskingsansvarlig RME videre: *«... En annen vanskelig ting å skjønne er dette med når er man reell rettighetshaver. Hvis du leser lovteksten, så kan du oppfatte det sånn at så lenge du eier i siste ledd mer enn 25% av aksjene, så er du reell rettighetshaver. Men hvis du leser veiledningen som Finanstilsynet har skrevet rundt dette, så kan du ikke i et konsernforhold bare matematisk regne deg nedover i brøk. Eier du 50% av et selskap som igjen har 40%, da har man 20% innflytelse, og regnes ikke som reell rettighetshaver. Det kan man ikke si. Kan ikke regne på den måten, må lese på veiledningen, men den er ikke lett å skjønne. Det syns mange, inkludert meg, er en utfordring å vite. I konsernforhold hvor man har mange lag, så er det ikke alltid like lett å vite om det er en reell rettighetshaver eller ikke».* Ut fra dette fremstår temaet reelle rettighetshavere i for stor grad for komplekst for revisjonsforetakene per dags dato. Problematikken for hvitvaskingsansvarlige rundt denne identifiseringen gjenspeiles også utover i foretakets ulike ledd, følgelig i revisors virksomhetsutøvelse. Det

moment at flere respondenter trekker frem reelle rettighetshavere som utfordrende, kan også gjenspeile en større grad av bevisstgjøring og et ønske om forståelse.

Som nevnt i underkapittel 3.5.1 tar Regnskap Norge også opp temaet om reelle rettighetshavere og hevder selv at de sjeldent advarer mot nye registre, men uttaler at reelle rettighetshavere er et så komplisert begrep, at det ikke kan forventes et register med akseptabel kvalitet. Det ble i tillegg gitt kort forvarsel til virksomhetene som ble rapporteringspliktige og skulle tilpasse seg den nye loven. Den nye forskriften ble vedtatt juni 2021 og skulle tre i kraft allerede i november, men pressemeldingen om at Brønnøysundregistrene hadde utarbeidet en veiledning, kom ikke ut før slutten av oktober (Høylye, 2021a). Samlet sett tyder det på at reelle rettighetshavere er et komplisert moment, men som er ekstremt viktig å ha fokus på. Fokuset på identifisering av reelle rettighetshavere er et moment som er med på å bidra til å motvirke at virksomheter blir brukt som ledd i hvitvasking.

5.4.2 Oppsummering

Det er fremtredende at det foreligger ulikheter i de forskjellige revisjonsforetakene i relasjon til hvem som er «hvitvaskingsansvarlig», men alle foretak innehar ansatte som skal påse at virksomheten etterlever de plikter og krav som følger av regelverket. Inntrykket er at økt fokus på hvitvasking har resultert i skjerpet integrering og etterlevelse av loven for revisjonsforetakene i sin helhet, men at noen elementer er mer utfordrende enn andre. Sett fra hvitvaskingsansvarliges perspektiv, fremstår momentet om reelle rettighetshavere å være mest utfordrende knyttet til akseptabel etterlevelse av loven. Det er synlig at denne problematikken for hvitvaskingsansvarlige gjenspeiles utover i de ulike ledd i revisjonsforetakene og følgelig i revisors virksomhetsutøvelse. Imidlertid er samtlige bevisste til problematikken, og har uttalt et ønske om bedre veiledning og mer klargjøring.

5.5 Forskningsspørsmål 2 – Vurdering av risikoklassifisering

En vurdering av kundeforholdets risiko for hvitvasking og terrorfinansiering er avgjørende for kundeforholdets løpende oppfølging, noe som ble diskutert i delkapittel 5.2. Som i førnevnte delkapittel er det andre forskningsspørsmålet todelt, og nedenfor blir hvitvaskingsansvarliges

overordnede perspektiv undersøkt. Først ser vi på hvordan revisjonsvirksomhetene stiller seg til risikoklassifisering, deretter ser vi på avdekking av hvitvasking og utfordringer ved rapportering av MT.

5.5.1 Oversikt over kundeportefølje

Ut fra intervjuene fremstår revisorene bevisste til deres kundeporteføljer, men inntrykket er at hvitvaskingsansvarlige i enda større grad har innsikt i foretakets systemer som klassifiserer kunder etter risiko i relasjon til hvitvasking. Hvitvaskingsansvarlig RSA uttalte at de har foretatt helt konkrete analyser basert på bransjekoder ved utarbeidelsen av kundeporteføljen. De har tatt utgangspunkt i bransjekoder som er registret i foretaksregisteret, vurdert dimensjonene for de forskjellige selskapstypene, samt sett på geografisk tilhørighet. Deretter er disse satt sammen for å profilere kundeporteføljen. Den siste dimensjonen som tas hensyn til er hvilke tjenestetyper som tilbys.

RSD støttet også opp om systemer som klassifiserer kunder automatisk og uttalte følgende: *«... Men vi har en risikoklassifiseringsmodell som er basert på risikovurderingen, som hjelper til å beregne og gjøre kalkuleringer basert på hva slags type kunde det er, så har vi også i forhold til hva slags oppdrag det er. Men alt i alt er det partner som gjør den endelige vurderingen. Men vi gjør jo risikovurderingen på kundene i tråd med hvitvaskingsloven»*. Det revisor og hvitvaskingsansvarlige uttalte på dette momentet samsvarer med tidligere forskning og er noe som kan gjenspeile at en slik prosess og system er integrert i foretakenes ulike operative ledd. Noe som igjen kan være et resultat av strengere tematilsyn og mer fokus på etterlevelse av hvitvasking de siste årene.

Det fremkommer også ved intervjuene av hvitvaskingsansvarlige at kompleksiteten av systemene som klassifiserer kunder etter risiko for hvitvasking varierer noe ut fra størrelse på revisjonsforetakene. Dette samsvarer også med uttalelsene fra revisor og Finanstilsynets ønsker om en tilpasset risikovurdering for det enkelte foretak.

5.5.2 Avdekking av hvitvasking og rapportering av MT

I henhold til avdekking av hvitvasking spurte vi hvitvaskingsansvarlig hvilke rutiner som var tilgjengelig for de ansatte. Her svarte alle respondenter at det foreligger fullstendige rutiner på intranett eller en «felleside» som er tilgjengelige for alle ansatte. RLG uttalte følgende: «Vi

har en egen fastsatt hvitvaskingsrutine for alle ansatte som er tilgjengelig digitalt og som vi har kurs i, for at alle etterlever denne. Selve rutinen har jo bestemmelse for hvordan ansatte skal følge opp hvitvaskingsloven og forskriften, og i praksis når vi utøver revisjonen». Dette samsvarer med hvvl. §8 (1) som sier at «rapporteringspliktige skal ha oppdaterte rutiner for å sikre at virksomheten håndterer identifisert risiko og oppfyller plikter gitt i eller i medhold av loven her». Basert på uttalelsene fremstår hvitvaskingsansvarlige og foretakene bevisste rundt dette punktet. Det er noe som igjen gjenspeiler det økte fokuset på hvitvasking og at viktigheten av avdekking i dagens samfunn blir tatt på alvor. På bakgrunn av uttalelser fra revisorer og hvitvaskingsansvarlige viser de i helhet å inneha fullstendige og integrerte rutiner, som skal sikre at det gjennomgås tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking.

I delkapittel 5.2.3 ble det diskutert hvordan revisorene følger opp mistenkelige transaksjoner og at det årlig sendes inn få MT-rapporter. Det ligger en tydelig forventning til revisorene om rapportering, og på bakgrunn av det ønsket vi å undersøke hvilket inntrykk hvitvaskingsansvarlige har av hvorvidt det foreligger et press på revisor om å rapportere MT. Svarene varierte litt; noen var nølende, noen svarte klart nei, mens andre tenkte at det ikke er et aktivt press men at det nå heller foreligger mer fokus og bevisstgjøring. Denne bevisstgjøringen trekkes frem ved flere anledninger og RSA uttalte følgende: *«Nei, jeg tror ikke det. Det er klart bransjen oppfatter at Finanstilsynet mener det er betydelig underrapportering, og det kunne vært mer oppmerksomhet rundt dette på noen områder. Men samtidig er vi påpasselig at vi ikke flytter presset ut på våre utøvende, det har konsekvenser. Det er lav terskel, men man skal være bevisst på at man ikke rapporterer feilaktig. Etter min mening skal man ha et visst øye på det».*

I revisorlovens kapittel 8 reguleres krav til revisors uavhengighet. Revisorforeningen har også utarbeidet et rammeverk med regler om etikk som skal gi retningslinjer og veiledning til hvordan revisor skal opptre i enhver profesjonell sammenheng, herunder integritet og objektivitet (Bruu, 2009). Videre kan en generell oppfatning i næringslivet være at relasjoner er essensielt for «og lykkes». Tepalagul & Lin (2015) nevner at relasjonen til en kunde kan påvirke revisors virksomhetsutøvelse i den form av at sannsynligheten for å handle i favør av kunden øker. Følgelig reises det spørsmål til hvorvidt relasjonen mellom revisor og klient kan påvirke rapportering av MT, og om det truer fortroligheten. På bakgrunn av dette ønsket vi å finne ut hvorvidt lengden på kundeforholdet mellom revisor og klient kan påvirke

rapportering av MT, og rettet spørsmålet mot hvitvaskingsansvarlige som naturligvis har et mer overordnet blikk.

I sin helhet fremstår hvitvaskingsansvarlige bevisste og tydelige på at en tett relasjon ikke skal påvirke rapportering. RSB uttalte følgende: *«Vi rapporterer uansett, men jeg har snakket med partnere som synes det er ubehagelig å rapportere en kunde de har hatt i mange år. Og litt fordi med tanke på at når MT-meldinger sendes får ikke kunden vite hvem som har sendt MT-melding, men noen ganger er det gitt. De kommer til å forstå hvem som har gjort det om det kun er revisor som har tilgang til informasjonen. Dette synes noen partnere er ubehagelig. Men vi er strenge med dem, vi melder det uansett»*. Dette var et vurderingskriterium som Nygård (2022) nevnte i sin artikkel, nemlig sårbarheten med nærhet til kunden. Inntrykket er dermed at rapportering av MT kan være ubehagelig for revisor. MT-rapportene skal ikke gjøres kjent for kunden og følgelig ikke svekke relasjonen, men i noen tilfeller kan det være mer synlig hvem som har rapportert inn. Usikkerheter rundt dette eller tett relasjon til kunden kan være med på å påvirke at revisor blir mer «sløv» over tid.

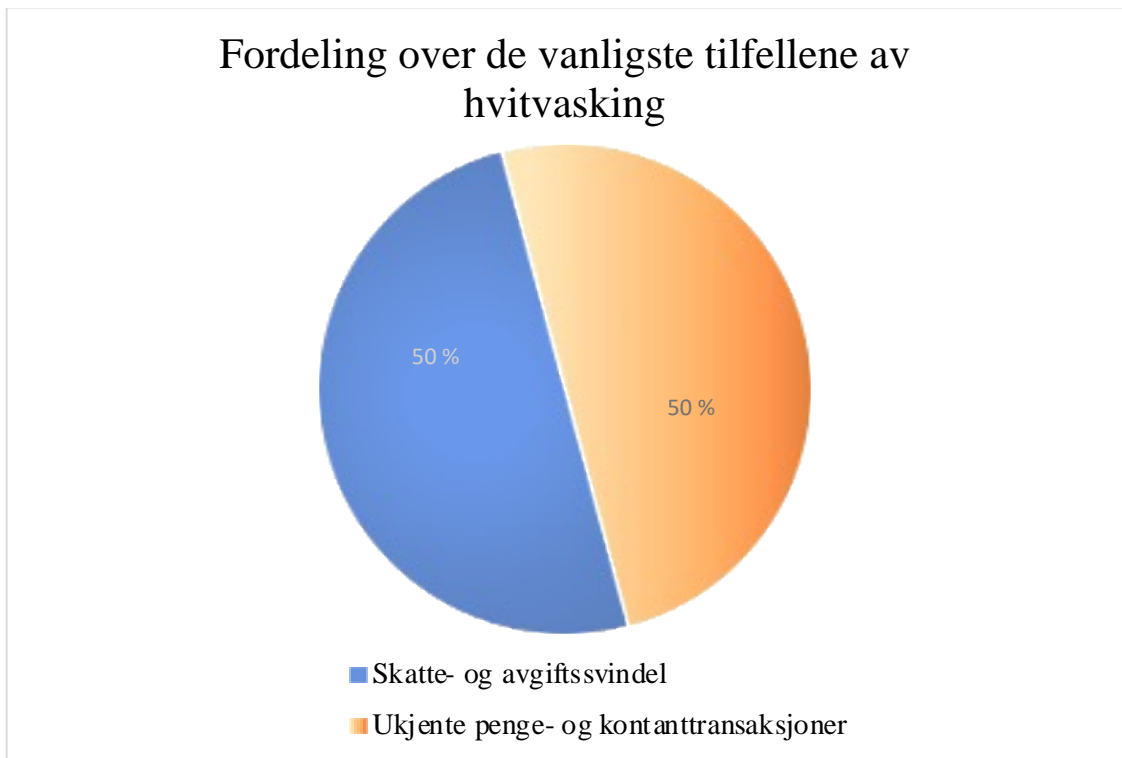
Likevel virker ikke dette som synspunktet til samtlige respondenter. På spørsmålet om hvorvidt det foreligger ulemper ved å ha samme revisor over en lenger periode anser de fleste ikke dette som noe negativt. De virker å forstå hva som kan være problematisk i momentet, men flere trekker heller frem at det kan være en fordel. Dette synspunktet trekkes også frem av Tepalagul & Lin (2015), basert på argumentet av at mer tid øker revisors forståelse av kundens virksomhet. RSB uttalte også følgende: *«Nei ikke i forhold til hvitvaskingsregelverket, det tenker jeg er en fordel. Dersom det er plutselig endringer, vil det være en fordel. Hvor mye mer du kjenner kunden, viktig prinsipp, jo bedre rustet er en til å oppdage hvitvasking»*. Hvitvaskingsansvarlige fra RSA og RSE trakk også frem de samme momentene.

5.5.3 Andre momenter

Et annet moment som var interessant å spørre hvitvaskingsansvarlige om, er hvorvidt de som hvitvasker velger mindre revisjonsforetak fremfor de større. I delkapittel 5.2.1 kommer det frem at alle revisjonsforetak har systemer de anvender ved utarbeiding av kundeporteføljen. Imidlertid fremkommer det at de større foretakene har mer omfattende systemer, noe som er naturlig da flere er internasjonale. På bakgrunn av at de større foretakene innehar mer avanserte og integrerte system som mest sannsynlig fanger opp «røde flagg» og flere

elementer ved etablering og oppfølging, er dette noe som støtter påstanden om at de som hvitvasker velger mindre revisjonsforetak. Større revisjonsforetak har bedre forutsetninger for å oppdage det, og kan ut fra det velge å ikke påta seg oppdraget. RSA uttalte følgende: *«Hvert fall de som driver med det i mindre skala gjør det bevisst, da det er større utfordringer å få innpass hos de store. De store har betydelig mer solid klientakseptprosesser enn hos de mindre, viktig med tanke på omdømme»*. RLG støttet også dette utsagnet ved å uttale følgende: *«Ja, dersom noen bevisst går inn for dette tror jeg de ville valgt et mindre revisjonsforetak»*.

Økokrim nevner flere ulike profittmotiverte handlinger som skjer i forbindelse med hvitvasking, herunder ran, bedrageri, skattesvindel, narkotikahandel mm. De siste årene har også kryptovaluta blitt mer anvendt av de kriminelle ettersom dette muliggjør digitale valutatransaksjoner over landegrenser som er vanskeligere å spore enn en vanlig transaksjon (Iversen, 2021). Basert på det ønsket vi å undersøke hvilke tilfeller hvitvaskingsansvarlige hadde erfart som de mest vanlige. Flere hvitvaskingsansvarlige trekker frem skatte- og avgiftssvindel, herunder RSB, RME og RMF, mens RSA, RSD og RLG trekker frem ukjente penge- og kontanttransaksjoner. Dette var et interessant moment da det reises spørsmål til hvorvidt det er slike handlinger som i realiteten inntreffer mest, eller om disse tilfellene rett og slett er enklere å avdekke. Det var også et interessant moment at ingen nevnte kryptovaluta. Imidlertid er inntrykket fra Økokrim at kryptovaluta i stor grad er komplekst og at transaksjoner ofte skjer via det private markedet og nettbankoverføringer, noe som kan tilsi at det ikke er revisors område å avdekke (Iversen, 2021).

Figur 7: Fordeling over de vanligste tilfellene av hvitvasking

5.5.4 Oppsummering

Det andre forskningsspørsmålet fokuserte på momenter knyttet til riktig risikoklassifisering av kunden, avdekking av hvitvasking og MT-rapporter sett fra hvitvaskingsansvarliges perspektiv. Analysen av funnene avdekket at hvitvaskingsansvarlige fremstår å ha mer kunnskap om systemene som klassifiserer kundene i hver sin risikokategori. Dette er naturlig da de har det overordnede ansvaret, og har mye kunnskap på dette området. Et godt integrert system kan skyldes tematisyn fra myndighetenes side, og er med på å skjerpe fokuset og etterlevelsen av hvitvaskingsloven til de rapporteringspliktige. På bakgrunn av det skjerpede fokuset, en tydeligere bevisstgjøring, og tematisyn, er inntrykket at revisjonsforetakene har tydelige rutiner ved vurdering av klassifisering av kunder. Dette er basert på utsagn fra hvitvaskingsansvarlige. Ut fra revisorene sitt syn er inntrykket at vurdering av risiko er et moment med uklare skjønsmessige vurderinger, samt at rutiner fremstår problematisk å utøve i praksis.

Videre fremstår hvitvaskingsansvarlige å forstå det alvorlige rollen deres innebærer, og ansvaret de har med tilrettelegging overfor ansatte. Alle respondentene svarte at rutiner for å avdekke mistenkelige transaksjoner finnes på foretakenes intranett eller en «fellesside» som er

tilgjengelig for alle ansatte. Dette er med på å legge til rette for den opplæringen og kunnskapen de ansatte trenger å tilegne seg, og gjenspeiler at de ansatte skal ha alle verktøy de trenger for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking.

Når det kommer til presset på revisor om å rapportere flere MT-rapporter har hvitvaskingsansvarlige ulike meninger til hvorvidt dette foreligger. Det er heller en felles enighet om at en bevisstgjøring er mer til stede nå og følgelig skjerper fokuset. I sammenheng med selve rapportering av MT-rapport, og hvordan en lang relasjon mellom revisor og kunde kan ha innflytelse på rapportering, fremstår hvitvaskingsansvarlige bevisste og tydelige på at en slik relasjon ikke skal påvirke antall rapporteringer. Samtlige forstår hvorfor det kan være problematisk, men ser det heller som er fordel på bakgrunn av at det er med på å øke revisors forståelse av virksomheten.

5.6 Forskningsspørsmål 3 – Risikobasert tilnærming

Det siste forskningsspørsmålet fokuserer på risikobasert tilnærming knyttet til hvordan revisjonsforetakene stiller seg til risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering relatert til egen virksomhet som følger av hvvl. §7. Nedenfor undersøkes hvitvaskingsansvarliges perspektiv, da disse høyst sannsynlig har en stor rolle i utviklingen av den virksomhetsinnrettede risikovurderingen.

5.6.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

I samsvar med intervju fra revisorene uttaler også hvitvaskingsansvarlige at det er ledelsen eller hvitvaskingsansvarlige som årlig utarbeider den virksomhetsinnrettede risikovurderingen. RME forklarte at det blant annet er hvitvaskingsansvarliges ansvar å følge opp den virksomhetsinnrettede risikovurderingen etter godkjenning av styret. Dette var også noe flere av de hvitvaskingsansvarlige bekreftet var vanlig praksis. RSA uttalte følgende: «*Årlig prosess på å oppdatere den, arbeidet initieres av meg. Starter med å samle informasjon fra resultat av de etterlevelsesskontrollene vi har gjennomført, for å vurdere hvordan det påvirker risikobildet ... Så sammenstilles dette, hvordan endringene oppfattes, og settes sammen eller lages det nytt forslag som diskuteres før det legges til styre for godkjenning*».

En viktig del i bekjempelsen av hvitvasking er å kunne kartlegge sårbarheter og mangler i forhold til egen overholdelse av hvitvaskingsregelverket og i forhold til kunder som driver virksomhet i bransjer med forhøyet risiko. Det er kun da en kan bli bedre og muligens avdekke flere tilfeller av mistenkelige transaksjoner, inkludert hvitvasking. Flere av de hvitvaskingsansvarlige svarte at de gjør en årlig vurdering internt. Blant annet uttalte RME følgende: *«Noen år har vi gjort det ved at vi rett og slett plukker 10 tilfeldige kunder fra hver enkelt oppdragsansvarlig, også går vi inn i deres etterlevelse av regelverket, av våre egne regler – har de fylt ut risikomatriksen, har de lastet ned AML-rapport, har de kartlagt eiere, har de kontroll på ID av styremedlemmer/daglig leder, alle de tingene som vi må gjøres»*. Dette sammenfaller med funnene fra underkapittel 5.3.1, som tilsier at revisjonsforetakene har etablert et system som skal håndtere risiko som kan hindre måloppnåelsen til foretakene.

Ved spørsmål om hvordan foretakenes tiltaksplan er utarbeidet, varierer svarene i stor grad slik det gjorde hos revisorene også. Det kan være flere årsaker til dette, blant annet at tiltaksplanen kalles noe annet eller at den i stor grad er integrert i rutinene, slik at de ansatte ikke tenker over at de har en spesifikk tiltaksplan. RSB uttalte at det etter tilsyn fra Finanstilsynet ble utført en grundig risikovurdering av hvitvaskingsområdet, som ledet til en detaljert og spesifikk tiltaksplan over hva som skal forbedres og hva som må gjøres for å være kompatibel med loven. RME uttalte at de ser etter hvor svakheten ligger internt og legger opp til etterutdanning innenfor det feltet. Videre uttalte respondenten at dette har ført til en enorm utvikling hos de ansatte. Konsekvensen av å ikke gjøre det riktig er utrolig kostbart. Dette kan også være en av grunnene til at bøter og gebyrer som Finanstilsynet utsteder foretak er så høye. Det skjerper fokuset til foretakene om å gjøre en bedre jobb, fordi det er kostbart dersom de ikke tilfredsstiller kravene.

I tilknytning til krav om løpende oppfølging i henhold til Finanstilsynets veileder, støttet samtlige hvitvaskingsansvarlige opp om det revisorene uttalte og sa at risikovurdering av kunden skjer minst en gang årlig. Alle nevner også at det gjøres ekstra oppfølging dersom det foreligger essensielle endringer som endring i ledelse, eiere, PEP mm. RSA uttalte at de har en jevnlig overvåking av endringer i eierforhold og roller hos selskapet, samt jevnlig søk mot offentlige register på dette. Dersom det skjer endringer, oppdaterer de informasjonen på kunden og utfører tiltak ut fra det.

Videre ble det stilt spørsmål til hvordan risikovurderingen vedlikeholdes. En felles oppfatning er at det er en løpende vurdering, som gjennomgås minst en gang årlig. RSA uttalte at de har regelmessige uformelle vurderinger, og at dersom det er forhold i løpet av året som er av vesentlig karakter, må det foretas endringer. Det ble også uttalt at de pleier å ha årlige vurderinger. Et aktuelt forhold som ble nevnt som nylig trigget behov for endringer i risikovurderingen, var krigen i Ukraina.

Som det også ble nevnt under delkapittel 5.3.1 har Finanstilsynet en egen vurdering av hvilke bransjer som innehar en høyere risiko for hvitvasking eller annen økonomisk kriminalitet. Hvitvaskingsansvarlige fra RSD, RMF og RLG uttalte at de tar utgangspunkt i vurderingen Finanstilsynet har gjort eller den nasjonale risikovurderingen når de skal identifisere og vurdere årsaker til forhøyet risiko for hver enkelt bransje. Revisor fra RMF og RLG uttalte også at de tar utgangspunkt i denne vurderingen, og følgelig samsvarer uttalelsene og viser at de har god kunnskap om dette. Hvitvaskingsansvarlig fra RSA uttalte at de har et eget bransjebibliotek som de tar utgangspunkt i ved vurdering av hver enkelt bransje.

Et moment relatert til risiko på oppdragsnivå, er hvor ofte det må iverksettes ytterligere tiltak for å sikre kjennskap til kunden, reelle rettighetshavere, samt kundeforholdets formål og tilsiktede art. Dette er som nevnt i relasjon til krav i Finanstilsynets veileder og loven. På dette punktet nevnes mange av de samme momentene som ved løpende oppfølging. Samtlige svarer konsist at dette foreligger ved essensielle endringer, herunder hvitvaskingsansvarlige RSB, RMF og RLG. Revisjonsforetak RME fremstår å ha tydelig retningslinjer rundt dette og hvitvaskingsansvarlig uttaler følgende: *«Ytterligere tiltak er jo de tilfellene hvor risikomatriksen vår konkluderer med at vi må ha forsterkede kundetiltak, eller ytterligere som du kaller her. Erfaringsmessig dukker det opp stort sett i de tilfellene hvor det er PEP. Også hvis du har valgt noen ytterligere bransjer som skulle tilsi dette da, som kryptovaluta-bransjen f.eks». «Det er forbløffende mange som dukker opp som PEP-er. Etter at loven ble utvidet til å gjelde norske PEP-er, så dukker det opp med ujevne mellomrom. Da er rutinene våre slik at man skal gjøre forsterkede kundetiltak, og så skal det aksepteres av en i ledelsen. Det er delegert til hvitvaskingsansvarlig i vårt tilfelle, som skal gjennomgå de tiltakene som er gjort for å sikre at det er innenfor. Så ved alle tilfeller der det er PEP-er eller forsterkede kundetiltak, så skal det innom hvitvaskingsansvarlig».* Basert på intervjuene er inntrykket at samtlige foretak er bevisste på dette momentet og innehar rutiner for å sikre kjennskap til kunden. Dette samsvarer med det som står i Finanstilsynets veileder, herunder at strengere

kontrolltiltak på høyere kunder vil være med på å redusere risikoen for å bli brukt som ledd i økonomisk kriminalitet (Finanstilsynet, 2020, s. 8).

5.6.2 Oppsummering

Det siste forskningsspørsmålet handlet om hvilken risikobasert tilnærming som må tas på foretaksnivå og oppdragsnivå sett fra hvitvaskingsansvarliges perspektiv. Det ble nevnt at hvitvaskingsansvarlig gjennomgår den virksomhetsinnrettede risikovurderingen en gang i året, eller dersom endringer av vesentlig karakter skjer.

Hvitvaskingsansvarlige fremstår bevisste på dette punktet, og de legger godt til rette for at revisor skal kunne ta skjønnsmessige vurderinger i relasjon til oppdragsnivå. Det de uttaler sammenfaller med det revisorene uttaler i relasjon til tilgjengelige rutiner tilknyttet risikobasert tilnærming på oppdragsnivå. Imidlertid fremkommer det også her at det foreligger avvik mellom integrering og tilrettelegging av rutiner og hva revisor klarer å utøve i praksis.

5.7 Krigen i Ukraina

Den 24. februar angrep Russland nabolandet Ukraina (NRK, 2022). Et slikt angrep vil ikke bare ha påvirkning i Ukraina, men det får ringvirkninger rundt om i verden. Som følge av krigen innførte den norske regjeringen de mest omfattende sanksjonene som noensinne har vært i norsk rett. Sanksjonene skal ramme det russiske regimet ved blant annet å fryse økonomiske midler, innføre innreiseforbud og stans av transaksjoner (Regjeringen, 2022). Underveis i intervjuene var det som nevnt flere som tok opp tematikken rundt reelle rettighetshavere. Vi ønsket derfor å undersøke nærmere om noen av revisjonsforetakene har opplevd noen hendelser i forbindelse med krigen, og om det er gjort noen tiltak. Ettersom dette var et spørsmål vi la til underveis i intervjuene, fikk ikke alle intervjuobjektene dette spørsmålet.

Revisor fra RSD nevnte at både Hviterussland og Russland er kunder en ikke gjør noe på grunnnet sanksjonene. Det ble også nevnt at flere av de større revisjonsforetakene har gått ut av og finnes ikke lenger i Hviterussland og Russland. Dette er deres måte å sanksjonere på, i

tillegg til de klare sanksjonene som foreligger fra myndighetenes side. Hvitvaskingsansvarlig fra RSB uttalte at de har foretatt mange ulike handlinger rundt denne situasjonen, og alle ansatte er godt informert om hva de skal gjøre dersom de har kunder fra Hviterussland eller Russland. RSB uttalte videre: *«Vi har kartlagt alle kunder vi har, selskap med reelle rettighetshavere eller eies av russiske selskap. Vi har utvidet screeningslistene våre, tidligere hadde vi bare ut mot EU og FN sin sanksjonsliste, men nå har vi lagt ut fra UK og USA sine lister også, disse er litt ulike».*

Økokrim har blitt varslet om mulige brudd på sanksjonene som foreligger fra myndighetene og at det har forekommet mistenkelige overføringer mellom Russland og Norge (NTB, 2022). Arbeidet revisorene utfører med tanke på screening av sanksjonene er derfor utrolig viktig for å forhindre at mistenkelige transaksjoner kan gjennomføres. Blant annet nevnte RSA følgende: *«... sanksjoner er gjennomført på de vi har registrert som reelle rettighetshavere eller med kunder som har tilknytning til disse landene».* Hvitvaskings-assistent i RSD uttalte at dette gjenspeiler viktigheten av anti-hvitvaskingsarbeidet. Dersom de ikke hadde hatt kontroll på hvem som er reelle rettighetshavere, ville arbeidet i forhold til sanksjonene blitt betydelig vanskeligere.

6. AVSLUTNING

I det avsluttende kapittelet vil det konkluderes basert på forskningen som er utført i denne masteravhandlingen. Konklusjonen tar utgangspunkt i funnene fra intervjuene, analysen av disse, og diskusjon opp mot både datainnsamlingen og teori som er nevnt tidligere. Etterfulgt av konklusjonen vil forslag til videre forskning, begrensninger og kritikk til egen oppgave følge.

6.1 Konklusjon

Formålet med denne masteravhandlingen var å besvare følgende problemstilling:

Hvilke revisjonshandlinger utfører revisor for å avdekke hvitvasking?

Det ble utarbeidet tre forskningsspørsmål for å kunne svare på problemstillingen. Videre ble det gjennomført dybdeintervju av både revisorer og hvitvaskingsansvarlige for å få en dypere forståelse. En representant fra EFE ble også intervjuet, for å få et helhetlig bilde. Resten av informasjonen som er benyttet er hentet fra ulike kilder, herunder tidligere forskning, teori og dokumenter.

1. *Hvordan integreres hvitvaskingsloven i revisors virksomhetsutøvelse?*

Det fremkommer i analysen av funnene at hvitvaskingsloven integreres stadig mer i hverdagen til revisor, noe som kan skyldes at det er satt et økt fokus på hvitvasking i de senere årene. Integreringen av hvitvaskingsloven skjer fra første møte med kunder når de må identifisere reelle rettighetshavere, kunder og hvilken risikoklassifisering de tilhører. Fokuset på integreringen av hvitvaskingsloven skyldes blant annet at Finanstilsynet gir bøter dersom lov og forskrift ikke følges.

Rollen som allmennhetens tillitsperson blir også tatt på alvor, og revisorene ønsker å gjøre en god jobb for å bevare den tilliten samfunnet har til finansnæringen. Noen av respondentene nevnte at kravene skjerpes, noe som fører til at revisorene må tilegne seg mer kunnskap. Finanstilsynet hadde derimot et overordnet inntrykk, etter utført tematilsyn, at revisjonsforetakene ikke har tatt inn over seg hvor viktig rolle de har når det kommer til avdekking av

hvitvasking eller annen økonomisk kriminalitet. Både revisorer og hvitvaskingsansvarlige etterspør en enda tydeligere veiledning til hvitvaskingsloven, som skal bidra til bedre virksomhetsutøvelse. Det at respondentene er engasjerte i det de mener er svakheter ved hvitvaskingsloven og veiledningen fra Finanstilsynet, gjenspeiler at de i større grad tar rollen på alvor og at de gjør sitt ytterste for å avdekke mistenkelige transaksjoner.

Vi mener at revisorer og hvitvaskingsansvarlige integrerer hvitvaskingsloven i revisors virksomhetsutøvelse på best mulig måte ut fra hva de har mulighet til. Selv om Finanstilsynet mener at den bør integreres i større grad, ligger ikke ansvaret alene hos de rapporteringspliktige. En oppdatert veiledning som vil tydeliggjøre uklare momenter i hvitvaskingsloven, tenker vi vil være med på å lette prosessen med å integrere hvitvaskingsloven i enda større grad enn tidligere. Da kan beslutninger som tas basert på egne erfaringer og profesjonelt skjønn heller ta utgangspunkt i det veiledningen forteller. Dette vil bidra til en mer samkjørt revisjon fra alle de ulike revisjonsforetakene, som igjen kan være med på å styrke tilliten ytterligere i samfunnet.

2. Hvordan vurdere om man har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder og om det er gjennomgått tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking?

For å oppsummere de viktigste funnene som tilhørte det andre forskningsspørsmålet, ble det blant annet uttalt fra alle respondenter at det tas i bruk et system som plasserer kundene i risikoklassene lav, middels og høy. Dette er et system som burde gjøre prosessen mer effektiv og mer sikker. Vurderingen av risikoklassifiseringen tar utgangspunkt i konkrete analyser basert på bransjekoder. Bransjekodene er registrert i foretaksregisteret, deretter vurderes dimensjonene for de forskjellige selskapstypene, før den geografiske tilhørigheten blir vurdert. Det er partner som gjør den endelige beslutningen. En slik prosess for å klassifisere kundene styrker vurderingen, ettersom det først går gjennom et tilpasset og integrert system, før partner sjekker om det er foretatt riktig vurdering. Derimot viser funn fra tematilsynet at vurderingen av risikoklassifisering er på langt nær slik den bør være, noe som tilsier at systemet ikke er godt nok.

Den andre delen av forskningsspørsmålet handlet om revisjonshandlingene som er utført for å avdekke hvitvasking. For å kunne avdekke hvitvasking eller andre mistenkelige transaksjoner

trengs det kunnskap og forståelse av både forskrift og lov. Funnene i analysen tilsier at flere av respondentene mener det er flere usikkerheter rundt loven, som kan ha en innvirkning i hvilke revisjonshandlinger som utføres. Likevel er det en felles oppfatning at det å identifisere reelle rettighetshavere, da hvem som er eierne og kundene, er en revisjonshandling som må utføres for å etterleve plikter og regler i hvitvaskingsloven.

3. Hvilken risikobasert tilnærming må revisor ta, både på foretaksnivå og oppdragsnivå, i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven?

Det siste forskningsspørsmålet er sentralt i arbeidet for å avdekke hvitvasking. Hvis det ikke er løpende oppfølging på kundene, vil ikke arbeidet som er gjort innledningsvis være til nytte. Dette på bakgrunn av at endringer og utskiftninger i virksomheter skjer kontinuerlig, derav er oppfølging essensielt. Vår oppfatning er at foretakene fremstår bevisste og i stor grad forstår viktigheten av å følge med på kundene løpende i relasjon til endringer.

Risikovurderingen i forhold til hvitvasking er også noe som skal oppdateres jevnlig, noe alle hvitvaskingsansvarlige, revisorene og respondenten fra EFE bekrefter. Dette vil bidra til at alle ansatte er bevisste og oppdaterte på hva som må gjøres, både på foretaksnivå og oppdragsnivå når det kommer til egen virksomhetsutøvelse. Det er likevel lite hensiktsmessig å oppdatere den virksomhetsinnrettede risikovurderingen jevnlig hvis identifikasjonen av risiko ikke er utført grundig nok. Finanstilsynet kunne vise til at ingen av de kontrollerte foretakene oppfylte kravet om virksomhetsinnrettet risikovurdering. Basert på det er sannsynligheten høy for at dette også gjelder noen av de intervjuede revisjonsforetakene.

Vår oppfatning er at det skjerpede fokuset hjelper foretakene og revisor i deres virksomhetsutøvelse, men uklar veiledning på flere områder skaper usikkerhet. På bakgrunn av dette ser vi i praksis at det til en viss grad benyttes løse rammer og finnes flere gråsoner i forhold til hva som anses innenfor loven og hva som tilsvarende tilstrekkelig rapportering. Helhetlig er det likevel en felles oppfatning om at arbeidet med å bekjempe hvitvasking er viktig for å bevare tilliten i samfunnet. En slik felles oppfatning med ønske om forbedring, vil bidra til at en sammen vil forstå og kunne forbedre dagens praktisering.

Problemstilling: Hvilke revisjonshandlinger utfører revisor for å avdekke hvitvasking?

Funnene fra forskningsspørsmålene viser at revisjonsforetakene er bevisste rundt arbeidet med å avdekke hvitvasking. I relasjon til vurdering av risikoklassifisering viser det seg å være flere utfordringer. Revisjonsforetakene uttrykker at skjønnsmessige vurderinger knyttet til grensetilfellene ved risikoklassifisering av kunden, samt problematikken relatert til reelle rettighetshavere, er momenter de ønsker tydeligere veiledning på. En bedre veiledning fra Finanstilsynet vil føre til at revisjonshandlinger i større grad blir tilstrekkelige og hensiktsmessige når det kommer til arbeidet med å avdekke hvitvasking. Funnene i analysen tilsier at den risikobaserte tilnærmingen tar utgangspunkt i elementer som inngår i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen. Tilsynet av Finanstilsynet viser manglende utførelse av den risikobaserte tilnærmingen når det kommer til vurdering av kundegrupper, samlet risikovurdering, risikoreducerende tiltak mm, etter kravene i hvitvaskingsloven.

Våre funn tyder på at det ikke utføres revisjonshandlinger utelukkende for å avdekke hvitvasking, da dette er handlinger som allerede er integrert i revisjonsprosessen. Det er heller et økt fokus på at eksisterende handlinger blir utført for å etterleve plikter og regler som følger av hvitvaskingsloven. Imidlertid viser funn at momenter som risikoklassifisering og reelle rettighetshavere kan sies å være mer hensiktsmessige revisjonshandlinger i å avdekke hvitvasking. Dette på bakgrunn av at feil risikoklassifisering og svekket identifisering av eiere og kunder kan øke sannsynligheten for å bli brukt som et ledd i hvitvasking

6.2 Forslag til videre forskning

Eksplorative studier har som hensikt å åpne opp for gode muligheter for videre forskning. I avhandlingen vår har det inntruffet flere interessante problemstillinger som ikke kunne besvares på bakgrunn av ulike forhold som tidsbegrensninger, eller andre avgrensninger relatert til problemstillingen. Følgelig anses det hensiktsmessig å ha et eget delkapittel der dette blir fremhevet slik at problemstillingene kanskje besvares i fremtiden.

Under intervjuene fremkom det at de vanligste tilfellene av hvitvasking er skatte- og avgiftsunndragelser og ukjente penge- og kontanttransaksjoner. Basert på dette kunne det vært interessant å undersøke hvorvidt dette er de vanligste tilfellene på bakgrunn av at de i realiteten inntreffer mest, eller fordi de er enklest å avdekke. Dersom Norge kunne produsert

tallmateriale basert på tilfeller av hvitvasking som er oppdaget og har ført til inndragelser, saker og som eventuelt har ført til dom, kunne det muligens åpnet for interessante funn på dette området.

Et annet moment som flere av respondentene kommenterte på var usikkerheten rundt, og kompleksiteten av reelle rettighetshavere. På bakgrunn av problemstillingens begrensninger og andre forhold, er dette noe vi ikke hadde mulighet til å gå dypere inn på. En videre forskning som gravde dypt inn på dette området for å gi mer tydeliggjøring kunne vært interessant. En kunne tatt utgangspunkt i den nye loven om reelle rettighetshavere, og hatt dialog med flere rapporteringspliktige og deres syn på området.

Noe annet som kunne vært interessant å undersøke er hvorvidt et internt register der revisjonsforetakene registrerer mistenkelige forhold, kan sammenlignes med faktiske rapporterte forhold til Økokrim, for å se årsaker til eventuelle avvik i antall rapporteringer. Eventuelt kunne en undersøkt om et slikt register allerede eksisterer hos noen av revisjonsforetakene og sett nærmere på det.

6.3 Begrensninger og kritikk til egen oppgave

I løpet av arbeidet med vår masteravhandling har vi støtt på ulike hinder som har satt begrensninger for avhandlingen i ulik grad. Først og fremst er oppgaven teoretisk forankret, ettersom vi ikke har praktisk erfaring innenfor revisjon i relasjon til avdekking av mistenkelige transaksjoner. Dette kan ha påvirket avhandlingen med tanke på datainnsamling fra revisor og hvitvaskingsansvarlige i foretakene og Økokrim, samt sammenstillingen av avhandlingen.

Det foreligger også ressurs- og tidsbegrensninger i avhandlingen. Grunnet mindre respons enn forventet brukt vi mye tid og ressurser på å innhente respondenter og fikk et utvalg som var litt mindre enn opprinnelig ønsket. Dette på bakgrunn av etterdønninger av COVID-19, samt at det er en travel tid for revisjonsforetakene. I tillegg dukket det opp momenter underveis som gjorde at vi supplerte intervjuguiden, og følgelig fikk ikke alle respondenter svart på alle spørsmål som er inkludert i avhandlingen. Et annet moment er at revisor og hvitvaskingsansvarlige fremstår bevisste, men det kan nevnes hvorvidt noen oppgir svar som er etter loven, men som en kan stille seg kritisk til. Likevel fikk vi samlet inn respondenter fra

alle ulike størrelser revisjonsforetak som skal kunne representere utvalget, og vår oppfatning er at svarene fra respondentene forklarer problemstillingen på en tilfredsstillende måte.

REFERANSER

- Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., Zimbelman, M. F. & Albrecht, W. S. (2019) *Fraud examination*. Cengage.
- Altinn. (2021, 18. oktober). *Reelle rettighetshavere*.
<https://www.altinn.no/starte-og-drive/drive-bedrift/reelle-rettighetshavere/>
- Arens, A. A., Elder, R. J., Beasley, M. S. & Hogan, C. E. (2017). *Auditing and Assurance Services* (16th edition). Pearson.
- Askheim, O. G. A. (2008). *Kvalitative metoder for markedsføring og organisasjonsfag*. Universitetsforlaget.
- Association of Certified Fraud Examiners. (2020). *Report to the nations*. ACFE.
<https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>
- Beck, G. W. (1973). The Role of the Auditor in Modern Society: An Empirical Appraisal. *Accounting and Business Research*, 3(10), 117–122.
- Bedard, J. C., Deis, D. R., Curtis, M. B. & Jenkins, J. G. (2008). Risk Monitoring and Control in Audit Firms: A Research Synthesis. *Auditing: A journal of practice & theory*, 27(1), 187-218.
<https://doi.org/10.2308/aud.2008.27.1.187>
- Bell, T., J. Bedard, K. Johnstone, & E. Smith. (2002). KRisksm: A computerized decision aid for client acceptance and continuance risk assessments. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 21(2), 97–113.
- Boyle, D. & Canning, M. (2005). The impact of audit education on perceptions of deficient auditor performance. *The Irish Accounting Review*, 12(1), 15-37.
- Bruu, B. (2009). Nye regler om etikk. *Revsjon*.
<https://www.revregn.no/asset/pdf/2009/1-33-4.pdf>
- Busch, T. (2021). *Akademisk skiving: for bachelor- og masterstudenter*. Fagbokforlaget.
- Colladon, A. F. & Remondi, E. (2017). Using social network analysis to prevent money laundering. *Elsevier*, 49-58.
<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2016.09.029>
- COSO. (2013). *COSO Internal Control — Integrated Framework Principles*.
<https://www.coso.org/Shared%20Documents/COSO-ICIF-11x17-Cube-Graphic.pdf>
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Gyldendal Akademisk.
- Energi Norge. (2017). *Veileder - Økonomisk kriminalitet i energibransjen*. (412/2017) [Rundskriv].

- <https://www.digiblad.no/energinorge/veileder-okonomisk-kriminalitet/files/assets/common/downloads/publication.pdf>
- Filipova-Slancheva, A. (2019). The New Legal Framework and the Role of Registered Auditors Against “Money Laundering” Fraud. *University of National and World Economy*, 85-94.
- FATF. (2018). *Professional Money Laundering*. FATF.
<https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf>
- FATF. (2019). *Follow-up assessment Norway*.
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/Follow-Up-Assessment-Norway-2019.pdf>
- FATF. (u.å). *Money laundering*. Hentet 3. februar 2022 fra
<https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/>
- Finanstilsynet. (2020). *Veiledning om revisorers og revisjonsselskapers etterlevelse av hvitvaskingsregelverket*. (14/2019) [Rundskriv].
<https://www.finanstilsynet.no/contentassets/ecc500e44fc7412f9c93bef8da84c9a3/veiledning-om-revisorers-og-revisjonsselskapers-etterlevelse-av-hvitvaskingsregelverket.pdf>
- Finanstilsynet. (2021a, 5. juli). *Revisjonsselskap*.
<https://www.finanstilsynet.no/tilsyn/revisjonsselskap/?header=Finanstilsynets%20tilsynsmyndighet>
- Finanstilsynet. (2021b, 21. desember). *Etterlevelse av pliktene i hvitvaskingsloven* (Tematilsynsrapport).
<https://www.finanstilsynet.no/contentassets/ee3e1da2d39c487d97d479ffa5df239b/etterlevelse-av-pliktene-i-hvitvaskingsloven2.pdf>
- Finanstilsynet. (2022a). *Oppdatering av Finanstilsynets veileder til hvitvaskingsloven*. Hentet 13. januar 2022 fra
<https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/nyheter/2022/oppdatering-av-finanstilsynets-veileder-til-hvitvaskingsloven/>
- Finanstilsynet. (2022b). *Hvitvasking og terrorfinansiering*. Hentet 19. januar 2022 fra
<https://www.finanstilsynet.no/tema/hvitvasking-og-terrorfinansiering/>
- Finanstilsynet. (2022c). *Revisjon*. Hentet 21. februar 2022 fra
<https://www.finanstilsynet.no/publikasjoner-og-analyser/arsrapport/arsrapport-2021/rapporter-fra-tilsynsomradene-for-2021/revisjon/#>
- Finans Norge. (2017). *Ofte stilte spørsmål - Hvitvaskingsregelverket*.

- <https://www.finansnorge.no/siteassets/tema/okonomisk-kriminalitet-og-hvitvasking/ofte-stilte-sporsmal-om-hvitvasking---oppdatert-27.06.2017.pdf>
- Grey, C. (2003). The Real World of Enron's Auditors. *SAGE journals*, 10(3), 572-576.
<https://doi.org/10.1177/13505084030103015>
- Hvitvasking.no. (u.å.). *Enheten for finansiell etterretning*. Hentet 6. februar 2022 fra
<https://www.hvitvasking.no/enheten-for-finansiell-etterretning-og-dens-oppgaver/>
- Høylye, K. (2021a, 1. november). *Ny plikt fra 1. november 2021: Oversikt over reelle rettighetshavere*.
<https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/forretningsjus/ny-plikt-fra-1.-november-2021-oversikt-over-reelle-rettighetshavere/>
- Høylye, K. (2021b, 22. desember). *Tematilsyn: Etterlevelse av pliktene etter hvitvaskingsloven*.
<https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/hvitvasking/tematilsyn-etterlevelse-av-pliktene-etter-hvitvaskingsloven/>
- Iversen, M. L. (2021, 24. august). *Bruk av kryptovaluta i kriminell virksomhet*.
<https://www.okokrim.no/bruk-av-kryptovaluta-i-kriminell-virksomhet.6343555-411472.html>
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. utg.). Høyskoleforlaget.
- Jacobsen, D. I. (2021). *Forståelse, beskrivelse og forklaring: Innføring i metode for helse- og sosialfagene* (3. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Johannesen, A., Tufte P. O. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Abstrakt.
- Kristoffersen, T. (2017). *Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering: lærerbok*.
Fagbokforlaget
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Larsen, A. K. (2017). *En enklere metode* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Larsen, K. & Staven, I. (2013). *Revisors rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven*.
[Masteroppgave]. Handelshøyskolen, BI.
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Cappelen Damm akademisk.
- Mahsun, M., Mohamed, N., Yusuf, S. & Yuhertiana, I. (2021). Investigating fraud risks assessment practices in public sector audits. *Asia-Pacific Management Accounting Journal*, 16(1), 184-205.

- Mednick, R. (1986). The Auditor's Role in Society: A New Approach to Solving the Perception Gap. *Journal of Accountancy*, 161(2), 70–74.
- Mitchell, A., Sikka, P. & Willmott, H. (1998). Sweeping it under the carpet: The role of accountancy firms in moneylaundering. *Accounting, Organizations and Society*, 23(5-6), 589-607.
[https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(98\)00010-5](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(98)00010-5)
- Nilsen B. R. (2021, 12. januar). *Slik blir svarte penger hvite*. Finansforbundet.
<https://www.finansforbundet.no/folk-og-fag/felles-ansvar/slik-blir-svarte-penger-hvite/>
- Nilssen, S. S. (2021, 22. mars). Revisjonsgiganter må punge ut millioner etter lovbrudd. *Finansavisen*.
<https://finansavisen.no/nyheter/finans/2021/03/22/7645622/bdo-og-pwc-har-brutt-hvitvaskingsloven>
- Norton, S. D. (2018). Suspicion of money laundering reporting obligations: Auditor compliance, or sceptical failure to engage? *Critical Perspectives on Accounting*, 56-66.
<https://doi.org/10.1016/j.cpa.2017.09.003>
- NRK. (2022). *Krigen i Ukraina*. Hentet 11. mai 2022.
<https://www.nrk.no/nyheter/krigen-i-ukraina-1.11480927>
- NTAES. (2017). *Indikatorer på mistenkelige transaksjoner for rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven. - Regnskap og revisjon*.
https://img8.custompublish.com/getfile.php/4887087.2528.zt7squiw7aaqza/REGNSKAP+OG+REVISJON_2017.pdf?return=www.okokrim.no
- NTB. (2022, 27. mars). Økokrim varslet om mistenkelige transaksjoner mellom Norge og Russland. *Dagsavisen*.
<https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/2022/03/27/okokrim-varslet-om-mistenkelige-transaksjoner-mellom-norge-og-russland/>
- Nygård, A. (2022). Implementeringsguide for hvitvaskingsreglene. *Revisjon*.
https://www.revregn.no/journal/2022/1/m-734/En_praktisk_hjelp_til_forbedret_revisjon_%E2%80%93_Implementeringsguide_for_hvitvaskingsreglene/?status=%7B%22StatusCode%22:403,%22StatusText%22:%22Bruker%20ikke%20innlogget%20i%20CMS%22%7D
- Olsen, A. B. (2020, 30. juni.) *Ny oppdatert ISA 315*. NKRF.
<https://www.nkrf.no/nyheter/2020/06/30/ny-oppdatert-isa-315>

- Porter, B. A. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation–Performance Gap. *Accounting and Business Research*, 24(93), 49–68.
- Regjeringen. (2020, 17. desember). *Ny nasjonal risikovurdering om hvitvasking og terrorfinansiering*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/jd/pressemeldinger/2020/ny-nasjonal-risikovurdering-om-hvitvasking-og-terrorfinansiering/id2814869/>
- Regjeringen. (2022, 18. mars). *Sanksjoner mot Russland innført i norsk rett*.
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/sanksjoner/id2904511/>
- Revisorforeningen. (2020, 4. januar). *Etterutdanning for revisorer*.
<https://revisorforeningen.no/fag/ny-revisorlovgivning/nyheter-ny-revisorlov/etterutdanning-for-revisorer/>
- Revisorforeningen. (2021a, 4. januar). *Revisorutdanningen*.
<https://revisorforeningen.no/fag/ny-revisorlovgivning/nyheter-ny-revisorlov/revisorutdanningen/>
- Revisorforeningen. (2021b, 22. desember). *Kamp mot hvitvasking en viktig oppgave for revisor*.
<https://revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/kamp-mot-hvitvasking-en-viktig-oppgave-for-revisor/>
- Sekaran, U. & Bougie, R. (2016). *Research Methods for Business: A Skill Building Approach* (7. utg.). John Wiley & Sons.
- St. Pauls Chambers (2021, 21. februar). *Stages of Money Laundering Explained*.
<https://www.stpaulschambers.com/stages-of-money-laundering-explained/>
- Saanum, O. S. (2021, 3. mai). Finanstilsynet har ilagt DNB et gebyr på 400 millioner kroner for brudd på hvitvaskingsloven. *Dagsavisen*.
<https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/2021/05/03/finanstilsynet-har-ilagt-dnb-et-gebyr-pa-400-millioner-kroner-for-brudd-pa-hvitvaskingsloven/>
- Schneider, F. & Windischbauer U. (2008). Money laundering: some facts. *European Journal of Law and Economics*, 26, 387-404.
<https://www.doi.org/10.1007/s10657-008-9070-x>
- Stenvold, T. D. & Degerstrøm, M. M. (2020). *Revisjonshandlinger i praksis*. Fagbokforlaget.
- Tepalagul, N. & Lin, L. (2015). Auditor independence and audit quality: A literature review. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 30, 101-121.

<https://doi.org/10.1177/0148558X14544505>

Tvedt, T. & Thaysen, K. (2015). Misligheter og revisors rolle. *Revisjon*.

<https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/6-46-9.pdf>

Truman, E. M. og Reuter, P. (2004) *Chasing dirty money: the fight against money laundering*.
Institute for International Economics.

Van Slyke, S., Benson, M. L. og Cullen, F. T. (2016) *The Oxford handbook of white-collar crime*. Oxford University Press.

Widlic, L. (2017, 29. juni). *Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*. Økokrim.

<https://www.okokrim.no/kriminalitetsomraader.422249.no.html>

Widlic, L. (2019, 3. juli). *Hva er MT-rapporter? Hva gjør EFE?* Økokrim.

<https://www.okokrim.no/hva-er-mt-rapporter-hva-gjoer-efe.6233505-411472.html>

Økokrim. (u.å.a). *Ofte stilte spørsmål*. Hentet 2. mai fra

<https://www.okokrim.no/ofte-stilte-spoersmaal.549329.no.html>

Økokrim. (u.å.b). *Statistikk MT rapporter*. Hentet 3. mai fra

<https://www.okokrim.no/statistikk-mt-rapporter.565566.no.html>

VEDLEGG

Vedlegg 1 - Intervjuguide Hvitvaskingsansvarlig

Stillingstittel:

Erfaring:

Bransje:

Intervjuspørsmål:

1. Hva er din rolle når det kommer til revisjonshandlinger og etterlevelse av hvitvaskingsloven?
2. Hva er dine oppgaver som hvitvaskingsansvarlig?
3. Hvilke rutiner er tilgjengelig for de ansatte når det kommer til avdekking av mistenkelige transaksjoner (MT)?
4. Hva er det mest vanlige tilfellet av MT en revisor kan rapportere?
5. Hvor ofte rapporteres MT?
6. Tror du revisorene kan føle et press for å rapportere et visst antall MT i året?
7. Kan det være høyere risiko for at MT ikke rapporteres dersom revisor har hatt kunden over flere år?
8. Er det noen ulemper dersom revisor har samme kunde over flere år? Etter hvor mange år er det vanlig å skifte revisor?
9. Tror du de som driver med hvitvasking velger små revisjonsforetak fremfor de større? Eventuelt hvorfor?
10. Hvordan har dere utarbeidet en oversikt over deres kundeportefølje?
11. Hvilke risikobaserte kundetiltak gjennomføres løpende?
12. Hvor ofte må det iverksettes ytterligere tiltak for å sikre kjennskap til kunden, reelle rettighetshavere, samt kundeforholdets formål og tilsiktede art?
13. Hvordan gjennomgås den virksomhetsinnrettede risikovurderingen?
14. Hvordan vedlikeholder dere risikovurderingen?
15. Hvordan identifiserer og vurderer dere årsaker til forhøyet risiko for hver enkelt bransje?
16. Hvordan kartlegges sårbarheter og mangler i forhold til egen overholdelse av hvitvaskingsregelverket og i forhold til kunder som driver virksomhet i bransjer med forhøyet risiko?

17. Ved slike sårbarheter og mangler bør det utarbeides en tiltaksplan. Hvordan er tiltaksplanen deres utarbeidet?
18. En veldig aktuell hendelse nå er situasjonen i Ukraina og Russland, har dere opplevd noe relatert til dette, f.eks. reelle rettighetshavere i utlandet der, eller eiere? Evt. hvilke tiltak har blitt gjort?

Avsluttende spørsmål:

19. Er det noe annet du vil legge til, eller noe vi bør tenke på i forbindelse med avhandlingen?

Vedlegg 2 - Intervjuguide Revisor

Stillingstittel:

Erfaring:

Bransje:

Intervjuspørsmål:

1. Hvordan tror du fokuset på å være allmenhetens tillitsperson, kan påvirke revisors evne til å avdekke misligheter, feil eller mangler?
2. Hvordan føler du hvitvaskingsloven integreres i din hverdag som revisor?
3. Føler du som revisor at du har fått tilegnet tilstrekkelig kompetanse til å kunne avdekke misligheter som kan tyde på hvitvasking eller terrorfinansiering?
4. Hva ser du etter for å avdekke hvitvasking?
5. Hvilke revisjonshandlinger utføres i praksis for å etterleve hvitvaskingsloven?
6. Hvis du kommer over et tilfelle hvor du mistenker hvitvasking, hvordan følges dette opp?
7. Hvilke skjønnsmessige vurderinger synes du er mest utfordrende knyttet til hvitvaskingsloven?
8. Hva vil du si det er knyttet størst usikkerhet til rundt hvitvaskingsloven?
9. Hvordan har ledelsen i selskapet reagert når dere har avdekket misligheter eller feil?
10. Har dere opplevd å si opp kunder på bakgrunn av avdekkede mistenkelige forhold?
11. Hvor ofte rapporteres MT?
12. Hva er noe av det mest alvorlige av MT du har opplevd?
13. Hvordan har dere utarbeidet en oversikt over deres kundeportefølje?
14. Hvilke risikobaserte kundetiltak gjennomføres løpende?
15. Hvor ofte må det iverksettes ytterligere tiltak for å sikre kjennskap til kunden, reelle rettighetshavere, samt kundeforholdets formål og tilsiktede art?
16. Hvordan gjennomgås den virksomhetsinnrettede risikovurderingen?
17. Hvilken tilnærming har dere til hvorvidt revisor skal innrette revisjonen etter den risikoklassifiseringen som er fastsatt i henhold til hvitvaskingsloven?
18. Hvordan vedlikeholder dere risikovurderingen?
19. Hvordan identifiserer og vurderer dere årsaker til forhøyet risiko for hver enkelt bransje?

20. Hvordan kartlegges sårbarheter og mangler i forhold til egen overholdelse av hvitvaskingsregelverket og i forhold til kunder som driver virksomhet i bransjer med forhøyet risiko?
21. Ved sårbarheter og mangler bør det utarbeides en tiltaksplan. Hvordan er tiltaksplanen deres utarbeidet?
22. En veldig aktuell hendelse nå er situasjonen i Ukraina og Russland, har dere opplevd noe relatert til dette, f.eks. reelle rettighetshavere i utlandet der, eller eiere? Evt. hvilke tiltak har blitt gjort?

Avsluttende spørsmål:

23. Er det noe annet du vil legge til, eller noe vi bør tenke på i forbindelse med avhandlingen?

Vedlegg 3 - Intervjuguide Økokrim (EFE)

Stillingstittel:

Erfaring:

Bransje:

Intervjuspørsmål:

1. Hvordan tror du fokuset på å være allmenhetens tillitsperson kan påvirke revisors evne til å avdekke misligheter, feil eller mangler?
2. Hvilke forventninger har dere i Økokrim til revisorer med tanke på etterlevelse av hvitvaskingsloven?
3. Synes du revisjonsfirmaene integrerer hvitvaskingsloven i sin revisjon, på en god nok måte?
4. Hva er det mest vanlige tilfellet av MT som rapporteres av revisor?
5. Hva er noe av det mest alvorlige av MT du har opplevd?
6. Rapporteres det mest om det reviderte selskapet, eller er det oftest en tredjepart involvert?
7. Er det en forskjell i antall tilfeller som blir avdekket når det kommer til de ulike revisjonsfirmaene her i landet? Eventuelt hvorfor?
8. Hva kan være årsakene til at det ikke rapporteres om flere MT?
9. Avdekkes det flere eller færre tilfeller av hvitvasking i Norge sammenlignet med andre land?
10. Er det grunn til å tro at revisor bevisst eller ubevisst omgår reglene? Eventuelt hvorfor?
11. Er det noen flere rutiner revisorer bør innarbeide i arbeidet for å etterleve hvitvaskingsloven?
12. Synes du revisorer som bransje håndterer rapportering av hvitvasking på en tilfredsstillende måte?
13. Tror du de som driver med hvitvasking velger små revisjonsforetak fremfor de større, og hvorfor?
14. Hva mener dere revisorer bør gjøre for å vedlikeholde risikovurderingen?

Avsluttende spørsmål:

15. Er det noe annet du vil legge til, eller noe vi bør tenke på i forbindelse med avhandlingen?

Vedlegg 4 – Samtykkeskjema og informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet ***”Hvitvaskingsloven: Oppfølging og revisjonshandlinger i revisjonen”***

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvilke revisjonshandlinger revisor utfører for å avdekke hvitvasking. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å se nærmere på hvordan hvitvaskingsloven etterlevs i en revisors hverdag. Problemstillingen er å undersøke nærmere hvilke revisjonshandlinger revisor utfører for å avdekke hvitvasking. For å besvare denne problemstillingen, er det utformet følgende forskningsspørsmål: «Hvordan integreres hvitvaskingsloven i revisors revisjonshandlinger?», «Hvordan vurdere om man har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder og om det er gjennomgått *tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger* for å kunne avdekke enkle former for hvitvasking?», og «Hvilken *risikobasert tilnærming* må revisor ta i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven?».

Prosjektet er en masteroppgave ved Universitetet i Agder.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Geir Haaland er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget er gjort fra noen av de største revisjonsselskapene og noen av de mindre revisjonsselskapene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar på et intervju. Det vil ta deg ca. 1 time. Intervjuet inneholder spørsmål om revisors arbeidsmetoder og etterlevelse av hvitvaskingsloven. Dine svar fra intervjuet vil bli registrert med lydopptak.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun forfattere av masteroppgaven som vil ha tilgang til dine personopplysninger. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 01.06.2022. Personopplysninger og lydopptak vil bli slettet ved avsluttet prosjekt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra UiA har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Hanne Sevheim Enes (hwenes17@uia.no) ved UiA
- Vilde Evju Hagen (vildeh17@uia.no) ved UiA
- Geir Haaland (geir.haaland@uia.no) ved UiA. Prosjektveileder.

- Vårt personvernombud: Johanne Warberg Lavold (personvernombud@uia.no) +47 412 12 048 ved UiA

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Geir Haaland
(Veileder)

Hanne Sevheim Enes og Vilde Evju Hagen
(Forfattere)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes [*yrkestittel vil kunne fremgå*] – hvis aktuelt

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signatur, dato)

Vedlegg 5 – Diskusjonsnotat Hanne Sevheim Enes

Innledning - Responsible

I dette diskusjonsnotatet skal jeg diskutere begrepet *ansvar* og knytte det opp mot vår masteravhandling. Temaet for avhandlingen er hvitvasking. Hvitvasking er et dagsaktuelt tema og fokuset har intensifisert seg de siste årene blant annet ved at vi fikk ny hvitvaskingslov i 2018, samt en ny og forbedret ISA 315 som tredde i kraft ved utgangen av 2021.

Problemstillingen vår omhandler hvitvaskingsloven, med fokus på oppfølging og revisjonshandlinger i revisjonen. Formålet er å finne ut hva revisor gjør i praksis for å avdekke hvitvasking og hva hen gjør for å følge opp rapportering av mistenkelige transaksjoner. Vi har intervjuet flere av de store revisjonsfirmaene, noen mellomstore revisjonsfirma og små revisjonsfirma for å se hvorvidt det foreligger differanser mellom selskapene i praktisering og rapportering iht. vurderinger av regelverket. Intervjuene ble gjennomført med oppdragsansvarlige revisorer og hvitvaskingsansvarlige i de aktuelle revisjonsselskapene. Økokrim ble også intervjuet da de har verdifull innsikt og kan gi en bedre forståelse av helheten.

Bakgrunn

Revisor har en essensiell rolle i samfunnet og omtales som allmennhetens tillitsperson, jf. revisorloven §9-1. Videre er revisorer rapporteringspliktige og skal etter revl. §9-4 være oppmerksom på muligheten for vesentlig feilinformasjon som kan skyldes misligheter. Tall Økokrim har publisert tilsier at revisor rapporterer langt mindre enn ønskelig i forhold til andre rapporteringspliktige. På en annen side skal revisor etter regelverket undersøke mer og avdekke mistenkelige transaksjoner, og som følge av dette er det muligens færre tilfeller som rapporteres, men de er gjerne mer detaljerte.

Hvitvaskingsloven er relativt ny, men den retter seg mest mot det generelle. Vi undersøker om flere oppdragsansvarlige revisorer og hvitvaskingsansvarlige føler på usikkerheter knyttet til regelverket og standarder. Hvor bevisst er egentlig revisor i forhold til hvitvaskingsloven? Usikkerheter kan resultere i avvik i tolkning og praktisering mellom revisjonsselskapene. Selv om det som nevnt foreligger nytt regelverk, er ikke dette direkte rettet mot revisorer, og dermed kan det resultere i flere avgjørelser som revisor må ta ved bruk av skjønn. Videre reises det spørsmål ved om dette kan føre til at revisor skriver en «uren» revisjonsberetning,

kontra å rapportere det inn til Økokrim eller fratre fra oppdraget, jf. revl. §9-6. En «uren» beretning vil innebære at revisor ikke informerer om regnskapsinformasjon som er av vesentlig betydning for regnskapsbrukernes avgjørelser.

Hvitvasking

Hvitvasking er en form for økonomisk kriminalitet som går ut på å integrere utbytte fra en ulovlig kriminell handling inn i den legale økonomien og skjule dets opprinnelse slik at det fremstår lovlig. Når det da fremstår som lovlig, kan kriminelle videre anvende midlene «fritt» uten å vekke mistanke. Hvitvasking kan utføres på vegne av andre, eller gjennom selvvask (Iversen, 2021). Hvitvaskingsprosessen er kompleks og gjennomføres gjennom en dynamisk prosess. Den vanligste modellen for å beskrive prosessen er trefasemodellen, der de tre fasene er plasserings-, tilslørings- og integreringsfasen (Schneider & Windischbauer, 2008, s. 394). De kriminelle som anvender den mest avanserte hvitvaskingen, velger ofte å filtrere utbyttet gjennom flere forskjellige transaksjoner, kontoer og over landegrenser. Det er et alvorlig globalt fenomen og som følge av at det utøves over landegrenser, er det vanskelig å forhindre. Det må bekjempes ved internasjonalt samarbeid, og i Europa er dette gjennom EU og Europarådet (Iversen, 2021). På bakgrunn av dette og at de kriminelle stadig avanserer metodene sine er det vanskelig å gi et eksakt tall på hvor mye av økonomien i verden som er hvitvasket, men det anslås at det årlig hvitvaskes for mellom 2 – 5 % av brutto nasjonalprodukt noe som utgjør mellom \$800 og \$2000 milliarder (United Nations Office on Drugs and Crime, u.å.).

Regelverk som regulerer denne typen økonomisk kriminalitet er «Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering», forkortet «hvitvaskingsloven». Den omfatter ikke bare hvitvasking, men regulerer flere typer økonomisk kriminalitet, bl.a. terrorfinansiering. Etter straffelovens §337 er hvitvasking en straffbar handling som kan resultere i bot eller fengsel inntil 2 år.

Det mest vanlige tilfellet av hvitvasking vi ble kjent med er skatte- og avgiftsunndragelse. I mange av disse tilfellene kan det være så enkelt at et selskap fakturerer med moms, men selskapet er ikke avgiftsregistrert. Med andre ord faktureres det med merverdiavgift (MVA) uten et formål om å betale MVA til staten. På denne måten får selskapet et ulovlig utbytte gjennom virksomheten sin ved at de ikke er registrert etter merverdiavgiftsloven av 2009 §2-1.

Det å avdekke hvitvasking kan sies og være avdekking av en form for svindel. Ved UiA ble det i 2021 tilbudt et nytt fag, Fraud Detection, for masterstudentene som går regnskap og revisjon. Faget baseres på å gi en fundamental forståelse for finansiell svindel, og er direkte rettet mot hvordan revisor skal kunne avdekke svindel i regnskapet, og følgelig også hvitvasking. Fraud Detection belyser revisors ansvar i relasjon til forebygging og avdekking av svindel, og jeg anser det som hensiktsmessig og veldig relevant til masterstudiet.

Ansvar og internasjonalisering

Denne oppgaven oversetter og omtaler «responsibility» som ansvar. Ansvar er et vidt begrep og defineres i oppgaven som en moralsk forpliktelse til å opptre «korrekt» overfor eller i forhold til normer eller regler (Oxford English Dictionary, u.å.). Oppgaven spisser seg mot hvilke revisjonshandlinger revisor utøver for å forhindre og avdekke hvitvasking. Hvitvasking er alvorlig, og følgelig et samfunnsansvar for rapporteringspliktige å avdekke. Det handler ikke bare om et ulovlig utbytte, men det er opprinnelsen til utbytte fra de kriminelle handlingene som er å anse som et samfunnsproblem. Hvitvasking henger sammen med straffbare handlinger som narkotikahandel, skatteunndragelse, ran, korrupsjon mm. (Iversen, 2021). Flere tenker at hvitvasking innebærer å bruke store mengder kontanter eller bruke «ulovlig» arbeidskraft. Omfanget er mye større i sin helhet, og dersom kriminelle ikke hadde hatt mulighet til å integrere det ulovlige utbytte inn i den legale økonomien, så ville motivasjonen for en stor andel profittmotivert kriminalitet forsvunnet (Økokrim, u.å.).

Samfunnsansvaret rapporteringspliktige har til å avdekke hvitvasking er sterkt tilknyttet moralsk, etisk og juridisk ansvar. Det følger av hvitvaskingsloven av 2018 §25 at revisorer er pliktig å foreta nærmere undersøkelser dersom det foreligger forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking. Revisorer skal følge regelverket, men loven er ikke tydelig definert på alle områder. Utover regelverket er det moralsk og etisk holdning som spiller inn, og revisorer må ofte ta skjønnsmessige vurderinger. For eksempel vil revisor måtte vurdere hvorvidt hen skal undersøke mer grundig og se nærmere på mistenkelige transaksjoner, fremfor å anse det som tilstrekkelig å la tvilen komme til gode. Revisor må også i stor grad vurdere risiko på kundenivå og hvor slike grenser skal settes. I slike situasjoner må revisor utøve skjønn og bruke profesjonell skepsis og moralske holdninger. Hva som kan anses som rett eller galt er ikke alltid definert i loven og moralske og etiske verdier spiller en stor rolle i et individs avgjørelser.

Et annet aspekt med økonomisk kriminalitet og hvitvasking er at det utnytter det finansielle systemet. Tilbakeholdelse av midler og skatt- og offentlige avgifter er en trussel mot et velfungerende næringsliv, og i ytterste konsekvens kan det true verdien velferdsstaten er bygget på (Hvitvasking.no, u.å.). Ved slik utnyttelse tilbakeholder man uberettigete midler som skal bidra til velferdsstaten og fellesskapets beste. Det er med andre ord kun for egen vinning, og følgelig er det umoralsk og anses som handlinger som bryter med etisk og juridisk ansvar. Videre er en «uren» revisjonsberetning som følge av skjønnsmessige vurderinger også et etisk og juridisk moment revisor står overfor. Det er essensielt at revisor avgir en ren revisjonsberetning og tar skjønnsmessige vurderinger som i stor grad anses som moralsk og etisk rett, for å verne om tilliten i samfunnet.

Internasjonal vil jeg også trekke litt inn på bakgrunn av at de kriminelle som hvitvasker i større grad stadig avanserer metodene sine og hvitvasker over landegrensene. De som hvitvasker i stort omfang kan også antas å ha tilgang til profesjonelle aktører med kompetanse, som advokater, meglere, regnskapsførere, revisorer mm. (Energi Norge, 2017, s. 10). For norske myndigheter er hvitvasking vanskelig å avdekke dersom de ulovlige midlene sendes til lavskatteland eller land Norge ikke samarbeider med (Regjeringen, 2014). Det er rimelig å anta at land som ikke samarbeider med Norge ikke bygger på samme normer og verdier som Norge. Hva som anses som etisk rett i Norge kan ha lite å si i forhold til hva som anses som etisk rett f.eks. i Den Dominikanske republikk. Norge ligger høyt oppe på FNs indeks som viser graden av korrupsjon der 100 er renhårig. Dette tilsier at moralske og etiske verdier i Norge kan sies å være mer integrert i det Norske samfunn, kontra Den Dominikanske republikk som ligger lavt på den samme indeksen og er kjent for korrupsjon (FN, 2020). Økokrim definerer korrupsjon etter strafferettens begrep som det å bestikke eller ta imot bestikkelse i form av gaver, tjenester eller penger (Lund, 2021). Korrupsjon kan henge sammen med hvitvasking i den form av at bestikkelsen ofte skjules finansielt (tilsløres) og ved at den integreres i den legale økonomien.

Norsk Næring

Norsk næring og økonomi er i stor grad preget av internasjonale bedrifter med tett relasjon til utlandet ettersom flere av de største norske bedriftene har etablert seg i utviklingsland. På bakgrunn av dette foreligger det større risiko for økonomisk kriminalitet relatert til korrupsjon og skatte- og avgiftsunndragelse (Politiets sikkerhetstjeneste (PST), 2020, s.10). Videre er Olje- og gasssektoren er den dominerende næringen i Norge med et fåtall store aktører som er

underlagt strenge reguleringer og kontroller. Dette er noe som bidrar til å redusere risikoen for hvitvasking i Norge. Dog er det mer problematisk når disse aktørene også operer i utlandet. Risikoer knyttet til korrupsjon som PST nevner her er i forbindelse med investeringer i olje, der større summer tilsløres via store kontrakter, samt skjulte reelle eiere med kontoer i Sveits eller Luxemburg som gir lite innsyn og oversikt over pengestrømmer (PST, 2020, s.11).

Korrupsjon er straffbart i Norge etter Straffeloven av 2005 §387 og §388. I oljesektoren som nevnt ovenfor risikerer slike norske selskap å pådra seg ansvar for bestikkelser eller korruperte aktiviteter utøvd av en annen- eller tredjepart som opptrer på deres vegne (PST, 2020, s.11). Korrupsjon utgjør en trussel mot menneskerettigheter, rettstaten, demokratiske prosesser mm. og å utøve det direkte eller via annen- eller tredjepart er noe som bryter med etisk ansvar. Det anses ikke som etisk rett å få en urettmessig fordel på bakgrunn av bestikkelse.

Gjennom intervjuene ble vi kjent med at hvitvasking over landegrenser ikke var de mest vanlige tilfellene revisor kom over. Respondentenes tilfeller som ble nevnt var i stor grad begrenset til Norge i form av kontantbruk og skatte- og avgiftsunndragelse. Dette indikerer at revisorer i liten grad avdekker hvitvasking i global skala relatert til profesjonelle internasjonale selskaper. Det er rimelig å hevde at det ved internasjonale aspekter gjerne er bankene som avdekker hvitvasking basert på transaksjoner og overføringer til utlandet.

Fiskeri- og havbruksnæringen er den nest største næringen i Norge og følgelig sårbar for økonomisk kriminalitet. PST nevner skatte- og avgiftsunndragelse, regnskapsovertredelser og bedrageri, samt overfiske relatert til økonomisk kriminalitet og hvitvasking (PST, 2020, s.12). Store deler av eksporten går også til land der det er mye større grad av korrupsjon, som nevnt tidligere utgjør en trussel og bryter med etisk ansvar. Et stort problem i næringen er også knyttet til utnyttelse av arbeidstakere. Aktører henter arbeidere fra selskaper i lavkostland som ikke følger norske regelverk. Arbeidstakerne risikerer å bli utsatt for lange arbeidsdager, farlige arbeidsforhold, lav lønn mm. Dette er aspekter som er direkte brudd på norsk regelverk og følgelig relaterer til det juridiske ansvar. For arbeidsgiver bryter det også med det moralske og etiske ansvar i relasjon til å bevare og verne om ansattes rettigheter.

Oppsummering

Samfunnsansvaret som revisorer og andre rapporteringspliktige har er essensielt for et velfungerende samfunn på flere områder. Økonomisk kriminalitet truer det økonomiske

system og velferdsstaten, og det bryter med god moral og menneskerettigheter. Hvitvasking relaterer i stor grad til dette da det ofte er knyttet til andre alvorlige primærlovbrudd som skatte- og avgiftsunndragelse, ran, narkotikahandel mm. Det er også er internasjonalt problem og det er avgjørende at land samarbeider med å forebygge og avdekke det.

Konklusjon

Basert på gjennomførte intervju fremstår revisor som bevisst når det kommer til å avdekke mistenkelige transaksjoner (MT). Dette gjelder nok ikke direkte relatert til hvitvaskingsloven da mange nevner at de avdekker MT som nødvendigvis ikke er hvitvaskingsrelatert. Likevel føler revisor på at loven til en viss grad integreres i arbeidet deres da de skal ha kompetanse på alle områder til å kunne avdekke hvitvasking. Revisorer har et juridisk ansvar da de er rapporteringspliktige etter loven, samt et moralsk ansvar som allmennhetens tillitsperson ettersom de skal ivareta og beskytte det økonomiske system. Mer tydelige grenser og retningslinjer for revisor i regelverk, samt en bevisstgjøring rundt dette er noe jeg mener vil bedre dagens praktisering. Følgelig blir revisor mer bevisst på moralsk og juridisk ansvar knyttet til avdekking hvitvasking.

Referanser

- Energi Norge. (2017). *Veileder - Økonomisk kriminalitet i energibransjen*. (412/2017)
[Rundskriv]. Energi Norge.
<https://www.digiblad.no/energinorge/veileder-okonomisk-kriminalitet/files/assets/common/downloads/publication.pdf>
- FN (2020). Korrupsjon.
<https://www.fn.no/Statistikk/korrupsjon>
- Hvitvasking.no. (u.å). Bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge. Hentet fra
<https://www.hvitvasking.no/bekjempelse-av-hvitvasking-og-terrorfinansiering-i-norge/>
- Iversen, M. L. (2021). *Hvitvasking*.
<https://www.okokrim.no/hvitvasking.422268.no.html>
- Lund, A. (2021). *Korrupsjon*.
<https://www.okokrim.no/korrupsjon.422251.no.html>
- Oxford University Press. (u.å.) *Responsibility*. Oxford English dictionary. Hentet fra 20. april
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/responsibility>
- Politets sikkerhetstjeneste. (2020). *Nasjonal trusselvurdering om hvitvasking og terrorfinansiering*. Politiet. Politidirektoratet.
- Regjeringen (2014). *Skjulte eiere - konsekvenser av skjult eierskap og hvordan Norge kan bidra til mer åpenhet*.
https://www.regjeringen.no/contentassets/9c894ecc98134914a3144acaef118669/25_taxjusticen_vedlegg.pdf
- Schneider, F. & Windischbauer U. (2008). Money laundering: some facts. *European Journal of Law and Economics*, 26, 387-404.
<https://www.doi.org/10.1007/s10657-008-9070-x>
- United Nations Office on Drugs and Crime (u.å). *Money Laundering*. Hentet fra 18. April fra
<https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>
- Widlic, L. (2017). *Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*.
<https://www.okokrim.no/kriminalitetsomraader.422249.no.html>
- Økokrim. (u.å). *Hvitvasking*. Hentet 17. april fra
<https://www.okokrim.no/hvitvasking.549310.no.html>

Vedlegg 6 – Diskusjonsnotat Vilde Evju Hagen

Innledning

I 2019 ble Universitetet i Agder tildelt akkreditering av den amerikanske organisasjonen Association to Advance Collegiate Schools of Business, AACSB. Dette er med på å sikre studentene en utdanning og undervisning som har internasjonal anerkjennelse, det er mer fokus på kvalitetsarbeid, flere utvekslingsmuligheter til steder som også har akkreditering, og vitnemålet vil ha mer tyngde da UiA er én av to handelshøyskoler i Norge som har denne akkrediteringen (Universitetet i Agder, u.å.). I den forbindelse skal det skrives et diskusjonsnotat for alle studenter som tar Master ved Handelshøyskolen. Dette diskusjonsnotat vil handle om det sentrale begrepet ansvar.

Presentasjon av masteravhandling

Masteravhandlingen vår handler om hvitvaskingsloven og hvordan revisor følger opp og anvender den i revisjonshandlingene. Hvitvasking er viktig, men også utrolig vanskelig å avdekke. Problemstillingen er derfor «*Hvilke revisjonshandlinger utfører revisor for å avdekke hvitvasking?*». Forskningsspørsmålene tilknyttet problemstillingen er:

1. Hvordan *integreres* hvitvaskingsloven i revisors virksomhetsutøvelse?
2. Hvordan vurdere om man har foretatt riktig risikoklassifisering av kunder og om det er gjennomgått *tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger* for å kunne avdekke ulike former for hvitvasking?
3. Hvilken *risikobasert tilnærming* må revisor ta, både på foretaksnivå og oppdragsnivå, i vurdering og oppfølging av risiko for hvitvasking i henhold til kravene i hvitvaskingsloven?

Forskningsspørsmålene vil være med på å gi en dypere forståelse for revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven. For å finne ut hvilke revisjonshandlinger revisor utfører i avdekking av hvitvasking, har vi intervjuet både hvitvaskingsansvarlige og revisorer med ulik erfaring. Ved å intervjuet både hvitvaskingsansvarlige og revisorer ønsket vi å se om det var noe ulik oppfatning av hvordan hvitvaskingsloven etterleves og hvilke revisjonshandlinger som utføres. Hvitvasking er tross alt et utrolig viktig og sentralt tema, og dersom revisorer ikke har like god eller nok kompetanse som det hvitvaskingsansvarlig har, vil dette være et problem for revisjonsforetakene.

Finanstilsynet utfører flere tilsyn, og dersom revisjonsforetakene ikke har fulgt de plikter og regler som følger av hvitvaskingsregelverket, vil dette medføre gebyrer og bøter. For eksempel fikk både BDO og PwC bøter av Finanstilsynet i 2021, som følge av at de ikke hadde fulgt hvitvaskingsregelverket (Nilssen, 2021). Mye av informasjonen om disse tilsynene og hva Finanstilsynet mener i forhold til hvitvaskingsregelverket er offentlig informasjon. Derfor ble det ikke utført intervju med Finanstilsynet, men heller med Økokrim. Dette ble gjort for å høre deres perspektiv om revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven.

Etter at forskningsspørsmålene var besvart og diskutert, kunne vi svare på problemstillingen. Funnene fra analysen tydet på at revisjonshandlingene som utføres i revisors virksomhetsutøvelse ikke utelukkende gjøres for å avdekke hvitvasking. Handlingene er allerede integrert i revisors arbeid. Fokuset ligger heller på eksisterende handlinger for å etterleve hvitvaskingsregelverket.

Hvitvasking og revisjon

Hvitvasking skjer når inntekter som stammer fra kriminelle hendelser blir omgjort og ikke lenger er sporbare. Deretter infiltreres inntektene inn i den legale økonomien, slik at det ser ut som inntektene er ervervet på lovlig måte (Colladon & Remondi, 2016, s. 49). Det anslås at mellom 2 til 5 prosent av det globale bruttonasjonalproduktet går til hvitvasking. Dette tilsvarer mellom \$800 milliarder til \$2 billioner hvert eneste år (United Nations, u. å.). Hvitvasking er altså et globalt samfunnsproblem som er vanskelig å avdekke. Det er derfor ikke uvanlig at etater samarbeider over landegrensene i deres anti-hvitvaskingsarbeid (Kristoffersen, 2017, s. 443).

ISA 200 pkt. 13 (d) definerer revisor som “den eller de personene som gjennomfører revisjonen, vanligvis oppdragsansvarlig revisor eller medlemmer av revisjonsteamet, eller, der det er relevant, revisjonsfirmaet”. Revisor blir sett på som allmennhetens tillittperson, og tilliten baseres på integriteten, bruken av profesjonell skepsis og profesjonell skjønn til revisor. Hvis revisor misbruker den rollen de har, kan det være med på å svekke tilliten samfunnet har til hele revisjonsyrket og finansnæringen.

Hvitvaskingsloven har som formål å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, jf. hvvl. §1 (1). Loven blir brukt i revisjonshandlingene. Finanstilsynet har også kommet med en veiledning for å klargjøre hva som menes. Dette er fordi flere revisorer opplever loven som

uklar på flere punkter, og spesielt når de skal bruke skjønn, så er de usikre på hvor grensa går. Dette er noe som kom frem under analysen av funn i vår masteravhandling. Det skal også poengteres at Finanstilsynet jobber med å oppdatere veiledningen per dags dato, da det trengs tydeligere retningslinjer for de rapporteringspliktige (Finanstilsynet, 2022).

Responsibility – Ansvar

Ansvar er et sentralt begrep i vår moralske, sosiale og politiske tenkning (Lucas, 1995). Engelske synonymer som dukker opp ved ordet «responsibility» er blant annet «trust», «capability», «judgement» og «choice». En slik ansvarsform tar utgangspunkt i at samfunnet har tillit til at kunnskap og moral blir koblet til det arbeidet profesjonsutøvere faktisk utfører (Solbrekke & Østrem, 2011, s. 203). Formålet med lovfestet revisjon er nettopp det at brukerne av regnskapsinformasjonen kan stole på at det ikke inneholder vesentlig feilinformasjon (Revisorforeningen, 2020).

En revisor har altså et stort ansvar overfor samfunnet. Det er ikke bare lover og regler som må følges av revisor, men det foreligger også en moralsk dimensjon. Viten om hva som er rett og galt, bruken av profesjonell skepsis og profesjonelt skjønn, er også en viktig del av yrket som revisor. Dette er viktige egenskaper når revisor skal avdekke mistenkelige transaksjoner som kan vise seg å være økonomisk kriminalitet, hvitvasking eller terrorfinansiering. Et annet funn fra vår analyse var blant annet at mistenkelige transaksjoner som respondentene hadde opplevd var blant annet kjøp av fiktive kunstverk eller misbruk av offentlige midler. Respondenten fra Økokrim nevnte flere eksempler; usikkerhet til eierskap hos kunden, svart omsetning, sammenblanding av virksomheter og fakturaer.

Egenskapene som ble nevnt over er ikke bare viktig når det gjelder avdekking av mistenkelige transaksjoner, men det spiller også inn på det moralske ansvaret revisor har. Det følger av hvvl. §25 og §26 en undersøkelsesplikt og rapporteringsplikt. Første ledd i §25 sier følgende: *«Dersom rapporteringspliktige avdekker forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, skal det foretas nærmere undersøkelser»*. Videre i første ledd første setning §26 står det *«Dersom det etter nærmere undersøkelser er forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, skal rapporteringspliktige oversende opplysninger til Økokrim om forholdene»*.

En revisor skal da uavhengig av forholdet de har til kundene sine foreta nærmere undersøkelser dersom det er forhold som avviker fra det kjennskapet de har til kunden, kundeforholdets formål og tilsiktede art, jf. hvvl. §25 (2). Det er her det moralske ansvaret dukker opp, som samfunnet har tillit til at revisor tar de rette valgene. Selv om den rapporteringspliktige har kjent kunden over flere år og det er ubehagelig å foreta nærmere undersøkelser, eller hvis de avdekker noe og må sende opplysningene til Økokrim, er det en del av revisors virksomhetsutøvelse. Hvitvasking er en stor økonomisk belastning for samfunnet, som bare er en av få grunner til hvorfor arbeidet er så viktig.

Etiske dilemmaer i yrket som revisor

Som revisor er det mange lover og regler som må følges, men den moralske og etiske tilnærmingen har også noe å si. Enda flere krav stilles det til de som blir statsautorisert revisor og det er flere steg som må gjennomføres for å kunne bli det. Blant annet krever Finanstilsynet at man må ha et visst antall timer i praksis, den som søker om å bli det må ha gjennomført master, det er et C-krav på alle eksamener som har karakteruttrykk, og til slutt må man gjennomføre en prøve. Det er det internasjonale etiske regelverket Code of Ethics som skal gi veiledning for revisorene for å etterleve de grunnleggende prinsippene; integritet, objektivitet, faglig kompetanse, tilbørlig aktsomhet, konfidensialitet og profesjonell atferd (Revisorforeningen, 2009).

Selv om alle de juridiske forholdene er til stede, er det opp til hver enkelt revisor å faktisk følge dem. Det avhenger av deres etikk og moral. Det følger av revisorloven §1-2 at revisor skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet. Hvis revisor ikke klarer å skille mellom hva som er rett og galt, kan det risikere å ødelegge ryktet som revisjonsyrke har. Et yrke som er avhengig av tilliten samfunnet har, og uten den tilliten har ikke revisors arbeid noen betydning. Det følger av vedtektene til Revisorforeningen at alle medlemmer er forpliktet til å overholde de etiske standardene i deres virksomhetsutøvelse.

Revisorforeningen skal videre sørge for at det internasjonale etiske regelverket følges for revisorer i Norge, ettersom de har medlemskap i the International Federation of Accountants (IFAC) (Revisorforeningen, 2009).

Alt tatt i betraktning er det i arbeidet som revisor mange etiske problemstillinger man kan komme borti. For eksempel kan man ha en kundeportefølje med kunder man har hatt i mange år. Dette kan føre til flere etiske dilemmaer. Blant annet kan det være vanskeligere for revisor

å ta en beslutning som ikke faller i god jord hos kunden. En slik situasjon kan oppstå dersom revisor avdekker en mistenkelig transaksjon og må foreta nærmere undersøkelser.

Bekjentskapet til kunden kan da bli en faktor som gjør det vanskeligere for revisor å foreta det riktige valget. Likevel er det ikke nødvendigvis en negativ faktor å ha hatt en kunde over lang tid. Dette er noe som bekreftes i analysen av funnene i vår masteravhandling. Der kom det frem at det heller var positivt å ha hatt en kunde over flere år, fordi det er enklere å se om det er noe som avviker fra det kjennskapet de har gjort seg opp gjennom alle årene. Det kom også frem at det er ganske vanlig å ha samme revisor over flere år.

Et annet etisk dilemma i forbindelse med revisors virksomhetsutøvelse er ulike grupperinger av trusler. For eksempel kan det være egeninteressesetrusler, som kan oppstå som følge av revisors eller nærstående av revisor sine økonomiske interesser (Revisorforeningen, u.å.). Dette vil være en trussel for uavhengigheten til revisor, dersom det er økonomiske interesser i et kundeforhold. Revisor plikter da å avstå fra å arbeide med oppdrag hvor egeninteresse kan oppstå og påvirke virksomhetsutøvelsen (NKRF, 2012). Det kan også oppstå trussel mot objektivitet og profesjonell atferd dersom revisor har sentrale roller i politikk eller idrettslag. Det er revisor selv som står ansvarlig for å vurdere betydningen av eventuelle trusler eller etiske dilemmaer de står overfor. Selv om revisorer møter på situasjoner der det er en trussel mot de grunnleggende etiske prinsippene, er det en mulighet å eliminere eller redusere truslene slik at det blir på et akseptabelt nivå (NKRF, 2012).

En annen trussel som kan forekomme er presstrussel. Dersom honoraret eller budsjettet er på et lavt nivå, kan det være vanskelig å gjennomføre oppdraget som etterlever lover og regler, inkludert det etiske regelverket. Det er størrelsen av honoraret og budsjettet som vil ha en betydning av hvor stor trusselen er (NKRF, 2012). Med tanke på nærhet til kunden som ble nevnt tidligere, kan det oppstå etiske dilemmaer når det kommer til gaver og andre oppmerksomheter. Dette vil være en trussel mot egeninteresse, da enten revisor eller nærstående mottar gave fra for eksempel oppdragsgiver. I et slikt tilfelle er det objektiviteten som settes i fare. Hvis revisor velger å motta en gave, kan det senere oppstå presstrussel ved at mottaket av gaven eller annen oppmerksomhet blir offentliggjort (NKRF, 2012).

Konklusjon

Oppsummert er hvitvasking et globalt samfunnsproblem hvor myndigheter på tvers av landegrensene prøver å samarbeide i arbeidet med å avdekke hvitvasking. Revisorer som

rapporteringspliktige har en sentral rolle i arbeidet med å avdekke hvitvasking og blir sett på som allmennhetens tillitsperson. De sitter altså med et stort ansvar ettersom samfunnet har tillit til at revisors virksomhetsutøvelse blir utført på etisk og juridisk grunnlag. Arbeidet som blir utført er ikke enkelt, og det trengs derfor gode veiledere til både loven og de etiske prinsippene.

Det er altså mange etiske dilemmaer en revisor kan støte på i deres virksomhetsutøvelse. De etiske dilemmaene utgjør en trussel mot de grunnleggende etiske prinsippene som en revisor skal følge. De er selv ansvarlige for å vurdere betydningen av disse truslene for å se om de må elimineres helt eller få det ned til et akseptabelt nivå. Dette gjelder i all virksomhetsutøvelse revisor utfører, og har stor betydning for samfunnet generelt. Spesielt viktig er det med tanke på avdekking og forebygging av hvitvasking, som vi skrev om i vår masteravhandling.

Referanser

- Colladon, A. F. & Remondi, E. (2017). Using social network analysis to prevent money laundering. *Elsevier*, 49-58.
<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2016.09.029>
- Finanstilsynet. (2022, 13. januar). *Oppdatering av Finanstilsynets veileder til hvitvaskingsloven*.
<https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/nyheter/2022/oppdatering-av-finanstilsynets-veileder-til-hvitvaskingsloven/>
- Kristoffersen, T. (2017). *Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering: lærebok*. Fagbokforlaget
- Lucas, J. R. (1995). *Responsibility*. Clarendon Press.
- Nilssen, S. S. (2021, 22. mars). Revisjonsgiganter må punge ut millioner etter lovbrudd. *Finansavisen*.
<https://finansavisen.no/nyheter/finans/2021/03/22/7645622/bdo-og-pwc-har-brutt-hvitvaskingsloven>
- NKRF. (2012, 11. juni). *Etiske retningslinjer for NKRFs medlemmer*.
<https://www.nkrf.no/vedtekter-og-reglement/etiske-retningslinjer-for-nkrfs-medlemmer>
- Revisorforeningen. (2009, 1. januar). *Etiske regler for revisorer*.
<https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/dnrs-regler-om-etikk/>
- Revisorforeningen. (2020, 4. januar). *Revisors oppgaver og ansvar*.
<https://revisorforeningen.no/fag/ny-revisorlovgivning/nyheter-ny-revisorlov/revisors-oppgaver-og-ansvar/>
- Revisorforeningen. (u.å.). *Praktiske etiske problemstillinger for revisor*. Hentet 20. mai 2022 fra
<https://docplayer.me/189484210-Praktiske-etiske-problemstillinger-for-revisor.html>
- Solbrekke, T. D. & Østrem, S. (2011). Profesjonsutøvelse mellom profesjonelt ansvar og regnskapsplikt. *Idunn*, 31(3), 194-209.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-5949-2011-03-04>
- United Nations. (u.å.). *Money Laundering*. Hentet 22. april 2022 fra
<https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>
- Universitetet i Agder. (u.å.). *Internasjonal akkreditering*. Hentet 3. april 2022 fra
<https://www.uia.no/om-uia/fakultet/handelshoeyskolen-ved-uia/internasjonal-akkreditering>